

MISLI S DUNAVA

ДУМКИ З ДУНАЮ

Vukovar - Вуковар
2013.

**Културне дружтво Русинох и Українцох зоз
винковцох преславело 20 роки існовання.psd**

**Културне дружзво Руснацох Осиєку
преславело 30. рочніцу свого існовання**

MISLI S DUNAVA

Ljetopis Saveza Rusina i Ukrajinaca Republike Hrvatske

15

ДУМКИ З ДУНАЮ

Літопис Союзу Русинох и Українцох Республики Горватской
Літопис Союзу русинів та українців Республіки Хорватія

Vukovar - Вуковар
2013.

Misli s Dunava- Думки з Дунаю

Nakladnik- Видава – Видає

Savez Rusina i Ukrajinaca Republike Hrvatske
Союз Русинох и Українцох Републики Горватской
Союз русинів і українців Республіки Хорватія

Za nakladnika– За видавателя– За видавця

Dubravka Rašljanin- Дубравка Рашиянин–Дубравка Рашиянин

Urednica-Редакторка–Редакторка

Vera Pavlović- Вера Павлович–Віра Павлоич

Uredništvo-Редакция–Редакція

Ahnetka Balatinac, Ksenija Ljikar, Vera Pavlović i Danijel Vašaš
Агнетка Балатинац, Ксения Лікар, Вера Павлович и Даниел Вашаш
Агнетка Балтінац, Ксния Лікар, Віра Павлович и Данило Вашаш

Lektori – Лекторе–Лекторі

Marija Vulić (rusinski jezik), Lesya Mudri (ukrajinski jezik) i Vera Pavlović (hrvatski jezik)
Мария Вулич (русски язык), Леся Мудри (українски язык) и Вера Павлович (горватски язык)
Марія Вулич (русинська мова), Леся Мудри (українська мова) і Віра Павлович (хорватська мова)

Fotografije-Фотографии–Фотографії

Ahnetka Balatinac, Zvonko Kostelnik, Vera Pavlović, autori tekstova i arhiv»Nove dumke»
Агнетка Балатинац, Звонко Костелник, Вера Павлович, авторе текстох и архива „Новей думки”
Агнетка Балатінац, Звонко Костелник, Віра Павлович, авторі статів, архів „Нової думки”

Naslovna stranica– Насловни бок– Лицьовій бик:

Zvonko Kostelnik : Radnički dom u Vukovaru
Звонко Костелник: Работници дом у Вуковаре

Posljednja stranica–Остатній бок– Остатня сторинка:

Zvonko Kostelnik: Naše obljetnice
Звонко Костелник: Нашо рочніци

Grafička priprema: Željko Debeljuh

Tiskak: Tiskara Soldo Vukovar

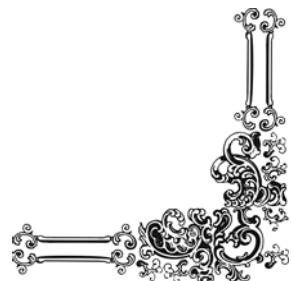
Tiskanje potpomaže- Друковане помага–Друкується за допомогою

Savjet zanacionalne manjine Republike Hrvatske
Совит за национални меншини Републики Горватской
Ради з питань національних меншень Республіки Хорватія

ISBN 978-953-7767-07-5

Društvo i politika
Дружтво и политика
Суспільство і політика

*Zbornik za narodni život i običaje 56(2012)
Svakodnevni život rusinske obitelji u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu između 1920. i 1960., str. 325-372*

Filip Škiljan

SVAKODNEVNI ŽIVOT RUSINSKE OBITELJI U ISTOČNOJ SLAVONIJI I ZAPADNOM SRIJEMU IZMEĐU 1920. I 1960. GODINE

Filip Škiljan

Institut za migracije i narodnosti
Trg Stjepana Radića 3, Zagreb
filipskiljan@yahoo.co.uk

UDK

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 18.4.2011.
Prihvaćeno: 15.2.2012.

Autor u radu na temelju arhivske grade iz Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Odjela za etnologiju i Instituta za etnologiju i folkloristiku, usmenih iskaza i literature donosi informacije o svakodnevnom životu Rusina na području dva pretežno rusinska sela (Mikluševci i Petrovci) i četiri sela u kojima žive Rusini u vrlo malom broju (Gunja, Piškorevci, Đurići i Rajevo Selo) u prvoj polovici dvadesetog stoljeća. Autor daje kratak pregled literature i povijesnih podataka o naseljavanju Rusina na područje Bačke, Srijema i istočne Slavonije, a potom istražuje rad na selu, doseljavanje u Srijem i Slavoniju, obitelj, rađanje djece, međunacionalne odnose, vjenčanja, bolesti i smrt u obitelji. Autor uspoređuje svakodnevni život Rusina sa svakodnevnim životom Srba i Hrvata u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu.

Ključne riječi: Rusini; dvadeseto stoljeće; zapadni Srijem; istočna Slavonija; usmena povijest.

Uvod

Istraživanje Rusina u Hrvatskoj znači istraživanje male nacionalne manjine koju ubrzano prožimaju asimilacijski procesi i koja na taj način rapidno nestaje. Osim toga, istraživati svakodnevni život rusinske obitelji i njezine posebnosti znači razgovarati sa starijim osobama, koje se još sjećaju specifičnosti načina

života koji se vodio između dva svjetska rata. Rusini su do danas uspjeli očuvati svoj jezik, svoje pismo, svoj folklor, ali ubrzani način života modernog vremena i općenita asimilacija manjina u Hrvatskoj svela je poznavanje jezika i pisma na malobrojne (uglavnom starije) stanovnike sela Petrovaca i Mikluševaca u vukovarskom kraju. Stoga je posebno važno istraživati narodne običaje i svakodnevni život Rusina u Hrvatskoj prije Drugoga svjetskog rata, u vrijeme kada su oni još uvijek zapravo bili relativno zatvorena zajednica.

Do danas objavljena literatura uglavnom je vezana za Rusine na području vojvođanskog dijela Srijema i Bačke i jedan dio pisan je na rusinskom jeziku. Budući da se Rusini u hrvatskom dijelu Srijema i u istočnoj Slavoniji uglavnom ne razlikuju po običajima od Rusina na području Vojvodine, literatura koja je vezana za Vojvodinu svakako je relevantna i za ovo istraživanje. Na području Hrvatske izašla je tek nedavno, 2009., jedna opća studija o Rusinima u Hrvatskoj – knjiga Đure Ljikara – *Da se ne zaboravi – Rusini u Hrvatskoj*, u kojoj je autor donio izuzetno mnogo vrijednih podataka o svakom selu u Hrvatskoj u kojem obitavaju Rusini. I u biblioteci *Prinosi hrvatskom jezikoslovlju* objavljena je knjiga Eugenije Barić, *Rusinski jezik u procjepu sadašnjosti i budućnosti*, u kojoj je autorica osim jezičnih osobitosti Rusina u uvodnom dijelu dala i niz općih informacija o Rusinima i rusinskoj tradiciji. Izuzetno je vrijedna neobjavljena doktorska disertacija Zdravke Zlodi pod nazivom *Rusini/Ukrajinci u hrvatskim zemljama: etape doseljavanja i problem imena* u kojoj autorica donosi pregled doseljavanja Rusina/Ukrainaca u južnoslavenske prostore te iznosi niz zanimljivih pojedinosti o problemima etničkog imena u prošlosti. Posebnu vrijednost predstavlja knjiga etnologa Ljubomira Međešija *Ruska tradicija* koju je objavilo Društvo za rusinski jezik, literaturu i kulturu iz Novog Sada.

2007. godine. U njoj se potanko opisuju svadbeni običaji kod Rusina u Panonskoj nizini, njihova usmena književnost i tradicionalna tkanja i rukotvorine. Jednaku važnost imaju i sabrana djela Dušana Drljače *Rusnaci u etnografskih zapisoh* koja je objavljena 2006. godine i u kojoj autor dotiče raznorodne teme iz etnografije Rusina. O izgledu rusinske kuće piše Olena Papuga u knjizi *Ruske obisce* objavljenoj 2007. godine, a Ljiljana Radulovački, kustosica iz muzeja u Sremskoj Mitrovici, piše knjigu *Mobe, prela i drugi vidovi okupljanja Rusina u zapadnom Sremu*. Novijeg su datuma i knjige Štefana Hudaka, *Petrovci 85 roki kulturno-prosvjetnej i umjetnicke roboti*, objavljena 2004. godine, potom knjiga *155 godina školstva u Mikluševcima* iz 2006. godine, knjiga Đure Ljikara *Hronika Rusnacoh u Mikloševcoh – 150 roki pod srpskim njebom*, iz 2003. godine te knjiga istoga autora *85 roki kulturnej dijalnosti u Mikloševcoh* iz 2005. godine.

U posljednje četiri knjige navode se pojedini aspekti iz svakodnevnog života Rusina u Petrovcima i Mikluševcima. U Vojvodini su izašle i četiri monografije koje obrađuju rusinska naselja ili mjesta u kojima žive Rusini. Takve monografije objavljene su o Šidu (Leona Laboš Hajduk, *Rusnaci u Šidze 1900. – 1950.*, Šid, 2010.), o Sremskoj Mitrovici (*Rusini u Sremskoj Mitrovici*, Novi Sad, 2004.), o Bačincima (Irina Papuga, *Osnovna škola Bačinci*, Novi Sad, 2008.) i o Novom Orahovu (*Rusini u Novom Orahovu*, Novo Orahovo – Novi Sad, 2009.). Od starijih izdanja važna je knjiga Vladimira Biljnje *Rusini u Vojvodini, prilog izučavanju istorije Rusina Vojvodine (1918. – 1945)*, u kojoj autor donosi niz interesantnih povijesno-demografsko-sociološko-etnografskih podataka o Rusinima u Bačkoj i Srijemu u razdoblju između dva rata i za vrijeme Drugoga svjetskog rata. U *Godišnjaku društva istoričara SAP Vojvodine* iz 1977. godine objavljen je niz radova vezanih za Rusine. Za spomenutu temu iz ovog je zbornika interesantan rad koji je napisao Nikola L. Gačeša pod naslovom *Rusini između dva svetska rata*. Posebno vrijedan prilog proučavanju rusinske kulture i načina života dan je u knjizi *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina* u kojoj su radovi objavljeni na rusinskom i srpskom, a koja je izašla u Novom Sadu 1971. Iz ovog zbornika treba spomenuti radove Dušana Drljače, jednog od najznamenitijih srpskih proučavatelja rusinskih običaja (ali i poljskih i ukrajinskih), Miljane Radovanović, Brede Vlahović, Janka Olejara, Vlade Kostelnika, Mikole Mušinke, Mihajla Kovača i Janka Sabadoša. U Vukovaru je 1981. godine održano znanstveno savjetovanje, pa je nakon toga objavljen i *Zbornik radova I. znanstvenog savjetovanja Rusina i Ukrajinaca Hrvatske (trojezično izdanje)*. Ovakva bogata izdavačka djelatnost prilično je jedinstvena za jednu tako malu manjinu.

Kratak pregled povijesti doseljavanja Rusina na područje Srijema i Bačke¹

1 O doseljavanju Rusina pisano je mnogo radova. Izbor iz literature: Mira Radovanović, Breda Vlahović, „Prilog proučavanju migracionih kretanja Rusina u Bačkoj”, *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*, (Novi Sad, 1971.), 18-30; Slavko Gavrilović, „Prilog istoriji Rusina u Bačkoj sredinom XVIII. veka”, *Zbornik za društvene nauke* 48 (1967.), 106-113; Zdravka Zlodri, *Rusini/Ukrajinci u hrvatskim zemljama: etape doseljavanja i problemi imena*, Zagreb, 2010. (neobjavljena disertacija); Dušan Drljača, „Naseljavanje i razmeštaj Rusina u Ukrajinaca u Sremu”, *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*, Novi Sad, 1971., 59-63; Slavko Gavrilović, Šid i Šidsko vlastelinstvo 1699-1848., Novi Sad, 1958.; Đuro Ljikar, Neka se ne zaboravi – Rusini u Hrvatskoj, Vukovar, 2009.; Dušan Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu” u: *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*, (Novi Sad, 1971.), 70-81; Slavko Gavrilović, „Rusini u Bačkoj i Sremu od sredine XVIII do sredine XIX veka”, *Godišnjak društva istoričara Vojvodine* (Novi Sad, 1977.), 153-215; Vladimir Biljnjak, *Rusini u Vojvodini, Prilog izučavanju istorije Rusina u Vojvodini (1918. – 1945.)* (Novi Sad 1987); Eugenija Barić, *Rusinski jezik u procjepu prošlosti i sadašnjosti* (Zagreb, 2007.), 90-95; Fedor Laboš, *Istorija Rusinoh Bačkej, Srimu i Slavoniji 1745. – 1918. Dosedjene, gazdovski, prosvitni, kulturni i duhovni život* (Vukovar, 1979.); Janko Ramač, „Prilohi gu istoriji Rusnacoh u Petrovcoh od 1834.-1850. roku”, *Švetlosc* 1 (1989.), 55-62; Janko Ramač, „Prilohi gu istoriji Rusnacoh u Petrovcoh i Mikluševcoh 1850. – 1890.”, *Švetlosc* 2 (1989.), 234-245.

Rusini su se u Ruski Krstur naselili već 1745. godine, a 1751. godine ondje su imali grkokatoličku parohiju. Dosedli su iz današnje Slovačke i Mađarske. Krstur je čitavo vrijeme od doseljavanja Rusina do današnjih dana kulturni i prosvjetni centar Rusina južnoslavenskih prostora. Nešto kasnije doselili su se i u Kucuru (1763.). Uvjet za njihovo naseljavanje u Krstur i Kucuru bio je da budu grkokatoličke vjere. Rusini su se u Đurđevo doselili nakon 1848. godine iz Krstura i Kucure.

Iseljavanje iz Kucure i Krstura bilo je zapravo uvjetovano velikim siromaštvom, a iseljenici su potjecali iz slojeva seoske sirotinje i bezemljaša. Osim u Bačkoj, Rusini se u 19. stoljeću javljaju i u Srijemu. Tako su Rusini prvo stigli 1803. u Šid, pa 1828. u Berkasovo, zatim 1834. u Bačince, potom u Privinu Glavu, Sremsku Mitrovicu, a 1899. u Bikić Dol. Rusinske obitelji koje su pristigle u Bikić Dol i u Privinu Glavu bile su doseljene direktno iz današnje Ukrajine i istočne Slovačke. Tijekom 19. stoljeća Rusini se nastanjuju na području Petrovaca (1834.) i Mikluševaca (1851.). Rusini su se u Petrovce doselili iz Ruskog Krstura, a nekoliko obitelji doselilo se izravno iz Hornjice (područje istočne Slovačke). Dolazak u Petrovce treba povezati s velikim siromaštvom i prenaseljenosti Ruskog Krstura. Tako su bezemljaši odlazili raditi preko Dunava na imanje grofa Eltza, Hidekutijevu imanje i imanje Paunovićevih. Najmasovnije iseljavanje iz Kucure i Ruskog Krstura bilo je između 1860. i 1890. godine. Prema pregledu koji je načinio Đuro Ljikar, vidljivo je da su Rusini u najvećoj mjeri pristizali na područje Hrvatske (dakle u Petrovce i Mikluševce) iz Ruskog Krstura i Kucure, a potom iz ostalih srijemskih mjesta. Početkom 20. stoljeća Rusini iz srijemskih i bačkih sela doseljavaju na područje istočne Slavonije u Andrijevce, Rajevo Selo, Đuriće, Gunju i Piškorevce.

Metodološke napomene

Usprkos tako bogatoj literaturi, pitanje svakodnevnog života² u rusinskim se-

² Danas je istraživanje svakodnevnog života sastavni dio znanosti kao što su etnologija, demografija, antropologija, sociologija i povijest. Etnološka istraživanja na temu obitelji poduzeo je prvi Antun Radić i u svojem kapitalnom djelu (Antun Radić, „Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu”, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, II (1897.), 1-88.). Nezaobilazna su djela (na temu obitelji) etnologa Jasne Čapo Žmegač (Jasna Čapo Žmegač, et al., Etnografija, svagdan i blagdan hrvatskog puka (Zagreb, 1998.); J. Čapo Žmegač, „Pogled etnologa na proučavanje kvantitativne građe o kućanstvima”, Narodna umjetnost, 27 (1990.), 50-61; J. Čapo Žmegač, „Konstrukcija modela obitelji u Evropi i povijest obitelji u Hrvatskoj”, Narodna umjetnost, 33, 2 (1996.), (179-196), Dunje Rihtman Auguštin (Dunja Rihtman Auguštin, Struktura tradicijskog mišljenja, Zagreb, 1984.; D. Rihtman Auguštin, „O slugama u zadruzi ili o jednom periodu”, Naše teme, 33(10) (1989.), (2683-2687), Vesna Konstantinović-Čulinović (npr. Vesna Konstantinović-Čulinović, „Etno-sociološke karakteristike narodnog života na Petrovoj gori i oko nje”, Simpozij o Petrovoj gori (Zagreb, 1972.), 213-234; V. Konstantinović-Čulinović, „Procesi društvenog razvoja u selu Zaile na Papuku”, Zbornik za narodni život i običaje, 49 (1983), (151-171), Milovana Gavazzi (Milovan Gavazzi, „The

lima zapadnog Srijema (Petrovci i Mikluševci u Vukovarsko-srijemskoj županiji) do današnjih dana nitko nije podrobno obradio. Donekle se toga problema dotaknuo Dušan Drljača istražujući seosku svakodnevnicu šezdesetih i sedamdesetih godina na području Mikluševaca i Petrovaca. Etnolozi, antropolozi, a u posljednje vrijeme i povjesničari, koriste se metodom oralne povijesti u svojim istraživanjima. Ta je metoda u Hrvatskoj znanstveno rabljena od kraja 19. stoljeća, kada je Antun Radić objavio svoju *Osnovu*. Na temelju nje, koristeći se dostupnom literaturom i arhivskim izvorima u Hrvatskoj akademiji znanosti umjetnosti i Institutu za etnologiju i folkloristiku, pokušao sam što je moguće vjernije prikazati svakodnevni život Rusina u selima Petrovci i Mikluševci te u naseljima gdje Rusini čine manjinu (Gunja, Piškorevcici, Rajevo Selo i Đurići). Intervjui su obavljeni u nabrojenih šest naselja s dvadeset i dvije osobe.³ Od toga je s osam kazivača razgovarano u Petrovcima, s osam u Mikluševcima, s jednim u Rajevo Selu, s jednim u Gunji, s jednim u Đurićima i s troje u Piškorevcima. Pitanja koja su kazivačima postavljana bila su temeljena na istraživanju koje je vodila Suzana Leček istražujući seljačke obitelji u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.⁴ Prvi dio pitanja odnosio se na obitelj i odnose unutar obitelji te na običaje prilikom rođenja djeteta, vjenčanja i smrti, a drugi na rad na zemlji, diobe zemlje, trgovinu, obrt, sluge... Svakom kazivaču postavljano je više pitanja, s tim da su neki kazivači sami kazivali svoje životne priče bez postavljanja pitanja i potpitanja⁵.

Extended family in South eastern Europe" u: *Journal of Family History*, 7 (1982.), (89-102) i socijalnog antropologa Vere Stein Erlich (Vera Stein Erlich, Jugoslavenska porodica u transformaciji, studija o tri stotine sela, Zagreb, 1971.). Ovdje je dan samo manji izbor iz opsežne etnološke literature o obitelji.

- 3 Kazivači Đuro Hardi (Miškanj), r. 1924. g., Petrovci; Mironj Nad, r. 1935. g., Ruski Krstur (sada Petrovci); Janko Erdelji, r. 1941. g., Petrovci; Eugen Nota, r. 1933. g., Petrovci; Mihajlo Tot, r. 1930. g., Petrovci; Janko Čordaš, r. 1931. g., Petrovci; Irena Juhas, r. Emedi, r. 1929. g., Petrovci; Olga Pap, r. 1940. g., Petrovci; Vlado Juhik, r. 1929. g., Mikluševci; Ana Juhik, r. Bujila, r. 1932. g., Mikluševci; Marija Ljikar, r. Šovanj, r. 1924. g., Baćinci (sada Mikluševci); Mihajlo Hirjovati, r. 1935. g., Mikluševci; Hanča Hirjovati, r. 1937. g., Mikluševci; Marija Bučko, r. Holik, r. 1932. g., Mikluševci; Antonij Ljikar, r. 1935. g., Mikluševci, Leona Ljikar, r. Emedi, r. 1936. g., Baćinci (sada Mikluševci); Ana Hrubenja, r. Kolesar, r. 1929. g., Berkasovo (sada Rajevo Selo); Marija Lazor, r. Ruskaj, r. 1922. g., Petrovci (sada Gunja); Eugen Nad, r. 1920. g., Ruski Krstur (sada Đurići); Petar Sivč, r. 1928. g., Piškorevcici; Sofija Hardi, r. Majher, r. 1927. g., Piškorevcici; Vladimir Hardi, r. 1927. g., Piškorevcici. Ovom prilikom zahvaljujem i gospodinu Đuri Ljikaru, koji mi je osigurao sugovornike u Mikluševcima, gospodinu Zvonku Kostelniku i Peri Kišu, koji su mi osigurali sugovornike u Petrovcima, gospodinu Zvonimiru Hrubenji, koji mi je osigurao sugovornike u Rajevo Selu, Gunji i Đurićima, i gospodinu Mihajlu Pankoviću, koji mi je osigurao sugovornike Piškorevcima. Za nabavljenu literaturu zahvaljujem gospodinu Đuri Ljikaru, gospodinu Gabrijelu Takaču, gospodinu Vinku Zidariću, gospodi Irini Papuga, gospodi Ireni Kolbas, gospodinu Miroslavu Keveždiju i gospodinu Đuri Vinaju. Za sugestije i primjedbe nakon pisanja teksta zahvaljujem gospodi Ireni Kolbas iz Etnografskog muzeja u Zagrebu, dr. sc. Jakši Primorcu iz Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Odsjeka za etnologiju, i gospodinu Đuri Ljikaru iz Mikluševaca.
- 4 Suzana Leček, „A mi smo kak su stari rekli: mladi u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata.“ *Etnološka tribina*, 29/23 (1999.), 231-246; S. Leček, „Nisu dali gospodaru „z ruk...“: starost u prigorskim i zagorskim selima između dva svjetska rata“. *Etnološka tribina*, 30/23 (2000.), 25-47; S. Leček, „Usmena povijest – povijest ili etnologija? Mogućnosti suradnje povjesničara i etnologa“. *Časopis za suvremenu povijest*, 33/1 (2001.), 149-154; S. Leček, *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2003.
- 5 Pitanja koja su postavljana kazivačima bila su ova: struktura obitelji; zadruge i život u zadugama; kako su se dijelile

O doseljavanju i preseljavanju

Većina se obitelji u Petrovce i Mikluševce doselila iz Ruskog Krstura i Kucure. Doseljavanja u ta dva sela, kao što je spomenuto, započela su u prvoj polovici 19. stoljeća. U ostala sela u istočnoj Slavoniji Rusini su dolazili krajem 19. ili početkom 20. stoljeća. Đuro Hardi iz Petrovaca priča kako se otac njebove supruge u Petrovce doselio 1924. godine iz Ruskog Krstura. Kaže kako je u Ruskom Krsturu prodao jedno jutro zemlje, a kako je u Petrovcima za taj novac mogao u to vrijeme kupiti dva jutra. Tako je bilo i s drugim seljacima. Mironj Nađ iz Petrovaca rođen je 1935. godine u Ruskom Krsturu. On se sjeća da na kada je stigao u Petrovce. „U Krsturu je bilo 7000 Rusina. Tata je bio služa kod Švabe. Bio je bačvar. Tata je prodao 2-3 jutra zemlje u Krsturu i mi smo 1940. došli 14. listopada na kirbaj u Petrovce.“ Marija Ljikar rođena Šovanj rodila se u Bačincima u Srijemu. „Godine 1928. doselili smo u Mikluševce. Otac je bio kolar, pa je tu radio. Bilo je u Mikluševcima puno posla.“ Leona Ljikar, rođena Emedi, iz Mikluševaca rođena je također u Bačincima u Srijemu. Njezini su se tamo doselili kad je ona imala tri godine (1939.), a razlog doseljenja bio je taj što je majka bila rodom iz Mikluševaca. Ana Hrubenja, rođena Kolesar, iz Rajeva Sela, rođena u Berkasovu, veli kako su njezin svekar i njegov otac došli u Rajovo Selo oko 1902./1903. godine iz Bačke. Navodno su odmah kupili oko 40 jutara zemlje koja nije bila tako visoke kvalitete kao ona u Ruskom Krsturu. Posebno je zanimljiva životna priča Eugena Nada iz Đurića kod Račinovaca uz

zadruge (složene obitelji); privremene složene obitelji (mladi par koji će se uskoro odijeliti u vlastitu obitelj) i odjeljivanje; što su radile snahe; planiranje obiteljske strategije (što su radili stariji sinovi, što mladi sinovi, što kćeri); koje su bile vremenske granice djetinjstva (da li 15 godina, kada su muškarci i žene mogli obavljati sve seoske poslove); o čemu je sve odlučivala glava obitelji (starješina); broj djece u obitelji i rađanje djece; je li bilo pobačaja ili kontroliranja začeca u obitelji; prvi poslovi koje su djeца obavljala (pranje, hranjenje goveda i pilića, kuhanje, ispaša stoke); poduka muške/ženske djece poslovima; dječje igre); pravi poslovi; rad djece izvan vlastitog domaćinstva; školovanje u seoskoj obitelji; zanati; nepotpune obitelji (bez oca ili majke); odnos očevo – djece; fizičko kažnjavanje djece; iskazivanje bliskosti između roditelja i djeteta (načini); odnos starije i mlađe braće; djetetova smrt; odnos staraca i djece; dječja zarada; druženje mladića i djevojaka (na koji način, na kojim mjestima); prosidba i vjenčanje, vrijeme stupanja u brak; proštenja; upoznavanje parova; prela; društveni život (kulturno-umjetnička društva u selu); izbor bračnog partnera (sloboda izbora ili ne); faktori koji su odlučivali o izboru bračnog partnera (imovina, potreba za radnikom i društvena mreža (obitelji koje su se bolje slagale); tko se nije ženio; miraz; udovice i ponovno udavanje; stari u seljačkoj obitelji; tko je bio autoritet u seljačkoj obitelji; izbor s kojim djetetom živjeti u starosti; što su radili starci; smrt aktivnog člana gospodarstva; bolesti od kojih se umiralo; smrt i običaji kod smrti; alkoholizam; emigracija i kolonizacija; crkveni običaji; politički pogledi u obitelji; korištenje slobodnog vremena; higijena; diobe zemlje prilikom naslijedivanja (ženske obitelji, obitelji s muškom i ženskom djecom i muške obitelji, odnos pri naslijedivanju starijih i mlađih sinova i isplaćivanje); oporuke i darovni ugovori; prodaja viška proizvoda sa zemlje; kupovina zemlje od zarađenog novca; radovi izvan vlastitog gospodarstva (kirjašenje, nadničarenje, težaci), kamo su sve odlazili seljaci na rad; kakve su sve oblike nadnice dobivali seljaci; sluge u kući; podjela muških i ženskih poslova; posudjivanje novca od lihvara; za što se sve upotrebljavao novac; trgovine u selu; trgovina na daleko – razmjerne proizvode; čime se sve trgovalo; da li se nosilo proizvode po kućama; lokalni obrtnici i obrt kao dodatna zarada; obližnje ciglane, rudnici, tvornice, kamenolomi i druga mjesta na kojima se zapošljavalо lokalno stanovništvo; vino i prodaja vina te preprodavači vina; sajmovi na selu i gradu; što se sijalo na zemlji; što se jelo; rad u šumi; stočarstvo; ovisnost o vremenu, što se događalo ako je žetva podbacila; rad nedjeljom; rad zimi; konoplja i odijevanje (cipele, odjeća, narodno ruho).

samu granicu sa Srbijom. On se sjeća kako je s deset godina, 1930. godine, otišao iz rodnog Ruskog Krstura u Rajevo Selo. „Išli smo pješice. Tjerali smo goveda ja i otac. Krenuli smo u nedjelju u 12 sati i u Rajevo Selo smo došli u srijedu u 12 sati. Išli smo i po noći i po danu. Samo smo jednu noć prenoćili u Petrovcima, a onda smo dalje nastavili za Rajevo Selo. Ondje smo radili zemlju u arendu. Stanovali smo kod Eslara. Ali, starom se nije svidalo, pa smo otišli u Brčko. I tamo smo imali krave i zemlju. Bili smo u Bosni sedam godina. Vlasnici zemlje na kojoj smo radili bili su iz Kerestura. Tata se pogadao na godinu. Pred Drugi rat smo se prebacili iz Bosne. Nije bilo tamo puno Rusina. Otišli smo u Đuriće. Tamo se tata bavio mljekom, a ja zidarijom.“ Tek nakon Drugog rata sam sagradio kuću. Petar Sivč⁶ iz Piškorevaca kod Đakova kazuje kako se njegov djed doselio u Piškorevce 1904. godine iz Ruskog Krstura. „Dida je bio kod nekog Švabe čoban u Krsturu.

Imao je devetero djece i jedno jutro zemlje (četiri sina i pet kćeri). Nakon dolaska u Piškorevce digao je kredit kod Mljekarske zadruge i kupio sve najpotrebnije. U Piškorevcima je do 1914. godine uspio zaraditi 18 jutara zemlje. Zemlja je bila obrasla u trnje i nisko raslinje, ali je on ubrzo sve iskrčio i pripremio za sjetu. Iz iskaza je vidljivo kako su razlozi doseljenja bili prenapučenost, nedostatak zemlje i nemogućnost zarade u Bačkoj.

O odnosima u obitelji i brojnosti obitelji

Rusinske obitelji između dva svjetska rata često su, prema iskazima mojih kazivača, bile mnogobrojnije od obitelji njihovih susjeda Hrvata. Dakako, te obitelji nisu više bile toliko mnogobrojne kao obitelji prvih doseljenika u 19. stoljeću. Međutim, za Rusine, kao i za ostale etničke grupe u tadašnjem Srijemu i istočnoj Slavoniji, vrijedilo je pravilo da se na čelu proširene obitelji nalazi kućegospodar (*gazda, rus.*)⁷ koji je, kako piše Jasna Čapo Žmegač, vodio računa o svim članovima proširene obitelji, dok je njegova žena vodila nadzor nad ženskim članovima. Kućegospodar je imao brojne, uglavnom organizacijsko-upravljačke dužnosti koje su se ticale muškaraca i raspodjele poslova. Brinuo se o prodaji viškova, kupnji za kuću potrebnih stvari, odlazio je na sajmove i predstavljao kuću na seoskim zborovima i pred svjetovnim i crkve-

⁶ O djedu Petra Sivča i njegovu doseljavanju u Piškorevce vidi i u: Ljikar, *Neka se ne zaboravi*, 72.

⁷ Kao primjer kućegospodara u jednoj hrvatskoj obitelji navodim Iliju Gašparovića iz Štitara. M. Vodopija, koji je istraživao tu zadrugu, piše kako je Ilija imao potpun autoritet u odnosu na druge članove obitelji. „Njegov absolutni autoritet u odnosu na ostale zadrugare nije, međutim, bio puk. ‘Letat cest moi’ niti rezultat nekih posebnih okolnosti ili tradicije. To je bila aristokracija u etimološkom smislu te riječi (vladavina najboljih). Niti jedan od mojih sugovornika nije imao prigovora na njega.“ (IEF, M. Vodopija, *Dvije posljednje štitarske zadruge*, rkp. 1202/1986, 15).

nim vlastima. Kućegospodar je zbog svoje funkcije imao najbolji ležaj, za stolom je sjedio na istaknutom mjestu, on je počinjao prvi jesti i piti, dobivao je najčešće i najbolje jelo, primao je goste, a obnašao je ceremonijalne dužnosti u vrijeme blagdana⁸. Žene su bile uključene u sve poslove, ali one uglavnom nisu imale pravo odlučivati.⁹ Bez obzira na ženinu starost, ona je u patrijarhalnom društvu, kakvo je rusinsko društvo u prvoj polovici dvadesetog stoljeća uglavnom bilo, imala relativno loš položaj u zajednici, pa je i kao majka i baka imala prilično nizak rang.¹⁰ Na čelu ženskog dijela obitelji nalazila se gazdarića, kućegospodarica. Kućegospodarica je obično bivala najstarija žena u obitelji (uglavnom kućegospodareva supruga). U najlošijoj poziciji bile su mlađe snahe koje su dolazile u kuću koje su npr. u okolini Županje morale ljubiti ruku svekru i djeveru.¹¹ Mlađe snahe obavljale su pomoćne poslove kao što su metenje, donošenje vode, posluživanje kod stola. Brinule su se i o higijeni i o izgledu svekra i djevera. Dakle, i rusinska je obitelj najčešće bila virilokalna, što bi značilo da su muškarci i nakon ženidbe ostajali u roditeljskoj kući (barem dok se ne ostvare uvjeti da se odijele), a žene samo do udaje. Primjeri uksorilokalnoga stanovanja, odnosno prelaska muškarca u ženinu kuću, mnogo su rijedi i predstavljaju iznimke, a ne pravilo. Dakako, u razdoblju između dva rata bilo je i primjera gdje su se muškarci priženili u ženinu kuću. Žene su u Slavoniji i Srijemu vrlo često, kako piše Jasna čapo Žmegač, svoju samosvijest fundirale na mirazu i naslijedu, pa su time i u navedenom razdoblju ponekad promućurnije od muškaraca te su postigle ravнопravnost u kući, a ponekad i superiornost.¹²

O položaju kućegospodara u rusinskoj obitelji progovaraju i moji kazivači. „To vam je kao direktor u poduzeću“, kazuje Petar Sivč. Sivč kaže kako su Šokci (Hrvati) u Piškorevcima imali zadruge u kojima ih je bilo i po šezdeset skupa. Proširene su se obitelji kod Rusina očuvale sve do Prvoga svjetskog rata.¹³ Kao primjer Dušan Drliča navodi proširenu obitelj od dvadeset članova u selu Bi-

⁸ Čapo Žmegač et al., *Etnografija*, 262.

⁹ Kako žene nisu bile ni na koji način poštovane teških fizičkih poslova, vidljivo je u šokačkoj štitarskoj zadruzi Adami (Gašparovići). Tako su oranje, drljanje, sijanje pšenice, košnju, žetu (vezanje u snopove), održavanje goveda, konja, ovaca, pčela i obrezivanje vinograda obavljali muškarci, a sijanje kukuruza, žetu kukuruzovine (žanju), mužnju goveda i održavanje vrtova žene. Svi su zajedno okopavali, brali kukuruz i održavali vinograd, a u mobu su zvali oko gnojenja i žeteve. (IEF, rkp. 1202/1986, M. Vodopij, *Dvije posljednje štitarske zadruge*, 13).

¹⁰ Stein-Erlich, *Jugoslavenska porodica*, 71.

¹¹ Stein-Erlich, *Jugoslavenska porodica*, 211.

¹² Čapo Žmegač et al., *Etnografija*, 257.

¹³ Hrvati su bili isto tako u zadrgama i u njima su se ponegdje održali i znatno duže od Rusina. Kao primjer donosim zadrugu Veliki Đureni u Štitaru čijim je pripadnicima pravo prezime Vincetić. „Zadruga je 1973. brojila 12 članova u tri generacije (četiri brata, žene trojice od njih, sin i snaha najmlađeg brata i njihova djeca). Radi se o neozadruzi. To znači da se ne radi o ostatku nekadašnje zadruge, nego o nekadašnjoj individualnoj obitelji koja je prerasla u veću zajednicu.“ (IEF, rkp. 1202/1986, M. Vodopij, *Dvije posljednje štitarske zadruge*, 3).

kić u kojoj je otac živio s četiri oženjena sina, tako da je obitelj brojila čak dvadeset članova.¹⁴ Nakon Prvoga svjetskog rata Rusini su živjeli u manjim zajednicama od prijeratnih proširenih obitelji. Tako su kod Đure Hardija iz Petrovaca skupa živjeli djed, baka, otac i mati, a do 1926. i tri očeva brata. Djed je 1926. godine sve podijelio na četiri dijela, a Đurin je otac ostao živjeti u kući. Jednom su stricu baka i djed kupili kuću, drugi je otišao kod starca (dakle kod punca), a treći je otišao u Šid. Djed je imao oko 50 jutara zemlje, pa mu nije bio problem sve podijeliti na četiri dijela. Kao razlog odlaska očeve braće Hardi navodi činjenicu da su odnosi između babe i snaha bili loši. Iako su otac i majka najviše radili na njivi, kućegospodar je bio i dalje djed, a prema sjećanju Đure Hardija, boravio je stalno u vinogradu koji je bio velik oko 400 hvati. „Tata je radio poljoprivredu, a djeda se slušalo jer je bio najstariji. Baka je bila gazdarica – kuvarica“, kako veli Đuro. Janko Erdelji iz Petrovaca prisjeća se tragedije svoje obitelji u kojoj je poginuo u ratu njegov otac, kućegospodar. Njegov je otac nestao u ratu 1942. godine kao domobran u Bosni. „Mama je ostala udovica i nije se ponovo udavala.“ Janko Čordaš kaže kako je bilo uobičajeno da se nitko iz obitelji ne odvaja dok kućegospodar (otac) ne sagradi svakome kuću. Stariji sinovi su dobivali kuće, a najmlađi je trebao ostati s majkom i ocem. Vlado Juhić iz Mikluševaca rodio se u zajednici u kojoj su živjeli baka, djed, mama i tata te je imao još dvije sestre i brata. Djed je imao sveukupno osmero djece, ali ih je šestero umrlo još u najmlađoj dobi. Očeva sestra je umrla s trideset godina, a otac se nesretnim slučajem utopio 1942. godine. Kad je djed umro, nakon Drugog svjetskog rata, kućegospodarica je postala majka, budući da je baka bila polupismena. Ipak, sve račune je vodio Vlado, a majka je držala samo novčanik. Da je majka kućegospodarica nije rijedak slučaj. Tako je bilo i kod Hirjovati Mihajla iz Mikluševaca čijeg su oca ubili partizani. Nakon njegove smrti majka je sve četvero djece rasporedila na poslove. Posebno veliku zajednicu predstavljala je porodica Marije Bučko rođene Holik. „Rodila sam se u velikoj obitelji. Pet sinova koji su svi živjeli zajedno godinama i koji su skupa imali petnaestero djece (sedam ženskih i osam muških). Djed je poginuo na Karpatima 1918. godine u Prvom svjetskom ratu, pa je baka ostala udovica s pet sinova. Kasnije se proširena zajednica raspala. Najmlađi sin je ostao s bakom. Baka je još dok smo svi bili skupa svakom sinu kada se ženio dala po šest jutara zemlje, a sa deset jutara koje je sebi zadržala hranila je čitavu obitelj. Nisu se htjeli razići zato što ih je baka hranila, a svatko je sebi stavljao novac u džep.“ Tako je baka u ovoj velikoj obitelji bila kućegospodar. Petar Sivč prisjeća se kako

14 Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 76.

je djed bio kućegospodar. „Dida nam je naređivao da krave dojimo i da radimo i ženske poslove. Radili smo kako je dida rekao.“ O modernim odnosima u obitelji govori Sofija Hardi. Kod nje su otac i majka imali ravnopravan odnos. „Tata je bio dobar, a mama je vodila domaćinstvo i davala je prijedloge. Tata je prihvaćao to što je mama predložila.“

Iz iskaza je vidljivo kako su u kućegospodari najčešće bili najstariji muški članovi obitelji ili mlađi muški članovi kojima su njihovi očevi prepustili ulogu kućegospodara. Uslijed tragičnih događaja ili bolesti muškarce su mogli zamjeniti žene, koje su postajale kućegospodarice. Iako su takvi slučajevi bili rijetki, Rusini su jednako poštovali i kućegospodarice kao i kućegospodare.

O rađanju djece i odnosu djece i roditelja, o školovanju i o dječjim poslovima

Žene su početkom dvadesetog stoljeća, kako piše Jasna Čapo Žmegač, rađale stojeći, klečeći, čučeći, sjedeći između dvaju stolaca ili ležeći, većinom uz pomoć starije suseljanke (babice), ali i same. Vrlo je rijetko samom porodu prisustvovao djetetov otac. Rodilju poslije poroda posjećuje kuma i druge žene noseći joj hranu.¹⁵ Obred krštenja obavlja se odmah sljedeći dan, a ime djetetu određuju roditelji. Ime se daje po sveču ako se dijete rodilo na praznik. Kumovi su obično bili muž i žena. Isti su kumovi za svu djecu u obitelji, što kod Srba nije običaj. Rijetki su slučajevi da Rusini za kumove imaju pripadnike druge nacije.¹⁶

O rađanju djece i prvoj godini krajem 19. stoljeća kod Šokaca u okolici Županje piše Šimo Varnica: „Trefi se dosta put da žena rodi mrtvo dite, a zašto rodi mrtvo to neće ni jedna da kaže. Ja baš nisam ništa činila ni radila, pa sam eto ope mrtvo rodila. Naše šokice žene svaka svoje dite doji, tj. ni je nijedna žena tuđe dite odojila. Koja je žena samica a ima dite pri sisi, kad ide u polje na posao, onda poneće sa sobom kolipku i dite, kad se dite razjauče, onda ga malo zabavi, dade mu sise, uspava ga i opet radi; koja je mogućnija (bogatija) ta sebi najde kaku curu koja joj zabavlja dite, tu curu zovemo dadilja.“¹⁷

O rađanju djece, djetinjstvu i dječjim smrtima govore i rusinski kazivači. Prilikom rođenja muškog djeteta Rusini su imali običaj reći: „Evo ci ocec išće je-

¹⁵ Čapo Žmegač et al., *Etnografija*, 153-154.

¹⁶ Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 77; Dušan Drljača, „Etnografska građa iz Bačinaca“, *Nova dumka*, sv. 3, godina II, Vukovar, 1973., 67.

¹⁷ HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898.*, *Gradište kod Županje*, 82-83.

den kočijaš.“ (Evo ti tata, još jedan kočijaš.) Prema iskazima kazivača ne možemo zaključiti da su Rusini u prvoj polovici dvadesetog stoljeća manje cijenili žensku djecu, što je karakteristično za patrijarhalne sredine. Đuro Hardi iz Petrovaca prisjeća se kako je u selu dvadesetih godina dvadesetog stoljeća postojala babica. Babice Frnce prisjeća se Petar Sivč iz Piškorevaca. Ipak, unatoč tome što je u selu postojala babica, dječje smrti bile su uobičajene. Neku su djece majke pobacile. O tome je iskaze dobila Vera Stein-Erlach. Iskaz iz Županje svjedoči o takvom postupku: „To žene rade s kojekakvim ‘babama’ koje taj posao ‘umiju’. Abortusi se vrše, ali javnost za to ne zna, ili se pomno krije. Protiv regulacije poroda djeluju: muž se uvijek opire vršenju abortusa, a onda i neznanje a također mnogo i crkveni utjecaj po kojem se to smatra grijehom. Crkva suzbija ‘bijelu kugu’; protiv nje govori se u crkvama, a zatim su i mnoge žene stradale od nje, jer su pobačaje vršile većinom neiskusne žene bez potrebitne spreme i uvijek na primitivan način. Često dolazi do sepse i raznih teških unutarnjih oboljenja i katastrofa. To se po selu samo šapuće, ali od vlasti se pomno krije.“¹⁸

Na području Slavonije početkom dvadesetog stoljeća bila je prisutna bijela kuga. To je, kao što sam već napomenuo, bilo karakteristično za Hrvatice. Naime, prema iskazima kazivača, Hrvatice-Šokice nisu željele rađati mnogo djece. Petar Sivč iz Piškorevaca prisjeća se kako su Šokci uvijek imali manje djece od Rusina i Slovaka.¹⁹ Razlog tome, kako sam govori, leži u tome što su šokacke obitelji željele sačuvati zemlju bez dijeljenja. Najveća je nesreća bila kad bi im to jedino dijete umrlo.²⁰

U županjskom kraju Nada Sremec pribilježila je iskaze Hrvatica: „Grij je, kažu (misli se na pobačaj) a zar ni grij rodit desetero pa ni za jedno kruva nemaš, već gledaš kako rastu za lopove i propalice... Nisam ja nerazumna, koja neće narodit dice, pa posle kako im Bog da. Već sam ja mater prava mater.“²¹ Žene su abortuse radile guščjim perima, iglama za pletenje, korijenjem sljeza, vretenima, čajevima od vrbove kore, parenjem, masiranjem i sličnim. Ana Juhas kazuje kako su žene iglama radile abortuse i kako su u nehigijenskim uvjetima znale

18 Stein-Erlach, *Jugoslavenska porodica*, 273.

19 Zanimljiv je iskaz koji je dobila Vera Stein-Erlach iz Kotara Valpovo: „Seljaci ne osuđuju neplodne žene. Dapače, ako obudove takve se žene brzo udaju, jer seljak treba ženu i radnu snagu – a pri tom se ne treba bojati da će imati djece. Imanje će ostati na okupu.“ (Stein-Erlach, *Jugoslavenska porodica*, 282).

20 Šimo Varnica o broju djece kod Šokaca piše: „Jako je malo svita koji voli što ima dice. Danas svatko kaže blago nomu tko ji nema. Baš koji čovik i žena nemaju svojega nikog a imaju veliki imetak a još su sami nji dvoj u kući, te nikog te nikog možu čuti da kažu da bi volili da imaju dice, osobito kad udaru s kim god u razgovor kako će njovo dobro, kako će njiov imetak dopas komuli kakoli, onda kažu da bi volili da imaju svoju omladinu.“ (HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898.*, Gradište kod Županje, 80-81).

21 Čapo Žmegač et al., *Etnografija*, 267.

dobiti otrovanje i umrijeti. „Žene su ubijale decu kada su muški odlazili od kuće ili u rat, a one su ostale trudne.“

Djeca su znala umirati odmah nakon poroda i nakon Drugog svjetskog rata. Sofija Hardi, rođena Majher, iz Piškorevaca kazuje kako su mala djeca često umirala. „Stari su ljudi govorili kao da se crijepl razbio kada bi umrlo neko dijete.“ Tako Mihajlo Tot kaže kako mu je dijete umrlo sa tri ili četiri dana od te-tanusa. „Makaze kojima je babica presekla pupkovinu bile su za vunu.“ Hardi se prisjeća: „Ja sam imao sestru blizanku. Bila je lepa, a ja bio krcov (slabašan, nerazvijen, op.a.). Ona je umrla sa godinu. Zabolila je glava, dobila temperaturu. Onda su babe lečile. Ima sveta voda i donese se kući. Kad zaboli glava, ureko je neko. Tako je kod nas došla neka žena. Ona je rekla kako je sestra lepa, a nije dobro reći kako si lepo dete, već treba pljunuti na njega i reći gad jedan. Ta ženska koja ju je urekla bila je povraćena. Prvo ju je mama odbila od cice, a onda ju je vratila. Koga bi ona urekla, on bi umro.“ Djeca su umirala i u kasnijoj dobi. Smrt djece u kasnijoj dobi bila je težak udarac za roditelje. Tako je polusestra Antonja Ljikara iz Mikluševaca umrla sa 16 godina od tifusa. Antonj priča kako je on s njom spavao, ali kako nije dobio tifus. Petar Sivč iz Piškorevaca imao je brata Šimuna koji je umro od sklopca – dječje bolesti (radilo se o dječjoj bolesti kod koje su usta kod djeteta poplavljela, dijete se ukočilo i samo je mali broj bolesnih preživio, op.a.). Majka je nakon toga obukla crminu i nije ju nika-ko skidala do smrti. Veli da su djeca znala umirati i od loše vode. Ana Hrubenja iz Rajeva Sela izgubila je vlastito dijete nesretnim slučajem.

„Umirala su djeca od šarlaha, ali moje je bilo zdravo, a umrlo je s dvije godine i dva mjeseca. Pofurila ga je baka s vrućom vodom. Išli smo doktoru u Brčko i doktor je dao krivu injekciju (penicilin), pa je dijete umrlo. Nisam ni rekla ni pomislila da joj predbacim (baki, op. a.). Predbacivao bi joj svekar kada bi se posvadali. Bilo mi je jako teško jer sam imala dvije curice, a on je bio dečko.“

Malena djeca uglavnom su se hranila majčinim mlijekom. Međutim, u Petrovcima, kako govori Janko Čordaš, ako neka žena nije imala mlijeka, vodila je dijete „Ciganki babi Dragi iz Starih Jankovaca koja je dojila djecu“.

U Petrovcima, kako tvrdi Đuro Hardi, rusinska i srpska djeca nisu se zajedno igrala. „Jedna Srpskinja je dolazila do nas i igrala se s nama, ali to nije bilo uobičajeno.“

Srijemski i slavonski Rusini uglavnom su školovali svoju djecu. Uz školu je većina djece obavljala i lakše ili teže fizičke poslove. Škole su u ta dva sela s rusinskom većinom u Hrvatskoj postojale već od 19. stoljeća. Za razliku od nekih drugih vjerskih i etničkih skupina, ovdje nije bilo razlika u školovanju između

ženske i muške djece.²² Šimo Varnica piše o dječjem radu i školovanju djece Hrvata krajem 19. stoljeća: „Muška dica idu u službu od devet ili deset godina koja su sirotinja i to idu pa kod drugog čuvaju marvu, a niki otac i mati dadu svojega sina na zanat ili u škole, ženska dica ne idu u službu, nego ima i ženski koje idu u škole, tj. u gimnazije itd.“²³ Isto je važilo i za Rusine. O tome svjedoče iskazi informatora.

Đuro Hardi prisjeća se kako su djeca završila pet razreda osnovne škole i potom odlazila na njivu s roditeljima. Antonij Ljikar opisuje kako je izgledalo njegovo školovanje: „Išli smo u školu od devet sati. Prvo si morao svinje oterati na pašu, pa u školu, a posle podne smo od dva sata terali krave na pašu i od četiri opet škola. Onda su nas bile pune škole, a ne kao sada...“ Mihajlo Tot veli kako su mlađa godišta pred Drugi svjetski rat išla i u šesti razred (tzv. opetovnici). Hanča Hirjovati iz Mikluševaca prisjeća se kako su je roditelji tjerali da ide u školu. „Mama mi je rekla ajde na njivu da vidiš kako je to teško, pa ćeš onda radije u školu. Ali ja nisam tela u školu, radije sam bila na njivi.“ Režim u školi opisuje Petar Sivč iz Piškorevcava: „Završio sam četiri razreda za stare Jugoslavije. Kad je učiteljica ušla morali smo reći Hvaljen Isus! Trebali smo moliti Oče naš, a onda je nastava počinjala. Učiteljica nas je tukla po turu ili smo dobivali packe, a znala nas je slati u čošak. Kad je nastava završila izašli bi iz škole. Svaka se ulica postrojila na dvorištu i onda smo uredno išli doma.“ Ana Juhas iz Mikluševaca kazuje kako je za vrijeme rata u Ruskom Krsturu pohađala gimnaziju. „U vreme kada se linija povlačila mi smo morali u Bačku. (događa se u vrijeme probijanja Srijemskog fronta kada je oko 300 Mikluševčana bilo u izbjeglištu u današnjem Kruščiću, selu nedaleko od Ruskog Krstura, op.a.). Sa nama je bio učitelj Joakim Kostelnik iz Mikluševaca. On nas je većinu upisao u gimnaziju u Ruskom Krsturu. Za dva meseca gimnazije mi smo dobili sve dodžbe za dva razreda. Mi školarci smo ostali (ostali su samo tri mjeseca, do 12. travnja 1945. godine kada je probijen Srijemski front, op.a.) u Vojvodini i onde sam završila šest razreda gimnazije. Posle nisu imali meni da plate, pa sam ostala u selu. A oni koji su imali išli su dalje u Novi Sad, Sremsku Mitrovicu, Beograd. Muški su išli u obućarske škole i u Borovo i Apatin.“ Hardi veli kako su samo dvojica od njegova godišta (1924.) išla u gimnaziju u Vukovar, a jedan je išao u Ilok u Poljoprivrednu školu. Oni su ondje morali biti na stanu kao pod-

22 Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 75. Stevan Brakus koji piše o običajima Srba iz Trpinje krajem 19. stoljeća zapisao je: »Ljudi daju dosta nerado djecu u školu; žensku djecu ostavljaju često kod kuće, da pomognu (kao što oni kažu) materi kod kuće, ili da čuvaju mlađu braću i sestre. Još i danas ima mnogo ljudi koji ne znaju čitati, ni pisati; to su većinom stariji ljudi, dok noviji naraštaji su većinom vješti čitanju i pisanju.“ (HAZU, SZ 70, Odsjek za etnologiju, Stevan Brakus, *Trpinja*, s.a., 8.)

23 HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898.*, *Gradište kod Županje*, 85.

stanari. Antonij Ljikar iz Mikluševaca se prisjeća kako su se njegova braća školovala. Jedan se brat školovao u Poljoprivrednoj školi u Požegi, drugi u Šidu za krojača, a treći u Čakovcima za kovača. Sofija Hardi iz Piškorevaca kaže kako je njezin otac bio kovač i kako je putovao po pustarama. Tako se Sofija školovala na nekoliko mjesta. „Prva četiri razreda završila sam u Piškorevcima, potom sam se školovala u Čepinu, pa u Vuki na pustari. Tata je bio jako vrijedan pa nas je sve školovao.“ Sofija je uz njegovu pomoć završila Učiteljsku školu u Osijeku. Stanovala je kod grkokatoličkih sestara u Osijeku. Dok je stanovala u Čepinu, odlazila je u Osijek s mljekarom i on ju je ostavio u gradu u školi, a kasnije se vraćala vlakom. Janko Čordaš išao je u gimnaziju u Ruski Krstur, a nakon toga je pohađao i muzičku školu u Varaždinu. Iz iskaza je vidljivo koliko je zapravo malo ljudi ozbiljno shvaćalo školovanje. Rusinima je očito bilo stalo da se djeca školuju, ali samo do određene mjere. Dakle, nije bilo potrebno da se školuju više od četvrtog (eventualno petog ili šestog) razreda. Njihovo daljnje školovanje ovisilo je o finansijskim prilikama u obitelji i brojnosti obitelji. Ako je obitelj bila brojna, postojala je mogućnost da zbog nedostatka materijalnih sredstava i nadareni učenici ne nastavljaju školu. S druge strane, ukoliko je obitelj bila malobrojna, postojala je potreba za radnom snagom na imanju, pa je svaki daljnji odlazak u školu (pogotovo u neko dalje mjesto) ponajčešće bio nezamisliv. Oni koji nisu imali zemlju zalagali su se da njihova djeca nastave školovanje u nekoj strukovnoj školi ili da izuče za šegerta jer im je to garantiralo daljnju egzistenciju. Eklatantni su primjeri poput Sofije Hardi koja je završila višu učiteljsku i bila učiteljica što je i danas vidljivo u njezinom načinu života koji se značajno razlikuje od iskaza mojih preostalih informatora.

Djeca su usprkos polaženju škole morala raditi, a radne su se obaveze povećale nakon prestanka polaženja škole. Kod djevojčica je *baršonj* (crna vrpca s kojom su djevojke vezivale kosu), kojim se vezivala kosa od dvanaest godine, bio znak određene zrelosti i spremnosti za napornije i odgovornije poslove.²⁴ Dječaci su te poslove morali obavljati i ranije. Eugen Nota prisjeća se kako nije trebao prije 10 ili 11 godine ići na rad. Kako su imali malo zemlje, Eugen je išao u nadnicu drugima kopati. Irena Juhas, rođena Emedi, govori kako je počela kopati od drugog razreda. „Deda mi je pomagao. Ti idi napred, a ja ću ti pomoći. Malo po malo, a ako ne naučiš, nećeš se moći udati, govorio je deda.“ Ana Hrubenja, rođena Kolesar, prisjeća se kako je morala raditi od 13. godine. „Iza škole sam počela okopavati vinograd, kosila sam djetelinu, grahoricu i sve sam radila sa djedom.“ Sofija Hardi rođena Majher, čiji je otac radio u

²⁴ Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 77.

pustarama kao kovač, išla je još od najranije dobi čuvati konja. Vlado Juhik iz Mikluševaca čuvao je krave od svoje desete godine, a kada mu je bilo 13 godina izgubio je oca. Poslije toga događaja, uslijed nedostatka radne snage, Vlado je trebao još više raditi nego li je to bilo uobičajeno. „Nakon toga (očeve smrti, op.a.), trebao sam orati i drljati s konjima.“ Marija Lazor, rođena Ruskaj u Petrovcima, sada u Gunji, prisjeća se kako od trećeg razreda išla pljeviti žito i kukuze kopati. Bilo je i onih koji nisu trebali naporno raditi. Takav je bio Janko Erdelji. On je kao dijete „oboleo na srce i od tada je bio pošteđen bilo kakvih rada“. Oni koji su imali malo zemlje znali su se baviti i drugim poslovima. Tako je Mihajlo Tot, čiji je otac bio štriker, strikao od svoje 13. godine dnevno i po dva ili tri para čarapa. Janko Čordaš počeo je od osme godine učiti ovaj instrument, da bi već od desete svirao po prelima i tako zarađivao. Marija Ljikar nije morala raditi na zemlji koje nisu mnogo imali. Naime, njezin je otac bio kolar u Mikluševcima, pa je Marija zajedno s majkom šila. „Ja sam sama vidila kako treba, pa sam tako naučila...“ I oni koji su imali puno zemlje, a čije su obitelji imale mnogo članova, kao što je bio slučaj u obitelji Marije Bučko, bili su pošteđeni teškog i napornog rada na zemlji. Marija Bučko rođena Holik iz Mikluševaca tako govori: »Kad smo imale pet godina prvo smo šivali ručno, nosili smo košulje. Krpali smo sve sami.« Neki su bili i zaposleni kao dadilje. Marija Lazor, rođena Ruskaj, iz Petrovaca nakon završene osnovne škole (četiri razreda) išla je čuvati u Vukovar dijete. „Išla sam čuvati maloga kod Srba koji su imali krečanu u Vukovaru. Kod njih sam radila četiri godine. Tamo me je gazarica naučila peći, plesti i tkati. Dobivala sam plaću, a sve sam novce davala mami. Isto tako je moja sestra služila. Ona je radila u kiosku i namjestila mi je posao.“ Tako je do šesnaeste godine Marija bila pošteđena fizičkih poslova. Od šesnaeste godine Marija je kao i ostale djevojke u selu morala ići raditi u polje. „Išla sam kopati u pustare u nadnicu kukuruz.“ Mironj Nađ iz Petrovaca bio je također predviđen za neki lakši posao. Njegovu bratu je otac namijenio da ostane na zemlji, a Mironja je otac želio poslati na neki zanat pa ga je odveo kod šnajdera. Međutim, Mironj je imao sreće, pa je radio kao pisar u općini, a kasnije kao poštar u Petrovcima.

Vidljivo je dakle da su poslovi koje su obavljala djeca i mladići i djevojke bili uistinu raznoliki i da su ponajviše ovisili o obiteljskoj i finansijskoj situaciji. Siromašniji su išli raditi u nadnicu, oni koji nisu imali uopće zemlje i prema to zemlje orijentirali su se na poslove drugoga tipa (poput nekih zanata), a oni koji su izgubili nekoga važnog člana obitelji (obično oca i hranitelja) morali su obavljati znatno teže i zahtjevnije poslove od ostalih.

Odnos prema djeci u rusinskoj obitelji nije bio ništa liberalniji od odnosa u ostalim slavonskim i srijemskim obiteljima. Stav prema batinama, kako je utvrdila Vera Stein-Erlach, u svim bivšim jugoslavenskim sredinama, u međuratnom i poratnom razdoblju nije bio negativan.²⁵ Roditelji su svoju djecu uglavnom odgajali koristeći se tom surovom metodom. Mladi su raznoliko reagirali na autoritet starijih. Neki su bespogovorno slušali, drugi su pružali otpor bez težih konflikata, a treći su ulazili u teške konflikte i nakraju ostavljali svoje roditelje. Jedan iskaz koji je Vera Stein Erlich dobila u Đakovačkom kraju jasno govori o tome odnosu prema roditeljima: „Posve prirodno: Ako su mlađi, sinovi primaju zahtjeve i zbrane roditelja bez protesta, a stariji često protestiraju ili jednostavno ne slušaju. Osvete nema. To je ostalo uvijek isto i jednako kao i prije.“²⁶ Ipak, sve je ponajviše ovisilo o individualnim pogledima na život i svijet članova obitelji u kojima su kazivači rasli. Odnos prema dječacima uglavnom je bio grublji jer su oni trebali postati jednog dana hranitelji svojih obitelji, dok je odnos prema djevojčicama bio nježniji. Iz iskaza je vidljivo da su majke ponajčešće vodile računa o svojoj djeti, a da su očevi bili prezauzeti poslom. Tako Đuro Hardi govori o svojem odnosu prema ocu i majci: „Ja sam ocu govorio Vi i on me nikada nije tukao. Od mame sam dobivao batine.“ Vlado Juhik prisjeća se kako ga je „bolelo dupe da nije mogao sesti od batina koje dobivao od mame“, a Petar Sivč i Marija Bučko kazuje kako djeца nikada nisu jela za stolom.

Iz svih je iskaza vidljivo koliko je odgoj bio nekada stroži i koliko su malo dječaca (ali i mladići i djevojke) utjecala na obiteljske odluke (o općim stvarima i o stvarima koje su se ticale njih osobno). To je još vidljivije u činjenici koju spominjem kasnije u tekstu, a koja se ticala rušenja običaja i tradicija u vezi s miješanim brakovima koji su u tome razdoblju relativno neuobičajeni.

Druženje mladih, prošnja i vjenčanja

Najuobičajeniji tradicionalni oblik druženja mladih prije vjenčanja bio je u prelima. Prela su bila na početku dvadesetog stoljeća vrhunac društvenog života mladih ljudi i njihova najbolja prilika da nađu sebi životnog druga. *Kirbaji*, sajmovi, druženja u školskim klupama i mobe bile su stoga unekoliko sekundaran oblik društvenog života mladih u Slavoniji i Srijemu. Prela su dakle bila jedan od najznačajnijih faktora u društvenom uređenju i življenu sela. Kao običaj nisu karakteristična samo za Rusine već i za sve ostale etničke zajednice u istoč-

25 Stein-Erlach, *Jugoslavenska porodica*, 54.

26 Stein-Erlach, *Jugoslavenska porodica*, 66.

noj Hrvatskoj.²⁷ Održavala su se uvečer, u jesenjim danima, do kasno u noć. Ranije su se održavala radi određenih poslova. Na njima se prela pređa, posebno u vrijeme kada je kod Rusina bila uobičajena izrada odjeće od domaćih sirovina. Tijekom zime trebalo je pripremiti određenu količinu prede za tkanje i izradu haljina i ostalih predmeta od tkanine koji su potrebni u kući. To se lakše obavljalo na prelima, u društvu. *Pradki*, kako Rusini zovu prela, održavali su se posebno za udane žene, a posebno za djevojke. Jedna od udanih starijih žena priređivala je prelo u svojoj kući, a sudionice prela donosile su joj svoje preslice i kudjelju za obradu. Prelje su bile čašćene različitim voćem i sličnim poslasticama. Djevojke su se okupljale u iznajmljenoj kući.²⁸ Uz njih su se skupljali i mlađi. Omladina se okupljala u grupama prema uzrastu. Na prelima je uglavnom kružila ista grupa prijatelja. U Mikluševcima su prela započinjala nakon *kirbaja* u Bačincima 31. listopada. Mlađi su plaćali polovicu najma odmah, a drugu polovicu kasnije, a djevojke su osiguravale petrolej za svjetlo. Tu je kuću, kako navodi Ljiljana Radulovački, najčešće iznajmila neka udovica. Momci i djevojke su se na prelima zabavljali na različite načine. Neki su se maskirali i igrali maškara obilazeći kuće u kojima se obavljala svinjokolja. Momci su se maskirali u ženske likove i obrnuto. Darove koje bi dobili obilazeći kuće dijelili su među sobom na prelima.²⁹

Duro Hardi iz Petrovaca prisjeća se kako je kada je izašao iz škole (dakle završio školovanje, op. a.) odlazio u prela. U prelima je postojala mogućnost upoznavanja djevojaka. Hardi ističe kako su samo ista godišta išla u prelo. (Kasnijih godina, ako je bilo manje jednog godišta u selu, u prelo su odlazila i dva-tri godišta skupa).

Hardi kazuje kako se na prelo išlo od 1. studenog do uskrsnog posta. „Platili smo jednu sobu oko 100 dinara za par mjeseci. U sobi su okolo bile klupe.

²⁷ Skupina mlađih etnologa krajem sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća obilazila je sela u okolici Vukovara i donijela zaključak: „U selima koja smo obišli posijela ili prela (posila) više se ne održavaju. U svim selima održavala su se do II. svjetskog rata, osim Tovarnika gdje su se održavala do pred 5-6 godina, ali u manjem obimu. Opadanje interesa za posila počelo je pojavom televizije. I u Tompojevcima još su se donekle održala posle rata, ali pojavom televizije sasvim je prekinuto održavanje posila.” (HAZU, Odjek za etnologiju, NZ 143 e, *Mladi istraživači: Etnografska grada: osnovni podaci, Podaci o stanovništvu i porodičnom životu u ispitivanim selima*, 1979., 4).

²⁸ Iznajmljene kuće nisu karakteristične samo za Rusine već i za druge etničke grupe. O tome piše Josip Lovretić u *Zborniku za narodni život i običaje* u svojem tekstu o slavonskom selu Otok kod Vinkovaca. „Momci i cure najvole divan. Na divanu su oni sam za se, pa su veseliji i goropadniji. Tu pusti srcu na volju, da se namladuju i navraguju, naigraju i napivaju: „Moja mama beda, na divan mi ne da! Igra kolo ukraj dvora Na divan se mora! Divan drže ili na drumu, ako nije blato, ili na ledini kraj kuće, na raskršću, ili na kraj sela, a po zimi u divankući. Divankući drže siromasi za malu plaću. To samo cure plaćaju, ko što plaćaju i gajdaša, ili egedaša, ko jim svira. Na takom mistu skupe se posli većere momci i cure, pa ajd u batrk. Koji momak zna svirati, taj svira, drugi se u'vate u kolo, pa udri, dok se ne oznojiš gorje, nego na teškom poslu... Kad će se igrat rasutka, onda prati svaki momak svoju curu do kuće i tu se još na samu razgovaraju, grle i ljube a kad već i drugi pitli zapivaju posli pol noći, rastaju se, da malo prospavaju.” (Josip Lovretić, *Otok* (pretisak iz *Zbornika za narodni život i običaje*), Vinkovci, 1990., 450-452).

²⁹ Ljiljana Radulovački, *Mobe, prela i drugi vidovi okupljanja Rusina u zapadnom Sremu*, Sremska Mitrovica, 2010., 28-29.

Ženske su plele, a mi smo kartali. Tako sam upoznao i suprugu. Ona je imala petnaest, a ja sedamnaest. Na prelu smo bili dva godišta zajedno. Nije onda bilo da ideš po selu sa švalerkom. Samo smo se navečer sastajali.“ Ipak, kako veли Hanča Hirjovati iz Mikluševca, nju je upravo majka nakon Drugog svjetskog rata „uhvatila na ulici sa švalerom, pa se morala udati“. Eugen Nota iz Petrovaca također govori o iznajmljivanju kuće. „Sastajali smo se tokom zime u toj kući svaki dan osim ponedjeljka ili petka. Uz petrolejku smo se zabavljali do 10 ili 11 sati. Mi smo čak unajmili i svirače. U moje vrijeme bile su dvije ili tri generacije skupa. Ali, nije se moglo lako iznajmiti kuću. Teško je bilo pronaći nekoga ko je htio da iznajmi kuću za lumperage.

Na prelu smo najmili svirače, kolači su bili, a kralo se i kobasica (svatko je morao nešto doneti). Krali smo i po dvesta ili trista kila kukuruza za prelo, a imali smo jednog kolegu koji je kukuruz od nas kupovao, a onda skuplje prodavao.“ Mihajlo Tot kazuje kako su bogatiji išli ranije (mlađi) u prela, a siromašniji kasnije. Marija Ljikar priča kako je išla u prelo. „Preko ljeta smo bili po selu. Kad je došla zima iznajmili smo jednu sobu. Bilo nas je 17 devojaka i 12 momaka. Platili smo pola odmah, a pola posle Božića. Bile su samo stolice i stol. Svatko je dao malo novaca, a stajalo je oko 500 dinara. Gazdarica je ložila, pospremala i mi smo bili svaku večer do kraja februara tamo. Momci su svirali, kartali, igrali šah, a devojke su radile ručni rad. Subotom i nedjeljom smo pričali, igrali i pevali.“ Marija Bučko, rođena Holik, prisjeća se kako „pravoslavci nisu imali organizirano prelo pa su nam zavidjeli“. Na prelo se, prema riječima Ane Juhas, išlo u tri kuće u Mikluševcima: kod Sabadoša, kod Ramača i kod Sivča. Irena Juhas iz Petrovaca sjeća se kako je u prelu, gdje je samo plela, smjela ostati samo do jedanaest u noći. „U jedanaest da budem kod kuće. Kad je započeo policajac svi smo morali biti u svojim kućama.“ Osim na prelima, u kasnijem periodu, odmah nakon Drugog svjetskog rata, mlađi su se zabavljali i u seoskim salama. Irena Juhas iz Petrovaca prisjeća se kako je išla i u salu gdje se plesalo. „Igrali smo Kokošije šetnje. Igralo je dvoje po dvoje. Svirač je imao harmoniku. Kako je Kokošija šetnja igra na dugu relaciju parovi su se izmenjivali. To je bilo kao ofiranje. Mame i tate su gledali kako plešemo.“ Vlado i Ana Juhik iz Mikluševaca prisjećaju se kako su se upoznali u seoskom domu.

„Bile su igranke u domu. Bio je ondje neki slepi harmonikaš iz Tompojevac. On je svirao, a mi smo se upoznali na igranki.“

U životu bačkih Rusina ima niz običaja koji obiluju dramskim elementima. Najkarakterističniji je oblik Rusinske svadbe. Ona je umjetničko djelo narodne glume, čiji su nosioci sudionici svadbe. Nositelj je glavne uloge starosta,

družba, ili neka druga ličnost. *Ruska* (rusinska) *svadba* uglavnom se odigravala u prelima. Običaj *ruske* (rusinske) *svadbe* zabilježila je Breda Vlahović u selu Kucura u Bačkoj.³⁰ Igra svadbe uglavnom se održavala pred poklade, dakle na kraju sezone prela. Nosioci pojedinih uloga bili su mladići i djevojke, a ponekad su samo djevojke glumile. Bitno je bilo da „glumac“ odigra svoju ulogu što je moguće zabavnije i smješnije. Mladići i djevojke bili su odjeveni kao svatovi, a tekstualni dio te igre improviziran je za vrijeme samog izvođenja. Ta-kva vrsta zabave bila je prisutna i u rusinskim selima u Hrvatskoj. Dušan Dr-ljača spominje kako su se u Petrovcima mlade djevojke pred kraj sezone prela oblačile u „nevjestinsko ruho“ da bi vidjele kako će im pristajati.³¹ Međutim, osim *Ruske* (rusinske) *svadbe* glumilo se i druge vrste predstava. Marija Ljikar iz Mikluševaca govori o tom obliku zabave koji je za funkciju imao bolje upoznavanje mlađih. „Postojale su zabave. Bile su to predstave. Učio nas je veleča-sni. Jednom sam tako glumila sluškinju, a jednom ženu (imala sam ljubavnika i muža) i glumila sam na rusinskom od trinaeste do petnaeste godine. Nekada je zabava bila i dva puta godišnje, a nekada smo glumili i izvan Mikluševaca. Išli smo u Petrovce i Bačince.“ Isti oblik zabave imali su i Petrovci.

U vezi s prelima i zabavama mlađih treba spomenuti i jedan etnološki zapis Marijana Mikloševića Šolje iz Tovarnika. O tome što je Miklošević zapisao u ovome radu nisam dobio informacije na terenu, ali bit će da su se slične stvari događale i kod mlađih Rusina.

Miklošević je u izbjeglištu 1995. godine napisao rad o svojim sjećanjima na mladost u Tovarniku, gdje je, među ostalim, spomenuo i nazive dana u prepo-kladnom periodu. Najzanimljiviji je svakako „sramotski ponедјелjak“. „Danas, kada djeca imaju seksualni odgoj u školi, зачудит će se kad čuju, da ta riječ (sramotski, op.a.) znači spolni snošaj. Najstrašnije je bilo, kada ispovjednik upita: ‘Da li si radio ‘sramotski’? Pa s kim, pa koliko puta, pa da li si ‘sramotski’ ra-dio s nekim drugim dječakom ili sam sa sobom? Užasna riječ! Rijetki su, koji su rekli istinu ispovjedniku, jer su se bojali, da će reći roditeljima partnerice i njegovim roditeljima! A u ‘sramotski’ posao ulazilo se bez puno riječi. Jedno-stavno se reklo djevojčici s kojom smo se igrali ‘Hajde da se pramo’ i ako je bila raspoložena, odlazili bi u kakav skriveni kut, u kojem smo to i ranije radi-li. Obično bi nas prekinuli, kad nam je bilo najljepše, jer te, ‘strine i tetke’ moraju sve vidjeti. To je o dječjem sramotskom poslu!... Jedni su smatrali, da tog

³⁰ Breda Vlahović, „Igra ‘svadba’ na prelima bačkih Rusina“, *Narodno stvaralaštvo, Folklor*, god. IX, br. 33-34, 32-36.

³¹ Dušan Dr-ljača, „Etnografski zapis o Rusinima i Ukrajincima u Petrovcima i Mikluševcima“ u: *Nova dumka*, sv. 1, Vukovar, 1971., 76.

ponedjeljka (pred poklade, op.a.), muškarci i žene ne smiju spavati u jednom krevetu, pa čak niti u jednoj sobi, jer ako bi na taj dan ‘radili sramotski’ zlodusi bi ih začarali i muškarci ne bi više ‘mogli’! Ona stvar među nogama bi im služila samo za ispuštanje vode iz tijela! Poslije bi morali obići puno враčara, dok ne nađu pravu, koja muškarcu može vratiti da bude još za nešto, a ne samo ‘vodopust’. Drugi su vjerovali da toga dana treba ‘što više sramotski raditi’ jer će i cijele godine moći kolikogod hoće. S time nisu mislili samo na svoje žene, nego i tuđe. Kuće ‘udovica radodajki’ bile su opsjedane, a dvije gostonice, gdje se za novac kupovao ‘sramotski’ rad, došla je ispomoć od desetak ‘profesionalki’ iz grada. U nekim kućama u sokacima čekale su naručene Ciganke, a kad je pao mrak u nekoliko fijakera i seljačkih kola nezasitni su odlazili u šidske kuće ljubavi – kupleraje! Kažu, da i mnoge žene nisu ‘ostajale dužne’ svojim nevjernim muževima, pa su i one bile ‘vrlo vrijedne’ toga dana. Sutradan, kad se pričalo i ‘sramotskom ponedjeljku’ a naišla je neka žena, muškarci su namigivali jedan drugome, a to su činile i žene, kad bi slučajno spomenuli nekog muškarca. Za nekoliko dana se saznalo ‘tko je skim i tko je koga’! Selske alapače bi ponekad pronijele lažnu vijest o nekoj poštenoj ženi, pa je bilo batina, a neke su zauvijek napuštale muža i obitelj!“³²

Iz Šoljina se napisa može zaključiti koliko je želja za „ašikovanjem“ kod mlađih ljudi i za pokušajima koji ne vode neposredno do ženidbe u sukobu s roditeljskim planovima koji traže stidljivost, čestitost i čednost. Upravo takva nastojanja roditelja i čitave sredine da mlade ljude ograniče imaju malo uspjeha. Podizanje jakih brana i zabrana imaju uglavnom suprotan učinak od želenoga. Stroge zabrane stvarale su velike napetosti kod mlađih ljudi, pa su često dovodile i do sudbonosnih podviga. Moje kazivačice Rusinke većim su dijelom same odabrale svoje supruge, a neke su i protiv volje svojih roditelja ulazile u brakove sa svojim odabranicima. Prema istraživanjima Vere Stein Erlich u kotarevima Đakovo i Valpovo, djevojke su i u međuratnom periodu imale odnose s muškarcima prije braka. O tome svjedoči jedan iskaz iz Kotara Đakovo: „Vrlo često imaju odnose. Isto sada kao i prije. Ne polaže se na to neka važnost – na netaknuto djevojke – glavno je miraz. Dosta su teški izgledi za udaju ako je djevojka zanjela – ako ne, onda se ne pravi veliko pitanje.“³³ Mladići u spolne odnose ulaze u Slavoniji tradicionalno prije braka. Iskaz o tome donosi Stein-Erlich iz Županje: „Mladići ne žive apstinentno, njima je dika ako imaju što više iskustva i avantura u tom pogledu i među drugovima se hvale svojim uspjesi-

³² IEF, Marijan Miklošević-Šolja, *Od brazde do pogače*, Tovarnik – Lovran, 1995., rkp. 1569/1996, 34-35.

³³ Stein-Erlich, *Jugoslavenska porodica*, 125.

ma. Ulaze u brak vrlo iskusni i rijetki su oni kojima su nepoznati seksualni odnosi. Odnose imaju mladići s 'laganim ženama' na selu po birtijama: ima žena koje se podaju za novac, koji puta za male usluge s Cigankama, samo da okuse 'slasti', a često i sa svojom djevojkom koju poslije ožene.³⁴

Sklapanje braka osobito je važan trenutak u životu pojedinca i zajednice, preduvjet za stjecanje i odgoj potomstva, za nastavak samog života. Na prelima su se stvarale simpatije i mladi su se bolje upoznavali. Kako se u prelo išlo od 13. ili 14. godine, bilo je dovoljno vremena da se stvore uzajamne simpatije koje su nakraju mogle rezultirati i brakom. Djevojke su se udavale sa 17 ili 18 godina.³⁵ Do dvadeset godina pedeset posto djevojaka u Slavoniji bilo je udano, a do dvadeset i četvrte godine i pedeset posto mladića.³⁶ Znak spremnosti djevojke za udaju bilo je upletanje kose u jednu pletenicu (prije Prvog svjetskog rata počinju se pesti dvije pletenice), oblačenje djevojačke nošnje i oslovljavanje momaka, dotadašnjih prijatelja s »Vi«. Istovremeno su momci počeli nositi šešir drugačijeg oblika (momački) i raskošnije odijelo. Mladićima je također dozvoljeno da posjećuju lokalnu gostonicu. I kod Rusina, kao i kod drugih etničkih zajednica, pazilo se na redoslijed ženidbe ili udaje. Sramota je bila da mlađi brat ili sestra promijene raspored. Kod ženidbe ili udaje pazilo se da mladić i djevojka nisu u krvnom srodstvu. Budući da su se Rusini u najvećoj mjeri ženili među sobom, skoro je svaka obitelj povezana s drugim obiteljima, a do rodbinskih se veza nije držalo mnogo, jer se već četvrt koljeno nije smatralo za bliži rod.³⁷ Roditelji su na početku dvadesetog stoljeća često odabirali ili barem odobravali za koga će se momak ili djevojka oženiti ili udati. U međuratnom periodu uglavnom su samo odobravali za koga će se djevojka udati ili momak oženiti, ali nisu inzistirali na svojem izboru. Ipak, bilo je primjera gdje su roditelji bili odabirali zeta ili snahu. Tako je Sofrona Mudri uvijek gledala momka za kojeg se htjela udati, a roditelji su je udali za Mironja Dudaša. Ni roditelji buduće supruge Đure Hardija nisu željeli svoju kćer dati za njega. No, ona je rekla da će se udati ili za njega ili ni za koga. Nakraju su, prema riječima Đure Hardija, popustili. Majka Sofije Hardi, rođene Majher, udala se za njezinu oca, koji je bio osam godina stariji kada je imala svega petnaest godina. Bio je to jedan od rijetkih slučaja bijega od kuće i tajnog vjenčanja kod Rusina. Tako njezina majka (dakle Sofijina baka) nije željela s njom razgovarati još dugo vremena.

³⁴ Stein-Erlich, *Jugoslavenska porodica*, 139.

³⁵ Volodomir Hnatjuk je zapazio krajem 19. stoljeća da se omladina kod Rusina ženi relativno rano (momci oko osamnaeste godine, a djevojke oko šesnaeste godine. (Volodomir Hnatjuk, *Ruski oseliji u Bačci*, Zapiski NTiŠ, II, 1898.)

³⁶ Čapo Žmegač et al., *Etnografija*, 258.

³⁷ Ljubomir Medešić, „Rusinska svadba i njeni mesto u svadbenim običajima slavenskih naroda“, *Rad vojvodanskih muzeja*, sv. 26 (1980.), 134.

Udaja se sastojala od šest dijelova, kako navodi Milovan Gavazzi. Svih šest dijelova prisutno je i kod Rusina. Zagledi, prošnja (zagledi i prošnja poznati su pod jednim imenom pitanki), obilježje (hustka), zaruke (prstenovanje), svadba i po-hodi (prvići).³⁸ Zagledi su se sastojali od propitivanja o pojedinoj djevojci. Ta je zadaća pripadala ženama posrednicama ili ženama iz ženikove obitelji. Evo kako ovu fazu opisuje Ljubomir Međeši: „Kod Rusina su prisutna tri stepena prosidbenih običaja. Prvi stepen obuhvata odlazak neke spretne žene iz mladoženjinog roda ili žene poznate celom naselju po umešnosti ove vrste u devojačku porodicu. Ta žena se naziva ‘pitačka’ i obično odlazi predveče, kako je niko ne bi video. Odlazila je prethodno se dogovorivši sa momkom ili devojkom, ili kako je ranije bio slučaj, isključivo po nalogu mladoženjinih roditelja. Njen zadatak je bio da ispita spremnost one druge porodice da udaju kćer za dotičnog momka. U takvim slučajevima ‘u prošlosti je od bitnog uticaja bila socijalna podvojenost zasnovana na ekonomskom odnosu imovinskog stanja svake pojedine porodice’.“ U zaglede, kako veli Janko Čordaš, išao je netko od bliže rodbine (majka, tetka ili neka rođakinja budućeg mladoženje). „Obično bi došle na vrata i pitale djevojčine roditelje:

‘Da li ovdje ima neka junica koja je pobegla u njihovo dvorište?’ Ako bi oni bili zainteresirani za to da udaju kćer, onda bi afirmativno odgovorili, a ako nisu, onda bi niječno odgovorili. Drugi stupanj u prosidbenim običajima kod Rusina sastoji se od odlaska momka s prijateljima ili roditeljima u djevojčinu kuću. Vrijeme dolaska bilo je ugovoren posredovanjem *pitačke*. Tom prilikom djevojka je isprošena. Kao znak pristanka, momak je od djevojke dobivao veliku svilenu maramu i vjenčić umjetnog cvijeća koji je nosio na šeširu.³⁹ Taj se poklon zvao *hustka*. Davanje kapare (hustke) napustilo se na početku dvadesetog stoljeća. Hustka je, dakle, bio poklon koji je mlada zapakirala za budućeg mladoženju i kojim bi mu ona obećala da će poći za njega i da će ispuniti obećanje koje je dala na prosidbi. Hustku je mladoženja plačao, a mlada je taj novac stavljala u cipele da ne bi pri vjenčanju bila ureknuta. Vlado Juhik opisuje kako je prosio Anu Bujila u Mikluševcima: „Ja i moj najbolji prijatelj išli smo na nogomet u Opatovac. Ana je znala da će je doći proziti taj dan. Ali, napili smo se u Opatovcu i krenuli kući biciklima. Ana sedi na putu, a ja njoj kažem: Vidiš da smo pijani, ajde da te prosim sutra. Ona meni kaže: Daj danas me prosi, znaš da će biti sramota. I ja pijan dođem k njezinima i kažem da će moja mama doći proziti Anu. I došla je sledeće nedjelje.“ Treći dio prosidbe naziva se vjenčanje (*vinčanje, rus.*). Na vjenčanju se sastaju šire obitelji mladića i djevojke, budu-

³⁸ Čapo Žmegač et al., *Etnografija*, 162.

³⁹ Međeši, „Rusinska svadba”, 136.

ćih supružnika. Prema Međešiju, ceremonijal vjenčanja odvija se sljedećim redoslijedom. Stari svat dolazi u dvorište i traži gostoprimstvo. Iako se traži djevojka, u razgovoru se spominje samo golubica, a kao znak djevojačke nevinosti traži se zeleni vjenčić. Prilikom iznošenja zelenog vjenčića, na tanjuru se iznosi i trokraka grančica i za sve ove simbole mladoženja je dužan platiti. Iznošenje vjenčića i plaćanje za njega zapravo znači završetak prosidbe.⁴⁰ Nakon prosidbe dolazi na red svadbeni ceremonijal. U svadbenom ceremonijalu sadržana su tri oblika vjenčanja: narodno vjenčanje, crkveno vjenčanje i građansko vjenčanje. Narodno vjenčanje se odvija u domu mlade, uz prisustvo svih pozvanih. Tom se prilikom obavljaju sve radnje koje bi trebale zaštитiti mladu od svih zlih sila (izvođenje lažne nevjeste) i koje označavaju njezin društveni položaj (iznošenje simbola nevinosti i plaćanje za njega). Sam čin susreta mladoženje i mlađe je simboličko-magiskog karaktera: stari svat i predstavnik roda mlađe (vidavač) drže se za ruke s mладencima i naprave jedan krug koji u narodnoj tradiciji predstavlja izvor života. Mlada se potom tri puta okreće ispod mladoženjine ruke. Nakon vjenčanja u crkvi dolazi svadbena povorka do mladoženjine kuće. Ondje ih dočekuju mladoženjini roditelji. Mladoženjina majka drži svadbeni kolač na ramenima mlađenaca, a stari svat pozdravlja mladoženjina oca. Potom se mlada pozdravlja s novom rodbinom. Nakon svadbe sljedećeg dana dolaze muškarci iz roda mlađe. Oni su maskirani, neobuzdani i vrlo često vulgarni. Prvog nedjeljnog praznika nakon svadbe mlada odlazi u crkvu u haljini koju je za nju spremila svekrrva. Prate je mlađe žene iz mladoženjina roda.

Breda Vlahović dala je opis promjena u svadbi tijekom dvadesetog stoljeća kod bačkih Rusina. Usaporenila je svadbu u vrijeme kada je istraživanja radio Volodomir Hnatjuk početkom 20. stoljeća i istraživanja šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Svadba se u vrijeme prije dolaska Hnatjuka u Kucuru i Ruski Krstur sastojala od dva dijela. Prvi dio se zvao *pitanki* (radi se o prethodno spomenutom trećem dijelu prošnje, tzv. vjenčanju), a drugi dio svadba. Pitanki su bili nekoliko dana pred svadbu, pa su krajem 19. stoljeća svadba i pitanki spojeni u jedan obred da bi se izbjegli dvostruki troškovi. Prema Hnatjuku, svadbeni obred počinje s pitankama. Starosta skupi svatove u mladoženjinoj kući i prvo isprosi momka od njegovih roditelja. Uz mlađence je starosta bio najvažnija osoba na svadbi. On brine o redu i protokolu svadbenog ceremonijala. On mora biti rječit, duhovit i snalažljiv i mora dobro znati monologe napamet. Nakon što starosta isprosi momka od njegovih roditelja svi zajedno odlaze u nevjestin dom. Tu ih dočekuje vidavač.

40 Međešić, „Rusinska svadba”, 136-137.

On je predstavnik roda mlade na svadbi. Poslije dužeg monologa koji iznosi starosta i pojavljivanja lažne mlade, starosta nakraju dobiva od vidavača mladu. Zatim svi skupa odlaze na vjenčanje u crkvu, a po završetku vjenčanja svi odlaze u dom mladoženje, gdje ih na kućnom pragu dočekuju mladoženjini roditelji. Tom prilikom starosta recitira monologe u kojima se spominju likovi iz Starog zavjeta. Poslijepodne dolaze zajedno s vidavačem i pridanci, to jest otac, majka i bliža nevestina rodbina. Uvečer, nakon svadbenog veselja svaške (one imaju počasno mjesto jer prate starostu i pjevaju svadbene pjesme) skinu s glave mladoj vijenac i stave joj fiđulu i tako je i vanjskim znacima obilježe kao ženu. Kako je Breda Vlahović ispitivala prilike u Ruskom Krsturu, doznala je da su ondje svaške, vidavač i starosta kroz dugi niz godina na svakom vjenčanju iste osobe. Vlahović iznosi kako se svadbeni ceremonijal samo u nekim elementima promijenio s obzirom na to da su u vrijeme Hnatjuka u većini slučajeva supružnike birali roditelji, a ne oni sami (mladić i djevojka). Maskiranje djevojaka i izvođenje lažne mlade prisutno je bilo i šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Mlada potom dijeli ručnike (već nakon Drugog svjetskog rata to je bilo rijetko) i na taj način prikupi novac za prve zajedničke dane sa svojim izabranikom, a potom ide u matični ured i crkvu.

Nevjestini roditelji ne prisustvuju vjenčanju već ostaju kod kuće i tek se kasnije pridružuju u mladoženjino kući. Pokloni koje mlada dobiva su različiti. Od pridanaca je mlada dobivala nekada samo marame, a poslije Drugog svjetskog rata počeli su se davati pokloni drugih vrsta (servisi, frižideri, televizori...). Uobičajeno je da se donose torte. Ponekad majka mlade spremi i po 25 različitih vrsta torti koje donosi u mladoženjinu kuću. Posljednji čin u svadbenom ceremonijalu i nakon Drugog svjetskog rata ostaje skidanje vijenca s glave mlade. Uz samu svadbu vezani su i magijski elementi. Zanimljiv je običaj bacanja prstenja u bunar, što je trebalo preduhitriti mogućnost da mladenci izgube svoje prstenje prilikom teških fizičkih poslova koje su svakodnevno obavljali. Gubljenje prstenja bilo je loš preznak za brak, a značilo je razdvajanje supružnika.⁴¹

Prema opisu Dušana Drlića, svadba je odmah nakon Drugog svjetskog rata u rusinskim srijemskim selima izgledala ovako: „Uoči svadbe priređuju se večera u momkovoj i u devočinoj kući. Na sam dan svadbe je doručak (friščik) i kod jednih i kod drugih, mada se ponegde dogovore da to zajednički prirede. Prvo se ide u odbor, a kasnije u crkvu, gde je *vinčanje*. Na sremske rusinske svadbe svatи donose hranu. Pozvani donose ujutro brašno i živinu, i to je ‘dar’, a na svadbu

⁴¹ Svi ovi elementi su pobrojeni u tekstu: Breda Vlahović, „Promene u svadbenim običajima kod bačkih Rusina”, *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)* (Novi Sad, 1971.), 125-137.

nose tortu i poklon za mladu i mladoženju. Samo slavlje je obično u društvenom domu. Svadba se obavlja ponedjeljkom ili četvrtkom. Razlozi su ovi: nedjeljom ne, radi bogosluženja, sredom i petkom zbog posta, subotom jer se može desiti da mnogi od svata ne dođu sutradan u crkvu. Četvrtak je inače dan za prosidbu... U Bikiću je karakterističan element svadbenih običaja to što svatovi na rastanku sruše peć uz napomenu: ‘Nek’ mladenci rade novu! Svatovi bi takođe isaraли ugljem zidove – da ih mladi kreće, a po starog svata slali su orkestar i kolica – furik da ga u njima dovezu.’⁴²

Jedan od mojih kazivača Janko Čordaš opisuje rusinsko vjenčanje u prvoj polovici dvadesetog stoljeća: „Kod nas se pravilo svatove po domaćim kućama. Pred svatove se sviralo kod mladoženje do pola noći.. Mlada ima dva *družba*, a mladoženja isto tako dva *družba*. Oni (mlada i mladoženja, op.a.) su se pred vjenčanje trebali sastati ispred crkve. Svećenik ih je primao na vratima crkve i kad se vjenčanje završilo odlazilo se na ručak kod mlade. Vidavač je bio „glavni“ kod mlade-na pitankoh. Obično je to bio krsni kum. Imao je dva *staroste* (stari i mladi) i dvije *svaške* koje su pjevale na svadbi. Svadbeni ručak je bio posebno obilan. Prvo se nazdravljalno rakijom, iza toga dolazi juha, a potom dolazi meso (govedina ili piletina) i sos mačanka, pa sarma i na kraju vino. Svirači su pjevali sve ljubavne pjesme.“ Vlado i Ana Juhik imali su slično vjenčanje. „Pop nas je tri nedelje oglašavao u crkvi. Onda je došao dan venčanja. Išli smo prvo u mesni ured, a onda u crkvu. Pop nas je dočekao na vratima. Pitao me da li sam naterana ili svojevoljno pošla za njega. Pop je išao napred, a mi smo imali peškir. Gledalo se tko će prvi stati na peškir, jer će taj zapovedati u kući. U crkvi je pojac pevao, a velečasni je držao pridiku. Posle smo si stavili prstenje, a onda smo krenuli kući. Kući je došla rodbina iz Šida, Berkasova, Ruskog Krstura. Bilo ih je 150.“ Kako je Čordaš bio glazbeni umjetnik, svirao je po svim svadbama u selima gdje je bilo Rusina. Čordaš se sjeća da se *mloda* (mlada) prodavala prvi puta 1950. godine i da je taj običaj u selo Petrovce uvela neka Mađarica.

Moji su se kazivači prisjećali svojih vjenčanja i razloga udaje ili ženidbe. Irene Juhas iz Petrovaca prisjeća se kako se udala: „Imala sam osamnaest godina. Upoznala sam ga kad je pušten iz vojske. Tata je rekao: ‘Evo, pa se udaj.’ Željela sam se udati. Bila sam sama i mislila sam da će mi biti lakše i da će mi biti dobro kod kuće (suprug se priženio kod Irene, op.a.). Kad ostane ženska sama, ne može ona opet da je ne preziraju da je kurva. Ne zna koga da zove da joj pomogne.“ Neka su se prijateljstva iz djetinjstva pretvorila u brakove. Tako su se iz Piškorevaca Sofija Hardi, rođena Majher i Vladimir Hardi voljeli, kako kažu

42 Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 77.

„od pelena“. Nisu se ženili samo ljudi iz istih sela. Po mladu se išlo i u Vojvodinu, koja ponekad nije znala srpski, kako kaže Vlado Juhik, a o vojvođanskim snahama svjedoči priča Ane Hrubenje rođene Kolesar iz Berkasova, sada u Rajevu Selu. „Moja tetka je bila udana za velečasnog u Rajevu Selu pa me je moj budući muž tu video. On mi je napisao pismo i poslao sliku, a ja sam njemu napisala pismo. Ali, ja sam imala prosca u Berkasovu. Moj budući suprug je znao za to i došao je u Berkasovo da me prosi. Ovaj drugi, kojeg su mi roditelji predlagali, jer je bio kovač (pa ne bi morala ići na njivu), htio je tući mojeg budućeg supruga. Mama me je poslije istukla jer sam već pristala ići za ovog drugog. Ali, tri-četiri dana selo bruji, pa se sve zaboravi. Onda je moj budući muž došao po mene s rođakom. Ja sam pristala i dogovorili smo svatove. Oni su došli s vlakom. U subotu smo se vjenčali u Berkasovu, a u nedjelju smo došli u Rajevu Selo.“ Vlakom je i Petar Sivč iz Piškorevaca po svoju suprugu otišao u Mikluševce. On i brat su se nakon vojske ženili. Brat je svoju izabranicu oženio u Rumi, a Petar u Mikluševcima i potom su došli oženjeni vlakom u Vrpolje i dalone u Piškorevce gdje je bilo slavlje. Eugen Nađ kazuje kako su u svatove zvala obično dva mladoženjina prijatelja koji su išli po selu s peškirima, rakijom, vodom i popisom uzvanika.

Vidljivo je, dakle, iz literature i izvora i kazivanja, da rusinsko vjenčanje pripada kulturnoj skupini panonskih vjenčanja. Jela, imena svadbenih dužnosnika, svadbene pjesme, pojedini dijelovi vjenčanja u grkokatoličkoj crkvi razlikuju rusinsko vjenčanje od hrvatskog i srpskog. S druge strane, peškiri, prodaja mlađe i običaji davanja poklona karakteristični su za sva vjenčanja.

Kontakti s vjerski i etnički različitim susjedima počivaju na svojstvima koja se pripisuju drugome, strancu, nepripadniku vlastite vjerske ili etničke skupine. Bliskost s onim koji nije kao i mi (tj. pripadnik naše etničke ili vjerske skupine) u međuratnom je periodu smatran nepoželjnim. Stoga su etnički mješoviti brakovi bili prava rijekost između dva svjetska rata. Oni su rušili seoske tradicije, a oni koji su se usudili na taj način dirnuti o seoske tabue bili su izolirani. O tome piše Dušan Drljača. On kaže kako su u međuratnom razdoblju u Šidu bile svega tri Rusinke koje su se udale za Srbe, a dvojica Rusina koji su se oženili Srpskinjama.

U svim tim brakovima došlo je do primanja srpskih tradicija od strane rusinskoj partnera i njegove djece.

I kazivači su govorili o miješanim brakovima. Prema riječima Đure Hardija, neki Kiril Pap želio oženiti jednu Mađaricu, ali su mu roditelji branili tako da je čitav život ostao neoženjen. U Starom Topolju kod Slavonskog Broda živjelo je između dva svjetska rata nekoliko rusinskih obitelji. Kućegospodar jed-

ne od obitelji u kojoj je bilo pet kćeri, nije dozvolio udaju i jedne kćeri za nerušina, pa je kćeri udao u Piškorevce i Petrovce usprkos udaljenosti ovih sela od Starog Topolja.⁴³

O rijetkosti mješovitih brakova govore i kazivači. Vlado Juhik kazuje kako su svi brakovi prije Drugog svjetskog rata bili rusinski. „Bilo je i miješanih brakova, ali malo. Kada je jedna Rusinka pobjegla za Srbina brujalo je čitavo selo. Njezina se rodbina jako ljutila. Posle Drugog rata bilo je više miješanih brakova.“⁴⁴ I Eugen Nota kaže kako je bilo malo miješanih brakova. „Bilo je svega dva ili tri srpsko-rusinska braka. Ali, nakon Drugog rata bilo je rusinsko-ukrajinskih brakova.“ Marija Ljikar iz Mikluševaca, svojevrsna kroničarka sela, kazuje kako u »staroj Jugoslaviji nije bilo odviše miješanih brakova. „Od učitelja Kostelnika kćerka je otišla za pravoslavnog popa. Kod nas su se djevojke udavale u selu, a malo ih je ošlo iz sela.

Išle su u Baćince, Šid, Petrovce, Kerestur (rusinska sela). Sada se udaju i u Čakovce, Ilaču, Berak...“ Miješani brakovi su nakon Drugog svjetskog rata postali ubičajeni, a tome je uvelike pridonijelo razbijanje kompaktnosti i zatvorenosti rusinskih sela te seljenje u obližnje gradiće i velike gradove.

Miraz je činio jedan od važnijih faktora pri sklapanju braka. Taj je faktor bio bitan kako za mladićevu, tako i za djevojčinu rodbinu. Mladićeva rodbina željela je što bogatiji miraz (najbolje u zemlji ili novcu), a djevojčina je tražila mogućnosti da da što je moguće manje djevojci u miraz. Kao miraz, prema pisanku Dušana Drljače, mlade su donosile dunje, jastuke i novac.⁴⁵ Prema kazivanju svjedoka mlade su u miraz donosile i zemlju (kao Ana Juhik rođena Bujila koja je donijela dva jutra zemlje koju joj je otac dao) ili zemljište u selu na kojem je mladi par mogao izgraditi kuću (kao Marija Ljikar, rođena Šovanj iz Mikluševaca), ili jedan krevet (kao Hanča Hirjovati iz Mikluševaca), ili kravu, četiri jutra zemlje, kredenc i kauč (kao Ana Hrubenja iz Rajeve Sela).

Bilo je i onih koji se nisu željeli ženiti. Međutim, takvih je bilo vrlo malo. Razlozi su najčešće bile neke bolesti (fizički nedostaci) ili nesretne ljubavi. Mari-

43 Ljikar, *Neka se ne zaboravi*, 101.

44 Prema istraživanjima koje je proveo Dušan Drljača vidljivo je da je na području Šida, Bačinaca, Berkasova, Bikić Dola, Mikluševaca i Petrovaca između 1968. i 1970. sklopljen 141 nacionalno mješovit brak. (Dušan Drljača, „Nacionalno mješoviti brakovi sremskih Rusina“ u: *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilози)* (Novi Sad, 1971.), 186-189. Od 1945. do kraja šezdesetih Drljača dao je statistiku za petrovačke i mikluševačke brakove. Tako su od 21 nacionalno mješovitog braka u Petrovcima 17 sklopili Rusini muškarci s pripadnicima drugih etničkih skupina, a 4 Rusinke, a u Mikluševcima od 15 mješovitih brakova 10 su sklopili Rusini, a 5 Rusinke. Najviše je brakova sklopljeno sa Srbima, pa zatim Ukrajincima, Hrvatima i Mađarima. (D. Drljača, „Etnografski zapis o Rusinima i Ukrajincima u Petrovcima i Mikluševcima“, *Nova dumka*, sv. 1 (1971.), 76). Zanimljiv je fenomen da su Rusini u Bačincima najčešće uzimali nakon Drugog svjetskog rata, ako su ulazili u mješovite brakove, Srbe ili Srpskinje iz okolice Bijeljine. (Drljača, „Etnografska grada iz Bačinaca“, 68.)

45 Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 77.

ja Ljikar iz Mikluševaca uspoređuje vrijeme između dva svjetska rata sa sadašnjim vremenom. „Trenutno ima oko trideset momaka koji se nisu oženili. Nema djevojaka jer su djevojke ošle.“

Iz nabrojenih običaja i načina zabave vidljivo je koliko su velike promjene nastale u vremenu od stotinu godina. Nakon Drugog svjetskog rata tehnološki razvitak donio je nove načine zabave, pa su tako prela izgubila svoj prvobitni smisao. Veća pokretljivost seoskog stanovništva omogućila je da se mlađi mogu zabaviti u obližnjim gradićima, a televizija (a kasnije i video, internet) potpuno su zamijenili potrebu za prelima. Vjenčanja su danas skromnija starijim običajnim praksama, a bogatija poklonima.

O radu, međuljudskim i međunacionalnim odnosima u selu, o odnosu prema crkvi, o prehrani, tvornicama, trgovinama, zanatima, gostionicama i sajmovima

Početkom 20. stoljeća na srijemskom selu počinju djelomične diobe proširenih obitelji. Zbog izdvajanja zasebnih porodica, stvaraju se potrebe za mobom, uzajamnim radom. Osim toga, rusinske obitelji dolazile su s vremenom u posjed većih komada zemljišta, što je uvjetovalo veću društvenu solidarnost i stvaranje čvršćeg rođačkog i susjedskog angažiranja. Mobe su dakle sazivane za oranje, kopanje, žetvu, branje i komušanje kukuruza, mlaćenje pogača suncokreta, svinjokolje i zidanje kuća. Bilo je dobrovoljnih moba, kada su se mobari međusobno dogovorili da kao vrstu pomoći urade pristigle poslove, bez naknade u hrani ili nekoj drugoj vrsti nagrade.⁴⁶ O mobama kod Hrvata, koje se ne razlikuju od moba kod drugih etničkih grupa u Slavoniji i Srijemu, krajem 19. stoljeća piše i Šimo Varnica: „Komšija komšiju treba u svako doba godine. Kad god štagod radi što ne može sam uradit, onda zove jedan drugog. Trebau jedan drugom kad koji diže kaku zgradu, kad koji vozi đubre, kad koji kolje svinje, koji ima dosta žita za žet, i onda zove jedan u pomoć, koji ima dosta livada za kosit i onda ide jedan k drugom pomoći, pomaže jedan drugom kopati kukuruz, zatvarta livadu il šta bude, pomažu jedan drugom orati, sijati, drva voziti, kaku zgradu rušiti i prinarat, a pomaže jedan drugom voziti ranu žito ječam i zob, brat i voziti kukuruze, brat i kupiti šljive i kopati i zidati bunar.

Koje komšije lipo žive, ti jedan drugom mlogo i mlogo puta dođu na razgovor, osobito obzimu u večer, pa još na stanu, tamo se svaku večer ide redom od

⁴⁶ Radulovački, *Mobe, prela*, 23-30.

kolibe do kolibe na divan.“⁴⁷ Međutim, usprkos dobrom susjedskim odnosima, bilo je i rada za novac. O tome svjedoče kazivači. Oni koji nisu imali dovoljno novaca i zemlje odlazili su u nadnicu.⁴⁸ Rad u nadnici trajao je i po šesnaest sati.⁴⁹ Tako je sestra Đure Hardija odlazila u nadnicu u samom selu Petrovcima. Hardi veli da je nadnica iznosila svega 10 dinara. Đuro Ljikar piše kako je na knada za nadnicu iznosila između 8 i 12 dinara i kako je visina nadnice ovisila o vrsti posla.⁵⁰ Bilo je i onih koji su išli na nadnicu izvan sela. To je značilo ići na ekonomiju izvan Petrovaca. Ondje se nalazila pustara gdje je išlo od 20 do 30 djevojaka i mladića, ali i žena i muškaraca u nadnicu. Vlasnici pustare su bili Becika Paunović iz Vukovara i Hideketi. Paunović je imao preko 100 jutara zemlje, a Hideketi oko 80 jutara. Marija Ljikar iz Mikluševaca kad se udala došla je u obitelj koja je imala 24 jutra zemlje. Tako nije morala ići u nadnicu. Ipak, veli da je nadnica iznosila 15 dinara.

„Za taj se novac mogla kupiti kila masti.⁵¹ Tamo gdje je bilo mnogo djece trebalo je kuvati, pa su išli na Grabovo kod Eltza da zarade.“ Ana Hrubenja imala je četiri jutra zemlje koju su joj kupili njezini roditelji u Rajevu Selu. Tu je zemlju Ana dala u arendu i tako dobivala svoj novac kojim je kupovala miraz za dvije kćeri. Ana se prisjeća kako su nadničari poslove na zemlji nekada radili do crne zime, a kako je sada svejedno kada se posao završava. Otac i majka Hanče Hirjovati iz Mikluševaca radili su u napolicu na salašu⁵² kod mikluševačkog grkokatoličkog paroha. On je imao čak 150 jutara zemlje. Majka Mihajla Hirjovatija išla je u napolicu u selu kod Đure Papuge. „Znala je raditi celi dan, a on joj je obećao da će joj više platiti ako bude pazila na radnike (ako bude bila predradnik, op.a).“ Marija Bučko kazuje kako je bilo uobičajeno ići u nadnicu. „Naši su išli zajedno s Mađarima iz Čakovaca u nadnicu na Grabovo kod grofa raditi. Eltz je svima dao posla. Eltz je plaćao 12 ili 13 sekstera nadnicu. U magazinu si kod njega poslije mogao kupiti brašno ili slanine. Plaćao je svake su-

47 HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898., Gradište kod Županje*, 91.

48 Nakon Drugog svjetskog rata uglavnom su dolazili radnici iz Bosne i nadnicu kod Rusina u Mikluševce i Petrovce, a malo je koji Rusin odlazio raditi u nadnicu. (Drljača, „Etnografski zapis o Rusinima i Ukrnjincima u Petrovcima i Mikluševcima“, 75.).

49 Đuro Ljikar, *Njiše se žitno klasje*, neobjavljeni rukopis. Ovom prilikom zahvaljujem gospodinu Đuri Ljikaru na ustupljenom materijalu iz ovoga rukopisa.

50 Ljikar, *Njiše se žitno klasje*.

51 Ljikar navodi da se za dva dinara moglo kupiti kruh, za osam dinara kila masti, za osam do deset dinara kila mesa, a za deset dinara kila slanine. (Ljikar, *Njiše se žitno klasje*.)

52 Salaši su se održali do poslije Drugog svjetskog rata. Na salašima su obično radili napoličari za određenu plaću, a rijetko kada netko iz obitelji. Osim toga poslije Drugog svjetskog rata veličina posjeda je ograničena na 20 hektara, a potom na 10 hektara zemlje. Najdulje se održao salaš Đure Plančaka koji se nalazio oko pet kilometara istočno od Mikluševaca prema Opatovcu i Lovasu. Između dva svjetska rata postojali su ovi salaši na području Mikluševaca: Pivarov (Acov), Čordašov, Janov, Orosov, Papugov, Dudašov, Sabadošov, Hirjovatov, Papugov, Senderakov, Korpašov i Plančakov, a postojali su i njemački salaši Higlov, Kenigzderov i Šmitov. (Ljikar, *Njiše se žitno klasje*.)

bote. Kad ih je više iz obitelji išlo raditi, mogli su zaraditi i po tri forinte na tjeđan. Jedna forinta je išla u magacin (gdje bi kupili potrepštine, op. a.), a dviјe u džep.⁵³ O mukotrpnom radu na zemlji koja je dana u arendu svjedoči izjava jedne neimenovane Rusinke iz Rajeva Sela. „Kad sam se 1936. godine udala za Gabra Kanjuh, u domaćinstvu nas je bilo osmero: svekar i svekrva i šestero djece. Da bi lakše preživjeli i polako napredovali, uzimali smo od Brandajza i drugih obitelji raditi zemlju napola, više od dvadeset jutara. Sada kosidba ili žetva prođu kao da i nisu bile. A onda se u našoj obitelji kosilo s tri kose. Ja, mati i najstarija kći sakupljamo, a dvije najmlađe za nama grabljuju. Kosilo se do same noći, a onda se trebalo snopove povezati i u krstove poslagati. Pred samu večer mati je otišla kući nešto skuhati za večeru. Što je i mogla sirota, kad nije bilo od čega. Nemaš, tako reći, što pojesti, a sutradan već od samog jutra treba opet raditi... Nisu bili svi tako siromašni... Zbog takvog velikog siromaštva i zbog drugih stvari iselili smo se i otišli raditi na jedan salaš u susjedstvu. Odnijeli smo samo moj krevet i ormar. Ni suđa, nema ni što skuhati... Uvečer smo legli spavati, ali ja ne mogu oči zatvoriti. Plačem da suza suzu sustiže. U toj žalosti riješila sam otići do poznatih, kod ovdašnjeg šumara kojeg smo poznавали jer smo u šumi sadili drveće iz sjemena, posuditi malo novaca. Dao nam je 290 dinara, što je bio veliki novac. Odmah sam u Brčkom kupila šerpice, mast, brašno i drugo... Toliko da bi se moglo preživjeti...“⁵⁴

O teškoćama pri radu svjedoči činjenica da su Mikluševčani svoje zemlje u 19. i početkom 20. stoljeća najčešće obrađivali noću, kada obadi iz okolnih šuma nisu ometali njihove konje pri radu.⁵⁴

Rašireno je mišljenje da zbog velikog broja ukućana seljačka kućanstva nisu imala potrebu za dodatnom radnom snagom te da nisu držala sluge. Međutim, postojala su kućanstva koja su imala potrebu za slugama. Seljaci su unajmljivali težake u vrijeme teških poljskih radova, ali su i na dulje vrijeme unajmljivali sluge koji su se uglavnom bavili čuvanjem stoke. Kako navodi Jasna Žmegić Čapo, u panonskoj regiji bilo je sramota služiti, osobito za djevojke. Ponegde su siromašnije djevojke odlazile služiti u udaljenija mjesta, a često su ondje radile kao dadilje, kao primjerice Marija Lazor, rođena Ruskaj, čiji sam slučaj već spomenuo. Kao sluge su išli služiti djevojke i mladići, a vrlo rijetko odrasli muškarci. Plaća kućnih slugu i pastira dogovarala se pri unajmljivanju. U istočnoj Slavoniji sluge se nisu razlikovali po odjeći i obući.⁵⁵ Duro Hardi prisjeća

53 Ljikar, *Neka se ne zaboravi*, 86-87.

54 Drljača, „Etnografski zapis o Rusinima i Ukrajincima u Petrovcima i Mikluševcima”, 75.

55 Čapo Žmegić et al., *Etnografija*, 276-278.

se da je u Petrovcima bilo slugu. Sluge su se plaćale i po 100 dinara mjesечно i gazde su ga morali hraniti.⁵⁶ Ponekad su se između gazde i slugu stvorilo prijateljstvo, pa je tako u Petrovcima bilo primjera da su gazde oženile svoje sluge (platili mu svadbu i opremili ga za svadbu). Janko Čordaš govori o slugama koji su dolazili iz Bosne. „Oni su spavalici u štali, a dizali su se u tri sata u noći da bi orali. Oni su hraničili konje i išli su s njima orati. Naši Rusini nisu izrabljivali svoje sluge. Sluge su ponekad držali novac kod gazde, a ponekad su ga dizali unaprijed.“ Marija Ljikar kazuje kako su postojala dvojica sluga u selu koji su bili Rusini iz Petrovaca. Ta dvojica nisu imala roditelje.

Vidljivo je, dakle, da su oni koji su imali dovoljno zemlje ili čiji su roditelji i rodbina bili zanatlije, bili pošteđeni teških fizičkih poslova za nadnicu. Ipak, većina kazivača odlazila je u neku vrstu nadnica da bi popravili ionako loše finansijsko stanje vlastitih obitelji i da bi zaradili gotov novac koji im je bio potreban za nabavku nekih proizvoda koje razmjenom dobara nisu mogli dobiti i plaćanje raznih državnih nameta. Sluge su uglavnom bili jako siromašni pojedinci ili siročad koji su kod Rusina u međuratnom razdoblju postajali dio obitelji.

Uslijed tako teških životnih prilika jedan je dio Rusina odlazio u emigraciju osobito nakon Prvog svjetskog rata. Unatoč tome što su odlazili kod grofa Elta na Grabovo ponuda radne snage bila je svake godine sve veća, pa su nadnice bile sve niže. Tako se stvorio i u Mikluševcima i u Petrovcima jedan sloj bezzemljaša koji od svoje nadnice nisu mogli preživjeti, pa je jedini izlaz bila seoba. Selidba se odvijala u tri razdoblja (krajem 19. stoljeća, prije Prvog svjetskog rata i 1926. godine). Jedan je dio ljudi nakon Prvog svjetskog rata otisao u Kanadu, a većina je otišla u Sjedinjene Američke Države. Ipak, broj onih koji su otišli u Ameriku nije bio prevelik, o čemu svjedoče i kazivači, koji se uglavnom pripjećaju po troje ili četvero ljudi. Za kartu za Ameriku prodavalio se pola ili jedno jutro zemlje, a poneko je prodao i kućicu. Ipak, najčešći su dogовори bili da se karta odradi u Americi. Po povratku je većina Rusina kupovala zemlju, a neki su kupovali i kuće. Dok je jedan dio Rusina nešto zaradio, drugi su propali i vratili se bez ikakvog novca.⁵⁷

Trgovci i vlasnici dućana i krčma tvorili su početkom dvadesetog stoljeća mali dio seoskog stanovništva. U selima je bio uglavnom jedan dućan, a vrlo rijetko više dućana. U njima se uglavnom prodavala mješovita roba. Seljaci su trgovcima plaćali robu na veresiju ili u naturi, i s njima su, bili oni domaći

⁵⁶ Ponekad se sluge nije plaćalo (posebno ukoliko su bili dječaci ili djevojčice) već im se osiguravao smještaj, hranu, odjeću i obuću. (Ljikar, *Njiše se žitno klasje.*)

⁵⁷ Ljikar, *Neka se ne zaboravi*, 279-282.

ili strani, živjeli u dobrim odnosima.⁵⁸

Šimo Varnica krajem 19. stoljeća opisuje i trgovinu i zanate u Gradištu u županskoj Posavini. „Sve što kupujemo, kupujemo nitko di, nitko u svojem, nitko u tuđu selu, a nitko ope na vašaru. Majstora ima u svakom selu koji nam pravi odiću i obuču, a uču svi jedan kod drugog. Majstori pravu nako odilo, kako svit zapovida i diktira.⁵⁹ U našem selu ima jedan dučandžija rodom iz našeg sela. On prodaje duvan, lule, kamiše, šiće, senciju, kukuruz, žito, brašno, papir, pera, flajbazove, gumu, tintu, vitrijol (petroleum), pamuk, predicu crvenu i plavu, sukno koji kako za suknje i reklje, plavilo, štirku, kožne kandije, držalice za kandije, za konje ulare i spune, lemunove, pirinač, griz, rižu, salikadu, žumber, farbu svakake forme. To štogod on drži i prodaje sve stoji u dučanu. U dučanu mu ima stelažija i u stelažiju čekmežeta, u svakom čekmežetu po ništo, u jednom je duvan u drugom lule, u trećem pirinač itd. Ti isti dučandžija je i lančar. On sam pravi i prodaje lance. Za lance ima ekstraj soba di ji pravi i di stoju. A ima opet jedan čovik šokac, koji se nosi šokački a drži bircuz i trguje sa šumom. On ore i sije, a u bircuzu mu ima nikaki čovik vla što toči piće. Piće mu stoji u podrumu u buradi; kad ima ljudi da piju, onda nosi iz podruma u keleraju u zemljanim čupovima i onda ljeva iz ti čupova u stakla koliko tko zaišće. Ti birtaš toči i prodaje vino, rakiju, pivo, sifon i kraker. On kupuje rašće što podgori i izvale (izvala zovemo noga rasta koga vitar privrne). od toga rašća što kupuje, što je zdravo i jedro od toga mu pinteri dilau duge i onda ji prodaje trgovcima, što valja tj. što nije za duge, što nije zdravo nego je samo čisto pa valja za fate to reže u fate i prodaje ciglarima, što je gulavo a zdravo i jedro, to opet dila gule, tj. oguli samo koru i prodaje fabrikantu u Županji. Iz našeg sela ljudi idu u sva sela oko nas na vašar. Idu u Bošnjace, u Županju, u Štitar, u Babinugredu, u Sikirevce, u Gundince, u Šamac, u Cernu, u Nove Mikanovce, u Stare Mikanovce, u Đakovo, u Andrijaševce, u Vinkovce, u Nuštar, u Vukovar i u Nimce. Kad je marvenski vašar, onda ima naši ljudi i koji kupuju marvu, al taki je malo, jer samo ni kupuje koji bi sebi za pripašu, niki kupi kravu s teletim, neki junca za oranje, niki konja il kobilu za posao, niki mlado kljuse..., niki krme sebi za smok, niki ovcu za pripašu (za povrćžaj), a koji šta ima za prodat ti opet dotera i prodaje, niki svinja, niki ovaca, niki goveda, niki konja. Kad je sabat vašar, onda kupujemo kola, plugove, kotlove, kabanice, aljine, špencleta, fuskle, kožuvci, duvankese, torbice, kape, šubare, opanci, obojci, čizme, cipele, papuče, kamizole, suknje, krpe, bunde, reklhje, šale, štrinfe, za konje amare, uzde i ogr

⁵⁸ Čapo Žmegač et al., *Etnografija*, 279.

⁵⁹ HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898. Gradište kod Županje*, 34.

lja, štrange i ulare, jedece... kazane, lonce, škafove, kablove, lužnice, ormane, sanduce, prilike, sate,..., puca, češljeve, ogledala, lonce, tepsiye,..., sikire, bradve, noževe,... lule, kamiše, kose, medene kolače. Ima dosta svita koji doneće na vašar sate (voštane) od meda što čele pravu i donese ovci koža pa prodaje judama.⁶⁰ Ovaj vjerni, živopisni opis svjedočanstvo je vremena kraja 19. stoljeća i trgovanja slavonskog sela u to vrijeme.

Isto je važilo i za trgovinu kod Rusina, kako svjedoče iskazi mojih kazivača. U Petrovcima je bilo mnogo zanatlija.⁶¹ Tako je u Kraljevini Jugoslaviji Janko Budinski bio kolar, Eugen Harhaj bio je tišljer, Janko Provči šuster, a Mitro Nađ krojač. Postojala su i četiri brijaka u selu: Mitar Hrubenja, Nikola Đitko, Sveti Kovačević i još jedan kojeg se Hardi nije mogao sjetiti. Svi oni su imali svoje šegrte koji su kod njih služili i do tri godine. Mihajlo Tot iz Petrovaca prisjeća se i kovača Nestora Đudara, kolara Janka Kolbasa i izrađivača lijesova Eugena Olekse. Dorokazi je imao vršalicu. U Mikluševcima su postojale četiri trgovine, a vlasnici su bili: Đura Besermenji, Pero Kostelnik, Stjepan Govlja i Mitar Hajnal. Od gostonica u Mikluševcima Hanča i Mihajlo Hirjovati prisjećaju se gostonice kod Besermenjija, kod Metoda Dudaša i kod Petra Kostelnika (gostonice su bile ujedno i trgovine u nekim slučajevima). U Mikluševcima je postojao i veliki mlin (suvač) čiji je vlasnik bio djed Vlade Juhika. Suvač je izgorio istovremeno kada je izgorjelo petnaest kuća u selu. U Petrovcima su u međuratnom razdoblju bile tri gostonice: Štefančić, Aron Ujfaloš i Janko Nađ držali su gostonice. Hardi veli da se najviše išlo kod Štefančića i Arona. Međutim, vino je u gostonici bilo skupo. Plaćalo se i po dva dinara za dva decilitra tako da je malo tko išao piti u gostonicu. Janko Erdelji bio je nakon rata gostoničar. Kazuje kako je bilo jako puno domaćih alkoholičara. Međutim, to su bili domaći alkoholičari – dakle ljudi koji su doma pekli rakiju. U gostonicu se uglavnom išlo kada je bio *kirbaj*, Uskrs, slave. Od 1937. u Petrovcima je bilo čak sedam malih trgovina. U njima se moglo kupiti sol, šećer, krompe, kreč, gas, farbu, kose (koje su se prodavale na garanciju). U Piškorevcima su postoji dućani čiji su vlasnici bili Marin Blažinkov, Emedi i Malić te mesnica kojoj je vlasnik bio čovjek koji je nosio špicname Joja. Postojali su i putujući trgovci jajaroši koji su

60 HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898. Gradište kod Županje*, 73-76.

61 Prema popisu Đure Ljikara vidljivo je da je u Petrovcima i Mikluševcima bilo raznih zanimanja između dva svjetska rata kao npr: kudjeljari, krojčice, brijaka, opančari, baćvari, limari, mlinari, krojači, postolari, kovači, mehaničari, zidari, kolari, trgovci, krznari, čizmari, sodari (obrtnik koji je radio suda vodu), pekari, mesari, mljekari, uljari, krupare (čovjek koji je imao mlin i vršio uslugu mljevenja kukuruza (prekrupu) za hranu domaćim životinjama. U manjim selima takvih je bilo jedan ili dva, a vlasnik je uzimao ušur (naplatio je uslugu u naturi)), vunopletači, stolari, moleri, žene za drukovanje (žene koje su na platnu tiskare razne narodne motive ženama i djevojkama koje su te motive vezle) i šivanja, gostoničari, kazandžije, pčelari, kantori (pojci u crkvi) i šumari. (Ljikar, *Neka se ne zaboravi*, 274-278.)

kupovali jaja. Marija Ljikar se prisjeća kako je bilo pokućaraca koji su nosili robu po kućama. „Preko tatine kuće nalazio se dućan. Kad je bila subota siromašni bi kupili 16 komada šećera i onda bi pekli kolače.“ Marija Bučko kazuje kako su pokućarci bili i oni sami kada su „preko zime vezli platno, a onda ga u proljeće prodavali u Lovasu i okolnim selima. Išli smo od kuće do kuće i prodavali peškire. Dalo se prodati, pa djeca nisu bila gola i bosa.“

Prodaja namirnica na tržnici bila je uobičajena stvar. Odlazak na tržnicu ili sajam bio je najčešće posao žena, a rjeđe muškaraca. Ovisno o udaljenosti, do tržnice se išlo pješice, kolima ili vlakom. Do susjednog sela, posebno ako teret nije bio težak, išlo se pješice. Do udaljenosti od 100 kilometara išlo se konjskom zapregom, a dalje vlakom. U takvim prilikama ljudi su se okupljali u grupama da bi združenim snagama mogli doći na tržnicu. Iz istog je mjesta na tržnicu odlazilo između 10 i 15 osoba. U jednom tjednu odlazilo se na dvije do tri tržnice. Ako se održavao i neki sajam, pogodnosti su bile još bolje, a tada je iz istog mjesta odlazilo i do 45 osoba. Na putu do tržnice žene su se dogovarale o najnižoj cijeni po kojoj bi prodavale svoje proizvode. Rusini su na tržnicama prodavali svoju robu svima, pa su se morali sporazumijevati na različitim jezicima – srpski ili hrvatski, mađarski i njemački jezik.⁶² Prema pisanju Vlade Kostelnika, žene su na tržnicama ponajviše prodavale mlijeko i mlječne proizvode.⁶³ Hardi govori o tome kako je njegov otac prodavao na tržnici u Vukovaru ječam, žito i kukuruz, a kako je kupovao grahorice. Marija Lazor rođena Ruskaj kazuje kako je sve što je kod kuće u rodnim Petrovcima isplela prodavala u Vinkovcima i u Vukovaru na tržnici. Na tržnicu je išla poprečnim putevima pješice. Janko Erdelji se prisjeća kako je glavni sajam u Petrovcima bio na *kirbaj* 14. listopada (koji je trajao i više dana), a veći sajmovi bili su i u Vukovaru na Svetog Leopolda i u Vinkovcima na Sve Svetе. U Vukovaru se na Svetog Leopolda moglo svašta kupiti: bilo je stoke, a krojači, opančari i štrikari dolazili su sa svih strana iz vukovarske okolice. Na sajmove se išlo i na dalje lokacije. Marija Bučko kazuje kako su odlazili iz Mikluševaca u Šid i Vukovar, a na stočni sajam u Babinu Gredu odlazilo se obavezno. Ana Hrubenja kazuje kako je za Rajjevo Selo glavni sajam bio u Brčkom na Svetog Franju. Tada se u Brčkom kupovala zimska odjeća Marija Lazor veli kako su žene iz Gunje odlazile prodavati robu u Brčko. „Na pijaci bi se sve prodalo, nije se ništa nosilo natrag kući.“ Iz Piškorevaca kod Đakova, prema iskazu Petra Sivča odlazilo se u Đakovo, Vr-

⁶² Ljubomir Medeši, „Konoplja u privredi, običajima i verovanjima bačkih Rusina“, *Rad Vojvođanskih muzeja*, br. 21-22 (1972-1973), 50-51.

⁶³ Vlado Kostelnik, „Tradicionalna kultura rusinskih stočara“, *Rad 21. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*, Čapljina, 17. – 21. septembra 1974. (Sarajevo, 1976.), 175.

polje, Andrijevce i Trnjane na sajam. Kako se može zaključiti, sajmovi, proštenja i dani kad su radile tržnice nisu se propuštali. Do željenog cilja putovalo se na bilo koji način – pješice, kolima i vlakom, a proizvode koje se nosilo trebalo je svakako prodati. Uz nadničarenje na tudim imanjima, prodaja robe na sajmovima i tržnicama bila je svakako važan izvor prihoda. Osim toga, sajmovi su bili i mjesa gdje su se nabavljali proizvodi kojih na tržnicama nije bilo jer su na sajmove dolazili ljudi iz udaljenijih središta, a ne samo iz najbliže okolice. Bile su to, osim toga, i prilike za razmjenu informacija o društvenim i gospodarskim promjenama u zemlji i svijetu.

Prehrana pojedinog društvenog sloja određena je njegovim imovnim stanjem. Rusini u Srijemu tradicionalno su se bavili stočarstvom. Do prije tridesetak godina gotovo da i nije bilo domaćinstva koje nije imalo makar jednu kravu.⁶⁴ Između dva svjetska rata u Miluševcima je postojala zadruga za unapređenje govedarstva. Za crkvu u Bikiću u vojvođanskom dijelu Srijema govorilo se da je „sagrađena od masla i mleka“. U Petrovcima su Rusini uz krave između dva svjetska rata držali i podosta koza, dok su Srbi držali ovce. Mlijeko i sir Rusinke su prodavale na tržnicama u Ilok, Vukovaru, Šidu i Vinkovcima.⁶⁵ U Mikluševcima je 1934. godine osnovana Mljekarska zadruga u koju je bilo učlanjeno 80 zadrugara, a mlijeko se isporučivalo čak u Beograd. U selu je bilo oko 400 krava, a oko polovica gazdinstava davala je mlijeko.⁶⁶ Stoku su nakon Drugoga svjetskog rata, prema riječima Marije Bučko, najčešće prodavali prekupci ma. „Prodavali smo stoku Bosancima. Oni su dolazili u Mikluševce. Prije njih bi došli Slovenci, uzeli bi deset najboljih bikova, a pred zimu bi došli Bosanci uglavnom iz Podrinja. Oni su dobro kupovali, a kupovali su sve. Rusini u Srijemu su gajili pšenicu, kukuruz, ječam i suncokret.“⁶⁷

Stoga se rusinska prehrana nije umnogome razlikovala od prehrane ostalih stanovnika Slavonije i Srijema. U srijemskih Rusina najzastupljenija je hrana bila kupus, koji se kuhao bez mesa, i to vrlo kratko. Uobičajena hrana bila je i krumpir, koji se pripremao na sve moguće načine, a u prehrani je bio i čest umak *mačanka*.

Male bebe, prema iskazu Janka Čordaša, jele su sve što i stariji ljudi. „Majke su im sažvakale u ustima hranu i davale im da jedu tako sažvakanu hranu.“ Čordaš se prisjeća kako su kao djeca jeli kruh s masti i papriku, a kako je siro-

⁶⁴ Gospodari su posebno cijenili svoje konje. Obraćajući se voljenom konju izjavljivali su mu: Mili moj konjiku, skočiku!, a kada je predmet milošte krava izjavljivali su Ej, šaruljko, naša hraniteljko! (Kostelnik, „Tradicionalna kultura rusinskih stočara“, 177).

⁶⁵ Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 72.

⁶⁶ Ljikar, *Njiše se žitno klasje..*

⁶⁷ Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 71.

tinja znala jesti bazgin pekmez, od kojeg su bili crni zubi. Sve što smo jeli bilo je domaće. Ujedno ukazuje na činjenicu da se sve odmah jelo. „Zimi se meso (ne hrana) ostavljala u rasolu. Kuhala se pura, slani kolačići, kapuščanjiki (to nije kolač) koji su bili kao danas pizza – namazani sa sirom ili kupusom, a pekli su se u krušnim pećima.

Postojala je i žitna pita s kukuruznim brašnom koje su naše žene same izrađivale.“

Obroci u toku dana zvali su se frištik, *poludzenok* i večera.⁶⁸ Četvrti je obrok bio samo za vrijeme teških poslova, i to obično oko četiri sata po podne, a u Mikluševcima se zvao *olovranti* (užina). Doručak je bio oko osam ujutro, ručak oko 12, a večera ljeti oko 21 ili 22 sata. Kao karakteristična jela za jutro ističu se na mlijeku *rezanki*, a za večer *juška*.⁶⁹ Marija Ljikar prisjeća se kako se ujutro jelo „mleko, u podne supa, testo i meso“. Mesa je bilo jer je tata radio kao kolar, pa je dobro zarađivao. A držali smo patke, koje su brzo narasle. Marija Bučko svako je jutro kao dijete jela med i mlijeko. Jelo se i droba, tj. ono što se udrobilo u mlijeko. Petar Sivč prisjeća se kako se jelo kupus, grah, krumpir, kobasice. „Svakih osam dana peklo se četiri komada kruha. Nije tada bilo herbicida. Krastavci su se kiselili na suncu, sušile su se jabuke, pa su se kuhale kao kompot, sušile su se i šljive u peći, a rakija se pekla od duda, kukuruza i šljiva.“

Malo je tko u rusinskim selima između dva svjetska rata imao fiksnu plaću i radio u državnoj firmi. Čak i oni rijetki zaposleni bili su radnici u obližnjim tvornicama čiji su vlasnici bili lokalni kapitalisti. Od tvornica u okolici Petrovaca postojala je ciglana. Vlasnik ciglane bio je Vasilij Tirkajla. Ciglana je također postojala i u Mikluševcima, a njen je vlasnik bio Đura Oros. Cigle koje su se ondje izrađivale bile su većeg formata. Radila je i konoparna. Otac Olge Pap iz Petrovaca radio je u tvornici u Borovu i imao je 6.500 dinara plaću (nakon Drugog svjetskog rata). Prema riječima Marije Ljikar, prije Drugog svjetskog rata osim učitelja i novtaruša (administrator u mjesnom uredu ili seoskoj općini) u Mikluševcima nije bio zaposlen u državnoj službi.⁷⁰

U Petrovcima i Mikluševcima, a posebno u Gunji, Đurićima, Rajevu Selu i

⁶⁸ Jasna Čapo Žmegač ističe kako ne postoje velike razlike u slavonskim obrocima. Tako spominje da se u Slavoniji jutarnji obrok zvao ručak koji se sastojalo od rezanaca u mlijeku ili žganaca, a mogao se sastojati i od čorbe (napravljene od krumpira, od jabučica, od rasola i od riba), variva s mesom, hladetine. Za podnevni se obrok (užina) nabrojenome dodali i rezanci, valjuške ili trgance, a za večeru su se jeli ostaci od užine. Nedjeljni jelovnik je bio obogaćen mesom peradi, a zimi i kuhanim mesom. (Čapo Žmegač et al., *Etnografija*, 107).

⁶⁹ Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 72; Drljača, „Etnografski zapis o Rusinima i Ukrajincima u Petrovcima i Mikluševcima“, 75.

⁷⁰ Prema istraživanjima Dušana Drljače jedna je osoba između dva svjetska rata bila zaposlena u Borovu. Poslije Drugog rata, u vrijeme kada je Drljača vršio ispitivanja (kraj šezdesetih) u Borovu je bilo zaposleno svega deset osoba. (Drljača, „Etnografski zapis o Rusinima i Ukrajincima u Petrovcima i Mikluševcima“, 75.)

Piškorevcima, Rusini su živjeli u multietničkim sredinama. U istim selima ili u onima najbližim okolnim, živjeli su Srbi, Hrvati, Ukrajinci, Židovi, Romi, Nijemci, Mađari, Slovaci i Muslimani. Dakako da su odnosi između pripadnika pojedinih nacija bili individualni, pa su moji kazivači, ovisno o svojim iskustvima govorili o tim međunacionalnim odnosima. Antonij Ljikar iz Mikluševaca kazuje kako je uvijek bio u dobrim odnosima s Hrvatima. „Ja sam pojac u crkvi od 1948. godine.

Zato sam išao na katoličke blagdane u Sotin i Tompojevce na druženje s Hrvatima.“ Joakim Simunović, mikluševački grkokatolički paroh iz Ruskog Krstura, izjavljuje kako su u švapske kuće nakon Drugoga svjetskog rata u selu Berak naseljeni grkokatolici Žumberčani, koji su u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske bili nastanjeni između Berkasova i Šida.⁷¹ Ana Hrubenja, rođena Kolesar, iz Berkasova u Vojvodini, sada u Rajevu Selu kazuje kako su u Berkasovu postojale dvije crkve.

„Jedna je bila grkokatolička, a druga pravoslavna. U grkokatoličku crkvu odlažili su zajedno rimokatolici i grkokatolici iz Berkasova.“⁷² Slična je situacija i u Mikluševcima, gdje katolici i pravoslavci (jako postoji pravoslavna crkva, koja nije u funkciji) odlaze na obrede u grkokatoličku crkvu (to je tako danas), dok u Gunji, prema kazivanju Marije Lazor, rođene Ruskaj, grkokatolici odlaže u rimokatoličku crkvu, jer im je grkokatolička u Rajevu Selu predaleko. Petar Sivč se prisjeća:

„Mi smo bili sa svima dobri osim sa Šokcima. Rusini su ljeti radili od tri sata u noći do 22 sata. Šokci su odlazili na njivu po izlasku sunca i odlazili sa njive po zalasku. Nama, Mađarima i Švabima žito je rodilo i po 8 metričih centi po jutru, a njima 3 do 4 metra, pa su uvijek imali manje. Šokci su osim toga bili pretežno stočari, a kukuruz su držali za svoje potrebe. Šokci su bili starosjedoci, a mi smo bili došlje. Međutim, u kratkom vremenu mi smo napredovali više nego oni. Oni se nisu mogli uključiti u modernu tehnologiju. Mi i Švabe smo sadili s plugom svaki treći red i imali smo kola sa gvozdenim šinjama. U njihova kola su stale samo četiri veškorpe koliko su bila mala. Šokci su, osim toga, imali najviše po dvoje djece. Bojali su se imati više da ne bi morali dijeliti zemlju.“ Janko Erdelji iz Petrovaca kaže kako su Srbi razumjeli rusinski jezik, ali da su ga slabo pričali. Rusini su isto tako rijetko išli na srpske slave, prema sjećanju Janka Erdeljija. „Srbi su prodavali zemlju, a Rusini su kupovali zemlju.

⁷¹ Žumberčani su naseljeni u Berak 1948. godine, a podrijetlom su iz male župe (parohije) Grabar. (Jakša Primorac, „Rusini i grkokatolička crkva na vukovarskom području (društvenopovjesna i etnomuzikološka pitanja)”, *Pasiionska baština*, sv. IV (2004.), 439.)

⁷² Dušan Drličača, „Etnološki prilog proučavanja Rusina u Berkasovu”, *Nova dumka*, br. 4, god. II, (1973.), 132.

Srba je tako bilo sve manje i manje. Sada ih ima svega četiri kuće.“ Antonij Ljikar kaže kako su mikluševački Srbi znali dobro rusinski i kako su se kao djeca Rusini i Srbi zajedno igrali. Bili smo dobri i s Mađarima u Čakovcima, prisjeća se Vlado Juhik.“ Židova se prisjeća Janko Čordaš.

„Oni su bili trgovci. Oni su pomagali Rusinima. Ugovor su nam davali za ono što smo kupovali. Davali su na veresiju, a posuđivali su i novac na kamatu. Davao se kukuruz mjesto kamate.“ Marija Bučko veli kako su Židovi sve kupovali. „Žene su isle pješice u Vukovar i prodavale na pijaci, a poslije su odlazile Židovima i kupovale kod njih. Židovi su znali rusinski.“ Švaba (ili Nijemaca, op.a.) prisjeća se Marija Bučko iz Mikluševaca. „Švabe su bili naseljeni u Sotinu, Lovasu, Tompojevcima u vreme kada i mi. Dala im je Marija Terezija zemlju. Svi su naši dečki isli služiti kod Švaba. Kada su došli kući imali su malu maturu. To je bila tolika kultura.“ Vladimir Hardi govori o Švabama u Piškorevcima. „Švabe su se doseljavali iz Bačke kao i Rusini. Ondje bi prodao jedno jutro, a ovdje bi kupio tri jutra.“ O vezama Nijemaca, Hrvata, Mađara i Rusina mnogo govori i činjenica da sva četiri naroda imaju običaj postavljanja majskog drveta. To su Rusini, prema pisanju Dušana Drlijače, preuzeli od Mađara i Nijemaca (iz Bogdanovaca) nakon Prvoga svjetskog rata. Radi se o grabovu ili bukovu drvu, koja se stavljuje pred kuće djevojaka za udaju. Djevojke su ga znale okititi ručnicima i flašom vina. Maj se stavlja uoči Prvog maja, a skida se 31. svibnja ili na Duhove.⁷³ Marija Bučko govori i o Ukrajincima. „Ukrajinke su došle u selo iz Bosne.⁷⁴ Ja više razumijem Slovake nego njih. Naši dečki su odlazili u popove, pa su pobrali ukrajinske pjesme, a Slovaci su uzeli naše.“ Ana Hrubenja govori kako u Rajevu Selu postoji kolonija Muslimana (Bošnjaka, op.a.) od Drugoga svjetskog rata. „Mi se s njima nikada nismo ženili.“ Marija Lazor iz Gunje

⁷³ Drlijača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“ 79; Vlado Kostelnik, „Majsko drvo u proslavljanju praznika u Petrovcima i Mikluševcima“, *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*, Novi Sad, 1971., 86-99. Majsko drvo su sadili i Hrvati. „Tako se je u selu Drenovci, u županjskoj Posavini sadila uoči Prvog maja visoka topola ili jablan. Prije nego zasadje jablan, momci su staru slavonsku šljivovici vezali za najjaču granu da je vjetar ne bi skinuo. Znak sadnje drveta pred djevojčinom prozorom značio je da je djevojka spremna za prošnju.“ (IEF, Gordana Vidaković, *Svatovski običaji u Cveteljiji s naglaskom na običaje praćene glazbom (diplomski rad)*, Zagreb, 2000., rkp. 1725/00, 36-37.)

⁷⁴ Ukrajinci su se na vukovarsko područje počeli naseljavati nakon 1950. godine. Uglavnom su dolazili iz zabitnih dijelova Bosne i bili su pretežno nastanjeni u Vukovaru i Petrovcima. (Primorac, „Rusini i grkokatolička crkva na vukovarskom području (društvenopovijesna i etnomuzikološka pitanja)“, *Pasiionska baština*, sv. IV (2004.), 439). Ukrajinci u Petrovcima bili su isprva smješteni u predjelu sela koje se naziva Doli, gdje su pašnjaci nadomak kuća, a oni su uglavnom bili držali dvije ili tri krave za svoje potrebe. (Drlijača, „Etnografski zapis o Rusinima i Ukrajincima u Petrovcima i Mikluševcima“, 79). Interesantan je podatak da su Rusini u Bačincima, u obližnjoj Vojvodini, izolirali Ukrajince koji su se doselili iz okoline Prnjavora 1942. godine. Domaći su Rusini Dušanu Drlijači izjavljivali krajem šezdesetih da su Ukrajinci pravi Bosanci: lako planu, pa stoga i nema mješovitih rusinsko-ukrajinskih brakova. Osim toga, Ukrajinci su bili znatno siromašniji od Rusina i imali su mnogo više djece kada su se doselili u Bačince. Podvajanje Ukrajinaca i Rusina u Bačincima išlo je do toga da su krajem šezdesetih godina dvadesetog stoljeća Ukrajinci stajali odvojeni u u crkvi i nisu se miješali s ostalima. Drlijača, „Etnološka građa iz Bačinaca“, 69.

kazuje kako su u Gunji Muslimani „vrlo prijazni i vrijedni ljudi i kako često zovu u svatove i Rusine“.

Nisu bili samo prisutni antagonizmi između etničkih grupa. Postojali su i antagonizmi između rusinskih sela Petrovaca i Mikluševaca. Treba svakako spomenuti da su percepcije o antagonizmu, kako između etničkih grupa, tako i između sela, ponekad zaoštrenije nego što su one u stvarnosti. Tako Marija Ljikar iz Mikluševaca kazuje o antagonizmu između Petrovaca i Mikluševaca: „Mikluševčani nisu puno išli u Petrovce. Tamo je bio drugačiji narod. I sada se oni među sobom ne slažu“ (relativno-više zbog prestiža u sportu, kulturi, op.a.). I Vlado Juhik kazuje kako su Petrovci i Mikluševci bili „uvijek loši“. „Tukli su se oko nogometa.“ I stanovnici Petrovaca o tome svjedoče: „Nismo se voljeli s Mikluševcima. Petrovčani su imali četiri doktora, a Mikluševčani četiri svećenika“, veli Janko Erdelji.

Odnos prema religiji i crkvi do danas se u mnogočemu izmijenio kod srijemskih Rusina. Domaći Rusini smatraju doseljene Ukrajince uglavnom religioznima od sebe samih.⁷⁵ To naprimjer ne važi za Mikluševce, jer Ukrajinaca nikad nije bilo više od desetak i oni se nisu nacionalno isticali. Uloga svećenika (paroha) u selu i danas je izuzetno važna. Janko Erdelji u svojem je iskazu rekao kako je pop bio „u selu glavni ako je bio pošten. Popovi iz Kucure Petrovčane nisu mnogo usrećili. Popu se morala plaćati rukovina.“ Petrovčani kao najboljeg svećenika ističu Janka Budinskog, podrijetlom iz Krstura, koji je 1937. godine došao u selo. On je 1944. godine stao na čelo kolone ljudi koji su trebali biti odvedeni u zatvor. Osim toga, kod sebe je držao lijekove, cigarete i druge sitne potrepštine koje su ljudi od njega mogli danonoćno zatražiti. Budinski je u selu ostao do smrti 1972.

Proštenja (*kirbaji*) su bili posebni dani, a sva slavonska i srijemska sela su ih imala. Radilo se zapravo o crkvenom godu, seoskom blagdanu koji je povezan s crkvenim svečanostima u povodu određenog sveca patrona, kojemu je posvećena seoska crkva.⁷⁶ Tako je *kirbaj* u grkokatoličkim mjestima bio dan kada su se okupljali ljudi iz okoline, ali i iz udaljenijih rusinskih naselja. Interesantan je slučaj da se u Šidu, u mjestu u kojem su Srbi u većini, *kirbaj* nije proslavljaо 22. svibnja, kada je slava lokalne pravoslavne crkve, već 19. kolovoza, na Preobraženje, kada je slava grkokatoličke crkve. U Petrovcima je rusinski *kirbaj* također najvažniji dan u godini, iako postoji i lokalna pravoslavna crkva.⁷⁷ *Kirbaj*

⁷⁵ Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 76.

⁷⁶ Kad bi se približavao *kirbaj*, u šokačkim bi se selima govorilo: Ide god da se vidi rod! (Ljubica Gligorević, „Etnologija Vinkovaca i okolice“ u: *Šokadija i Šokci, Život i običaji*, Vinkovci, 2007., 158).

⁷⁷ Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 74.

u Petrovcima proslavlja se na Pokrov Bogorodice 14. listopada (po starom kalendaru). Ana Hrubenja se prisjeća *kirbaja* u Rajevu Selu: „U selu je bio kirbaj. Dolazili su gosti vlakom, pa bi potom imali službu. Nekada smo imali i paroha u Rajevu Selu. Bilo je to na Svetu Katu, kasno u jesen. Sada smo prešli na Ilinoovo i slavimo po novom kalendaru. Gosti nam dolaze autima iz svih rusinskih sela u Vojvodini i u Hrvatskoj, ali dođu nam i rimokatolici iz Bizovca i pravoslavci iz Brčkog.“

O bolestima, liječenju bolesti, higijeni, starosti i smrti

Starim ljudima smatrane su osobe koje su bile starije od pedeset godina. Prema riječima Eugena Note, starci su „sedeli na putu zajedno s babama“. „Mi smo ih morali pozdravljati.“ Mihajlo Tot veli da su ljudi između pedeset i pedeset i pet godina već bili starci. „Znali su se na četiri ili pet skupiti pa su pričali i sedeli na putu.“

Slabiji higijenski uvjeti, koji su općenito tada vladali na hrvatskom selu, pogodovali su razvoju različitih bolesti. Šimo Varnica govori o higijeni u slavonskim selima krajem 19. stoljeća. Njegove riječi možemo primijeniti i na rusinsku populaciju. „Nitko drži svoju sobu, kuću, avliju i suđe u redu, a nitko opit u gadu i u smetu... Suđe u kom se ne kuva svaki dan i izu koga se ne jede svaki dan, to se samo onda pere kad triba, tj. prije negoče se iz nega jest, i opet kad se jede kad ćemo postaviti.... Svake se nedilje ujutru zgrije vruće vode, pa se sve suđe po kući opere. Opere se orman, kablovi, police, kašičnjak, svi lonci i zidle.⁷⁸ ... Kad se vrši, onda se svaki nalije puno veliko korito vode, ljudi skinu rubinu a gaće zasuču do dvojnja i takoi se umivaju, peru uši, vrat, glavu, noge, trbu i prsa, a leđa Peru jedan drugom il opere svakom svoja žena, a ima kad opere svaki sam sebi... Kad nisu tako teški poslovi, onda se svit nepere tako često, nego se Peru drugu, treću večer, a kupa se, brije se i šiša ako se more u subotu u večer, a ako se nema kad onda se u nedilju kupa i brije, a ima i puno ljudi koji se briju priko nedilje i to u sridu ili u četvrtak.“⁷⁹

Pisanje Varnice potvrđuju i iskazi informatora. Eugen Nota prisjeća se kako je postojao uvijek jedan lavor i sapun. Prisjeća se i bare kod Petrovaca u kojоj su se ljeti znali kupati zajedno sa svinjama. Đuro Hardi kazuje kako je na njivi ljeti stajalo jedno veliko bure vode u kojem su se svi skupa prali. Ana Hrubenja veli kako je uobičajeno bilo da se kupa jednom nedjeljno. Marija Lazor se pri-

⁷⁸ HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898.*, Gradište kod Županje, 53.

⁷⁹ HAZU, Odsjek za etnologiju, SZ 35, Šimo Varnica, *Odgovori na pitanja iz Osnove 1897. – 1898.*, Gradište kod Županje, 59.

sjeća kako su se svi kupali u jednom plehnatom koritu. „Prvo mi mladi, a onda stari.“ Kod Marije Lazor postojale su dvije sobe. U jednoj su sobi spavala dječa, a u drugoj roditelji.

Janko Čordaš iz Petrovaca s ponosom ističe kako je prvi u selu imao toalet u kući. „Rusini su bili čisti naspram drugih.“ Vlado Juhik iz Mikluševaca kazuje kako se „malu decu nakon velike nužde vuklo po prašini“. O tome kako je izgledalo slavonsko selo početkom dvadesetog stoljeća govori činjenica da su svi prozori na kućama u Petrovcima bili isprskani blatom od slavonskih kola koja su prevozila građu kroz Petrovce za Vukovar.⁸⁰ Higijena je, dakle, znatno utjecala na pojavu bolesti. Dakako, nedostatak lijekova za pojedine bolesti dobio je najčešće do smrti onoga koji se razbolio. Bolesti su se javljale i zbog močvarnog zemljишta koje je u nekim dijelovima Slavonije i Srijema postojalo duboko u dvadeseto stoljeće.

Smrt je bila jedan od najvažnijih događaja u životu seljaka, baš kao i rođenje i vjenčanje. Kako piše Jasna Čapo Žmegač, u seljačkom društvu i kulturi još u nedavnoj prošlosti smrt je bila sastavnicom života i čovjek je umirao dostojanstvenije i ljudskije. U etnološkoj literaturi nalazimo opise posljednjih čovjekovih dana. Čovjek je svjestan svojeg stanja i njemu se ne taji istina te on uz pomoć obitelji svodi račune sa životom, opršta se od obitelji i prijatelja i miri se s onima s kojima je u zavadi.⁸¹ Bolesti koje su dovodile do smrti bile su zastupljene u čitavoj tadašnjoj Europi. Moderna medicina još nije postojala, a težak seljački život nije dopuštao bolovanja i poštedu od poslova. Tako su bolesti poput tuberkuloze u seljačkoj svakodnevici značili gotovo sigurnu smrt bolesnika. Kolera, difterija i tifus znali su isto tako odnijeti brojne živote u kratkom vremenu jer su se javljali kao epidemije. U Petrovcima se, prema riječima Đure Hardija, ponajviše umiralo od tuberkuloze.

„Bilo je to familijarno kada se umiralo od tuberkuloze. Cijela obitelj Đitko imala je tuberkulozu. Od te se bolesti umiralo u rano proljeće. Bilo je i difterije, i od slepog creva se umiralo, a u bolnicu je malo tko išao u Vinkovci. Tek su kasnije časne sestre otvorile bolnicu u Vukovaru.“ Petar Sivč iz Piškorevaca kazuje o tuberkulozi: „Kod TBC-a prenosila se klica. Svi su skupa jeli iz iste zdjele. Znao je najstariji hračnuti i onda više nitko nije htio jesti.“ Tuberkuloza se još zvala i jeftika ili crna bolest. Sofija Hardi veli da je u ono vrijeme bilo „pravilo da kada počneš kašljucati možeš očekivati da će živjeti još godinu dana“. Irena Juhas rođena Emedi prisjeća se kako je kao mlada djevojka odmah nakon Drugog svjetskog rata oboljela od TBC-a. „Kad sam se udala, ja sam se razbolila.

⁸⁰ Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“, 73.

⁸¹ O tome vidi podrobno u Čapo Žmegač et al., *Etnografija*, 184-190.

Nisam išla kod doktora da ne bi rekao da sam boležljiva, pa sam se kupala u travama. U selu nas je samo troje živih ostalo nakon TBC-a. Najmanje ih je deset umrlo.“ U odnosu majke prema Ireni vidljivo je kakav je bio odnos prema boležljivima: „Mama mi je govorila da se ne izležavam u krevetu kada sam se vratiла iz bolnice u Novom Marofu.“ Za Kraljevine Jugoslavije, prema riječima Janka Čordaša iz Petrovaca, umiralo se od tifusa, čira i raka. Djed Janka Čordaša imao je rak želuca. Žene su umirale i od pobačaja. Hanča Hirjovati iz Mikluševaca prisjeća se kako se umiralo i od korči (grčevi). „Reklo bi se: ‘Dobio korči i umro’. Korči je bio kada te je želudac zabolio.“ Marija Bučko kazuje kako se nakon Prvog svjetskog rata umiralo od kolere. „To se vidi na našem groblju (Mikluševci, op.a.). Ima dvadeset grobova jedan pored drugoga. Dobili su proljev i umrli“. Marija kaže da je tuberkuloze „bilo malo u Mikluševcima. Ovdje je čista voda i dobar zrak.“ Petar Sivč iz Piškorevaca kazuje kako je postojala bolest sklopci. Bila je to dječja bolest od koje je ostalo blokirano cijelo tijelo, a koja se dobivala od nezdrave vode. Umiralo se i od tetanusa. Đuro Hardi tako je izgubio sestruru. „Dok je skupljala grah zasvrbilo ju je nešto na glavi. Kako se počesala dobila je sljedeći dan tetanus. Doktor Stojanović iz Negoslavaca dao joj je injekciju, ali je bilo prekasno. Umrla je sljedećeg dana.“

Osim službenih doktora i bolnica koje su postojale u obližnjim većim mjestima, postojali su narodni liječnici koji su pomagali bolesnima da lakše prebole neku bolest. Liječenjem su se seoski ljekari bavili iz potrebe za dodatnim prihodima. Intervencije su bile u rasponu od liječenja travama, puštanja krvi, vadenja zuba, naravnjanja udova do bajanja. Narodni ljekari su imali posebno poštovanje u selu.⁸² Marija Lazor iz Petrovaca, sada u Gunji, prisjeća se kako se još nakon Drugoga svjetskog rata išlo u Soljane k nekom čovjeku koji je puštao krv u slučaju previsokog tlaka. U Gunji je pak bio neki djed Filip Gluvaković, koji je namještao noge u slučaju uganuća, i neki djed Banto, koji je liječio bradavice. Petar Sivč iz Piškorevaca kaže kako je u selu živjela Marija Panković, koja je namještala slomljene ili uganute noge, a znala je i „gnjaviti mandule“ te je imala trave. „Baka Jula Herbut pravila je mast za žuljeve, a znala je i za lijekove kod problema sa ženskim organima. Dolazili su iz brodskog područja kod bake Jule da im pomognе.“ Eugen Nota prisjetio se kako je po lijek za sestruru koja je bila teško bolesna otac išao kod vraćare u Baranju. Potom je čuo za drugu gataru kod Bijeljine u selu Dvorovi, pa je Eugena poslao njoj preko Šida. „Našao sam ja babu i baba je dala trave, ali nije ništa pomoglo, sestra je bolovala od leukemije.“

⁸² Čapo Žmegač et al., *Etnografija*, 277.

Prema pisanju Dušana Drljače, mrtvaca su kupale starije žene (obično tri). Okupani pokojnik bio je iznesen na slamarici pod gredu. Potom su dolazili susjedi da bi sjedili, tj. da bi ga čuvali dan i noć. Pogreb se obavljao najmanje 24 sata nakon smrti. Oproštaj od pokojnika je u dvorištu, a pogrebna povorka kreće po završenom opijelu. Pogrebna povorka zastajkuje tri puta: na ulazu u dvorište, na kraju sela i na ulazu u groblje. Svećenik tada čita evanđelje. Susjedi znaju platiti za čitanje evanđelja, pa svećenik čita evanđelje i pred njihovim kućama da bi se na taj način oprostili od umrlog. Znalo se dogoditi da je naručeno i po dvadeset takvih oproštaja, pa sahrana zna trajati i po nekoliko sati. U Baćincima i Petrovcima tijekom obreda su zvonila zvona obiju crkava – grkokatoličke i pravoslavne. U Mikluševcima su izvodili konje kada se ispraćao gospodar i vodili su ih stotinjak metara za povorkom. „Obed poslije sahrane nije bio uobičajen do najnovijeg doba. U Berkasovu su se prvi puta pojavili nakon 1948. godine. Za obed se treba dati tri jela, ako je umro muškarac ili udana žena, a ukoliko je umrla udovica onda je potrebno samo dva jela prirediti.“ Prvo je jutro poslije pokopa služba, a rodbina nosi jabuke na groblje. Mrtvima se u Petrovcima i Mikluševcima na groblje uoči Božića nosilo borove grančice i svijeće, pa i hranu.⁸³ Najveća je žalost bila ako bi umrla mlada osoba. Umrle djevojke tako su se oblačile u bijelo, a umrli momci u svečano odjelo za vjenčanje. Ako su imali vjerenike (zaručnike), pripremala bi im se prešutna svadba. Prijateljice umrle djevojke bile su tada darivane svadbenim ručnicima iz djevojčine spreme za vjenčanje, a njen momak ili djevojka u pogrebnoj povorci nosila je tanjur od porculana i na njemu vijenac za svadbu koju mlada nosi na glavi. Tanjur je trebalo baciti u grobnu raku i bilo je poželjno da se i on razbije, jer se tada vjerovalo da će se vjerenica ili vjerenik moći vjenčati s drugom osobom.⁸⁴

Kazivači isto tako daju iskaze o pogrebnim običajima. Eugen Nota veli da, kada netko umre (ako je po noći), „bude se svi komšije. Prvo se bude oni koji će oprati mrtvaca, a onda se ide po dobrog stolara koji će napraviti škrinju. Sve se čistilo i uređivalo da bi ujutro mogao doći pop. Kada pop sazna onda se zvoni objava, a uvečer je dolazio pevač koji je čitao od 8 sati do 1 u noći. Čitavu noć se probdijelo pokraj mrtvaca. Nije bilo spavanja. Stariji ljudi su bili uz mrtvaca do 11 ili 11 i 30 u noći, a mlađi su bili od ponoći do jutra. Imali smo jednog Srbina – Drago Šuvak – nije bilo nikoga, a da on nije došao kada bi ovaj umro. Uvijek je bio na svakoj sahrani kod mrtvaca. Ujutro se poklopac stavlja na škrinju.“⁸⁵

⁸³ Drljača, „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu”, 77-78; Radulovački, *Mobe, prela i drugi vidovi okupljanja Rusina u zapadnom Sremu*, 39-43; Odličan opis pogrebnih običaja kod Rusina i Bačkoj dao je: Dražen Nožinić, „Pogrebni običaji Rusnacoh u Kocure“ u: *Ruski kalendar (Rusko slovo)*, 1992., 136-157.

⁸⁴ Radulovački, *Mobe, prela i drugi vidovi okupljanja Rusina u zapadnom Sremu*, 41.

nju, pa se iznosi na dvorište. Potom je dolazio pop i odslužio svoje, a onda bi ih između četiri i šest nosilo škrinju na groblje (sada više nije tako, već se paroh pojavljuje tek na groblju, a ne u dvorištu pokojnika). Kada je bilo ljetno doba, pa su ljudi imali posla, znali su i odbijati da nose sanduke. Pop nam je rekao: ‘Nemojte momci odbiti nikoga.’

Grobar je kopao raku. Kada je zemlja bila smrznuta grijala bi se voda u kotlu i lijevala na zemlju. Znali smo kopati stare grobove. To grobar nije želio raditi. To smo radili kada je obitelj htjela imati zajedničku grobnicu.“ Marija Lazar iz Petrovaca, sada u Gunji, pripominje kako se zastajkivalo sa škrinjom kod krsnih kumova ili kod nečije zemlje. Kada žensko umre, onda se na križ stavlja ruža od pleha u sredini. Na samom pogrebu pojac je pjevao dijelove iz psalma. Antonj Ljikar je pojac u Mikluševcima pa se sjeća kako je pjevao na rusinskom i staroslavenskom.

Služba pojca nije bila plaćena u vrijeme socijalizma, dok je u vrijeme Kraljevine Jugoslavije bila plaćena. Janko Čordaš također se sjeća kako je izgledalo kada je netko umro. „Mrtvace su stavljali u lijesove. Obično je to bilo u prednjoj sobi u kući. Mrtvac je morao ležati pod srednjom gredom. U toj se sobi sat zaustavio, a ogledalo se pokrivalo. U lijes se stavljalo neke osobne stvari, nešto što je pokojniku bilo drago za života.“ Ana Juhik kazuje da je u lijisu najčešće stajala slama, a da su lijesove izrađivali majstori u Petrovcima. „Za vrijeme Drugog svjetskog rata u Mikluševcima je sanduke radio Petar Papuga.“ Marija Ljikar kazuje kako je „obed koji su spremali susjedi za sudionike sprovoda bio kod pokojnikove kuće“.

Zaključak

Rusinska nacionalna manjina prisutna je još samo u kompaktnom obliku u Mikluševcima i Petrovcima, a u ostalim slavonskim i srijemskim selima Rusini su prisutni u malom broju. Sviest o pripadnosti rusinskom etničkom korpusu zapravo je prisutna pretežno kod starijih osoba (posebno u miješanim sredinama), a kod mlađih je razvijena tek u rusinskim sredinama kao što su Mikluševci i Petrovci, gdje se rusinski jezik njeguje u školi. Prema istraživanjima Đure Ljikara, osnovnoškolskog učitelja iz Mikluševaca, koji je veći dio svojeg života posvetio osvješćivanju rusinske nacionalne svijesti i očuvanju rusinske posebnosti, u knjigama rođenih i umrlih na područjima koja naseljavaju Rusini u Hrvatskoj natalitet se već šezdesetih godina dvadesetog stoljeća približava mortalitetu, tako da je devedesetih godina prošlog stoljeća prirodnji prirast bio negativan. Razlog ne-

stajanju rusinskoga etničkog korpusa u Hrvatskoj jest i mnogo miješanih brakova. U većini slučajeva, ako su brakovi sklopljeni izvan Mikluševaca i Petrovaca, supružnici rusinske narodnosti priklanjaju se onome drugom supružniku (koji je najčešće pripadnik većinske etničke grupe). Prva generacija djece iz takvih brakova još se prisjeća svojih predaka, ali vrlo rijetko poznaju rusinski jezik, a druga generacija već potpuno zaboravlja svoje podrijetlo i iskazuje se kao pripadnici većinskog naroda (iako je to i kod prve generacije često slučaj, pogotovo ako je otac pripadnik većinskog naroda). Razlog gubljenja nacionalnog identiteta jest i seoba u veće gradove, gdje Rusini, ali i pripadnici većine drugih nacionalnih manjina, nemaju mogućnosti da dalje održavaju svoj jezik, običaje i kulturu. Odlazak u inozemstvo još više pogoduje gubljenju etničkih značajki. Ljikar sam piše kako se i onaj mali broj djece u pretežno rusinskim sredinama odnarođuje zbog toga što međusobno komuniciraju na jeziku većine. U višim razredima osnovne škole djeca odlaze u školu u bivša općinska sjedišta, pa roditelji s djecom kod kuće najčešće razgovaraju na hrvatskom da bi djeci bilo lakše snaženje u novoj sredini.

Možemo zaključiti da je primijenjena metoda oralne povijesti jedan od načina da istražimo pojedine oblike svakodnevnog života Rusina na ovim prostorima. Za kompaktnu studiju, koja bi u svakom slučaju bila znatno kompletnija od iznesene, trebalo bi razgovarati s više kazivača na području Mikluševaca i Petrovaca i dubinski istražiti i neke teme koje nisu naznačene u ovom istraživanju.

LITERATURA:

- Barić, Eugenija. 2007. *Rusinski jezik u procjepu prošlosti i sadašnjosti*. Zagreb.
- Bilinja, Vladimir. 1987. *Rusini u Vojvodini, Prilog izučavanju istorije Rusina u Vojvodini (1918. – 1945.)*. Novi Sad.
- Čapo Žmegač, Jasna. 1996. „Konstrukcija modela obitelji u Evropi i povijest obitelji u Hrvatskoj“. *Narodna umjetnost* 33/2: 179-196.
- Čapo Žmegač, Jasna. 1990. „Pogled etnologa na proučavanje kvantitativne građe o kućanstvima“. *Narodna umjetnost* 27: 50-61.
- Čapo Žmegač, Jasna, et al. 1998. *Etnografija, svagdan i blagdan hrvatskog puka*. Zagreb.
- Drljača, Dušan. 1971. „Neke odlike života i običaja Rusina u Sremu“. U *Traditionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*. Novi Sad, 70-81.
- Drljača, Dušan. 1971. „Etnografski zapis o Rusinima i Ukrajincima u Petrovcima i Mikluševcima“. U *Nova dumka* 1/I: 75-79.

- Drljača, Dušan. 1973. „Etnološki prilog proučavanja Rusina u Berkasovu“. U *Nova dumka* 4/II: 129-135.
- Drljača, Dušan. 1971. „Nacionalno mešoviti brakovi sremskih Rusina“. U *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*. Novi Sad, 186-189.
- Drljača, Dušan. 1971. „Naseljavanje i razmeštaj Rusina i Ukrajinaca u Sremu“. U *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*. Novi Sad, 59-63.
- Dušan, Drljača. 1973. „Etnografska građa iz Bačinaca“. U *Nova dumka* 3/II. Vukovar, 65-69.
- Gavazzi, Milovan. 1982. „The Extended family in South eastern Europe“. U *Journal of Family History*. 7: 89-102.
- Gavrilović, Slavko. 1967. „Prilog istoriji Rusina u Bačkoj sredinom XVIII. veka“. *Zbornik za društvene nauke* 48: 106-113.
- Gavrilović, Slavko. 1977. „Rusini u Bačkoj i Sremu od sredine XVIII do sredine XIX veka“. *Godišnjak društva istoričara Vojvodine*. Novi Sad: 153-215.
- Gavrilović, Slavko. 1958. *Šid i šidsko vlastelinstvo 1699-1848*. Novi Sad.
- Gligorević, Ljubica. 2007. „Etnologija Vinkovaca i okolice“. U: *Šokadija i Šokci, Život i običaji*. Vinkovci, 152-159.
- Hnatjuk, Volodomir. 1898. *Ruski oseliji u Bačci*. Zapiski NTiŠ/II.
- Konstantinović-Čulinović, Vesna. 1983. „Procesi društvenog razvoja u selu Zajile na Papuku“. *Zbornik za narodni život i običaje* 49: 151-171.
- Kostelnik, Vlado. 1971. „Majsko drvo u proslavljanju praznika u Petrovcima i Mikluševcima“. *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*. Novi Sad, 86-99.
- Kostelnik, Vlado. 1974. „Tradicionalna kultura rusinskih stočara“. *Rad 21. konгреса Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*, Čapljina 17.-21. septembra. Sarajevo.
- Laboš, Fedor. 1979. *Istorija Rusinoh Bačkej, Srimu i Slavoniji 1745. – 1918. Doseđene, gazdovski, prosvitni, kulturni i duhovni život*. Vukovar.
- Leček, Suzana. 2003. *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Zagreb.
- Leček, Suzana. 2000. „„Nisu dali gospodaru „z ruk...“: starost u prigorskim i zagorskim selima između dva svjetska rata“. *Etnološka tribina*. 30/23: 25-47.
- Leček, Suzana. 1999. „A mi smo kak su stari rekli“: mladi u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata“. *Etnološka tribina* 29/23: 231-246.
- Leček, Suzana. 2001. „Usmena povijest – povijest ili etnologija? Mogućnosti suradnje povjesničara i etnologa“. *Časopis za suvremenu povijest* 33/1: 149-154.

- Lovretić, Josip. 1990. *Otok* (pretisak iz *Zbornika za narodni život i običaje*).
- Vinkovci. Ljikar, Đuro. 2009. *Neka se ne zaboravi – Rusini u Hrvatskoj*. Vukovar.
- Ljikar, Đuro. *Njiše se žitno klasje*, neobjavljeni rukopis.
- Međeši, Ljubomir. 1980. „Rusinska svadba i njeno mesto u svadbenim običajima slavenskih naroda“. *Rad vojvođanskih muzeja* 26.
- Međeši, Ljubomir. 1972-1973. „Konoplja u privredi, običajima i verovanjima bačkih Rusina“. *Rad Vojvodanskih muzeja* 21-22.
- Nožinić, Dražen. 1992. „Pogrebni običaji Rusnacoh u Kocure“. U *Ruski kalendar (Rusko slovo)*, 136-157.
- Primorac, Jakša. 2004. „Rusini i grkokatolička crkva na vukovarskom području (društvenopovijesna i etnomuzikološka pitanja)“. *Pasionska baština* IV.
- Radić, Antun. 1897. „Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu“. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* II: 1-88.
- Radovanović, Mira; Vlahović, Breda. 1971. „Prilog proučavanju migracionih kretanja Rusina u Bačkoj“. *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*. Novi Sad, 18-30.
- Radulovački, Ljiljana. 2010. *Mobe, prela i drugi vidovi okupljanja Rusina u zapadnom Sremu*. Sremska Mitrovica.
- Ramač, Janko. 1989. „Prilogu istoriji Rusnacoh u Petrovcoh i Mikluševcoh 1850.– 1890.“. *Švetlosc* 2: 234-245.
- Ramač, Janko. 1989. „Prilohi gu istoriji Rusnacoh u Petrovcoh od 1834.- 1850. roku“. *Švetlosc* 1: 55-62.
- Rihtman Auguštin, Dunja. 1984. *Struktura tradicijskog mišljenja*. Zagreb.
- Rihtman Auguštin, Dunja. 1989. „O slugama u zadruzi ili o jednom periodu“. *Naše teme* 33/10: 2683-2687.
- Konstantinović-Čulinović, Vesna. 1972. „Etno-sociološke karakteristike narodnog života na Petrovoj gori i oko nje“. *Ssimpozij o Petrovoj gori*. Zagreb, 213-234.
- Stein Erlich, Vera. 1971. *Jugoslavenska porodica u transformaciji, studija o tri stotine sela*. Zagreb.
- Vlahović, Breda. 1971. „Promene u svadbenim običajima kod bačkih Rusina“. *Tradicionalna kultura jugoslovenskih Rusina (Prilozi)*. Novi Sad, 125-137.
- Vlahović, Breda. „Igra ‘svadba’ na prelima bačkih Rusina“. *Narodno stvaralaštvo, Folklor*, god. IX/33-34: 32-36.
- Zlodi, Zdravka. 2010. *Rusini/Ukrajinci u hrvatskim zemljama: etape doseljavanja i problem imena*. Doktorska disertacija. Zagreb.

Izvori:

Rukopisne zbirke Instituta za etnologiju i fokloristiku:

Vodopija, Marko. 1986. *Dvije posljedne štitarske zadruge*. IEF rkp. 1202.

Miklošević-Šolja, Marijan. 1996. *Od brazde do pogache* (Tovarnik-Lovran 1995). IEF rkp. 1569.

Vidaković, Gordana. 2000. *Svatovski običaji u Cvelferiji s naglaskom na običaje praćene glazbom*. Diplomski rad. Zagreb. IEF rkp. 1725.

Rukopisne zbirke Odsjeka za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti:

Varnica, Šimo. 1897. – 1898. *Gradište kod Županje Odgovori na pitanja iz „Oslove”*. SZ 35.

Brakus, Stevan. s.a. *Trpinja*. SZ 70.

Mladi istraživači. 1979. *Etnografska građa: osnovni podaci (Podaci o stanovništvu i porodičnom životu u ispitivanim selima)*. NZ 143 e.

Kazivači:

Napomena: Kazivači su dali svoj pristanak za objavu punih imena i prezimenata za potrebe ovog rada.

Đuro Hardi (Miškanj), r. 1924.g., Petrovci.

Mironj Nad, r. 1935. g., Ruski Krstur (sada Petrovci).

Janko Erdelji, r. 1941.g., Petrovci.

Eugen Nota, r. 1933.g., Petrovci.

Mihajlo Tot, r. 1930.g., Petrovci.

Janko Čordaš, r. 1931.g., Petrovci.

Irena Juhas, r. Emedi, r. 1929.g., Petrovci.

Olga Pap, r. 1940.g., Petrovci.

Vlado Juhik, r. 1929.g., Mikluševci.

Ana Juhik, r. Bujila, r. 1932.g., Mikluševci.

Marija Ljikar, r. Šovanj, r. 1924.g., Bačinci (sada Mikluševci).

Mihajlo Hirjovati, r. 1935.g., Mikluševci.

Hanča Hirjovati, r. 1937.g., Mikluševci.

Marija Bučko, r. Holik, r. 1932.g., Mikluševci.

Antonj Ljikar, r. 1935.g., Mikluševci.

Leona Ljikar, r. Emedi, r. 1936.g., Bačinci (sada Mikluševci).

Ana Hrubenja, r. Kolesar, r. 1929.g., Berkasovo (sada Rajevo Selo).
 Marija Lazor, r. Ruskaj, r. 1922.g., Petrovci (sada Gunja).
 Eugen Nađ, r. 1920.g., Ruski Krstur (sada Đurići).
 Petar Sivč, r. 1928.g., Piškorevci.
 Sofija Hardi, r. Majher, r. 1927.g., Piškorevci.
 Vladimir Hardi, r. 1927.g., Piškorevci.

Filip Škiljan

The Everyday Life of Ruthenian Families in Eastern Slavonia and Western Srijem in the Period Between 1920 and 1960

Summary

In this paper, the author – based on the archival material of the Ethnology Division of the Croatian Academy of Sciences and Arts and the Institute of Ethnology and Folklore Study, oral statements and literature – presents information on the everyday of Ruthenians in two villages inhabited mostly by Ruthenians (Mikluševci and Petrovci) and in four villages with the Ruthenian minority (Ganja, Piškorevci, Đurići and Rajevo Selo) in the first half of the twentieth century. The author gives a brief survey of literature and historical data on the settling of Ruthenians in the territories of Bačka, Srijem and eastern Slavonia; he studies village landwork, the migration to Srijem and Slavonia, family life, having children, inter-ethnic relationships, weddings, illnesses and death in the family. The author further compares the everyday life of Ruthenians with the everyday life of Serbs and Croats in eastern Slavonia and western Srijem.

Keywords: Ruthenians; the twentieth century; western Srijem; eastern Slavonia; oral history.

EDUKATIVNI SEMINAR: KAKO PREZENTIRATI I POSREDOVATI MANJINSKE INTERESE U JAVNOSTI

Daruvar 11. -12. listopada 2013., Hotel Daruvarske toplice

U sklopu projekta „Jačanje kapaciteta institucija nacionalnih manjina za javno djelovanje - medijska podrška manjinskoj samoupravi“ kojeg financira Matra Kap program Veleposlanstva Kraljevine Nizozemske u RH,i Institut Stine iz Splita su od 10. do 12. listopada u Daruvaru organizirali izvrsno posjećen edukativni seminar pod radnim nazivom - „Kako prezentirati i posredovati manjinske interese u javnosti“.

Prigodna predavanja su održali: Aleksandar Tolnauer, predsjednik Savjeta za nacionalne manjine RH, mr. Zdenka Čuhnil, bivša saborska zastupnica češke i slovačke nacionalne manjine, Srđan Dvornik, publicist i facilitator izrade Nacionalne strategije za uključivanje Roma do 2020. god., dr. sc. Gordana Višović, dr. sc. Antonija Petričušić, i Ljubomir Mikić iz Centra za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoć iz Vukovara. Uz brojne predstavnike lokalne uprave i samouprave te manjinske uprave iz cijele Hrvatske, bili su tu i saborski zastupnici, predstavnici nekolicine medija koji već duže vremena prate rad manjinskih zajednica, ali i predstavnici raznih manjina od srpske, češke, mađarske, rusinske, romske, itd.

Aleksandar Tolnauer - prvi s lijeva

Hrvatski model poštovanja prava manjina

Implementacija Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, zaštita i razvoj manjinskih prava u hrvatskom društvu ponovno su nedavno postali vrlo aktualni, zbog dogadaja i politiziranja oko dvojezičnih natpisa u Vukovaru. Medijsko izvješćivanje o tome, posebice u javnim medijima, ponovno je potvrdilo činjenicu kako je nužno i dalje nastaviti, pa i intenzivirati educiranje, ospozobljavanje i motiviranje svih subjekata manjinske politike o poštovanju i provođenju aktualnih zakonskih propisa, primjerice primjeni Zakona o upotrebi jezika i pisma nacionalnih manjina. Aktualni primjeri iz EU, primjerice Francuske i nekih drugih država govore nam o tome kako se ne možemo pozivati na poštovanje nekog europskog modela prava nacionalnih manjina, jer je Evropska unija nadnacionalna.

Stojan Obradović - stoji u sredini

Pitanja poštovanja prava nacionalnih manjina i etničke pripadnosti su u interenciji država članica. Svaka država pa tako i Hrvatska, svojim zakonima uređuje specifičnosti prava pripadnika nacionalnih manjina. Kod nas je to deklaratивno na vrlo visokoj razini, pa neki tvrde kako su manjine itekako prisutne u političkom i javnom životu. One su danas integrirane u hrvatsko društvo sa svim svojim problemima. Položaj manjina korespondira s tim kakvo je zapravo hrvatsko društvo trenutno. Ono je opterećeno brojnim problemima i dubiozama kojima s najčešći razlog nalazi u globalnoj gospodarskoj krizi koja uvjetuje daljnje poteškoće pa tako i socijalna i politička previranja. Samo kratki pod-

sjetnik legislative iz područja zaštite nacionalnih manjina u Hrvatskoj: Hrvatski sabor je 1997. god. potvrdio Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina te prihvatio europsku povelju o regionalnim i manjinskim jezicima. Imamo Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, Zakon o uporabi jezika i pisama nacionalnih manjina u RH. Manjinska prava su involvirana i u Zakon o HRT-u i Zakon o električnim medijima. Hrvatska je potpisala bilateralne sporazume o zaštiti manjina sa Mađarskom, Italijom, Srbijom, Crnom Gorom i Makedonijom. Sa Češkom i Slovačkom imamo Sporazum o suradnji na području kulture, prosvjete i znanosti.

Srđan Dvornik publicist i facilitator izrade Nacionalne strategije za uključivanje Roma do 2020. godine

Manjine - kako ih vide javni i komercijalni mediji

Po onome kako trenutno javni mediji izvješćuju o pravima nacionalnih manjina, stječemo dojam kako je tu gotovo najmanje učinjeno kada govorimo o osposobljavanju s ciljem kvalitetnijeg i uspješnijeg posredovanja manjinskih vrijednosti, interesa i potreba u javnom društvenom i političkom životu. Tog mišljenja je i predsjednik Savjeta za nacionalne manjine **Aleksandar Tolnauer** koji kaže kako su manjine slabo zastupljene u javnim medijima, primjerice u programu HRT (što potvrđuju i izvješća koja se podnose Savjetu). I onda kada su prisutne, to je onda kada je riječ o nekim „spornim pitanjima“. Manjine bi same morale proizvoditi dio tih programa, tvrdi **Tolnauer**, a nažalost još uvijek

nemamo niti programa ne jeziku nacionalnih manjina što je davna neispunjena zakonska obveza. Ta situacija se mora popraviti. Pomaka ipak ima, ali su oni prespori. Manjine se u medijima ne smiju getoizirati, a to znači kako bi morale biti u svim programima (i u informativnom, kulturnom, zabavnom, itd). Prema najnovijim podatcima koje je HRT podnijela u Izvješću Savjetu za nacionalne manjine stoji kako se manjine u programu pojavljuju **0,60 %** (a nekada, u najnepovoljnijim vremenima taj postotak je iznosio **1,5%**). Nakon analize procijenjeno je kako ti podatci nisu točni, pa je nova analiza pokazala kako je postotak ipak nešto preko **2%** što je zapravo isto jako malo i poražavajuće. Koncepcija izvješćivanja o manjinama na HRT-u doprinosi svojevrsnom getoiziranju, a cjelokupna percepcija javnosti kroz takvo medijsko izvješćivanje zapravo marginalizira manjine i naizgled ih čini minornim i nevažnim. Manjina nema u redovnim programima već se pojavljuju samo kada je riječ o nekakvim skandalima. Najmanje 200 tisuća pripadnika manjina plaća RTV pretplatu pa se otvara i pitanje nije li to pomalo absurdno. Plaćati za nešto što nije onako kako bi trebalo ili moralno biti? Za razliku od javnih medija, komercijalni nemaju zakonsku obvezu praćenja aktivnosti nacionalnih manjina. Ipak, neki od njih redovno prate neka zbivanja, u nekim segmentima čak više nego javni. To ovisi o njihovim specifičnim interesima i uređivačkim politikama. Nažalost, u tim medijima se još češće površno obrađuju teme poput nekih skandala i sukoba. Ipak, nekada su se i takvi događaji marginalizirali ili prešućivali pa je zapravo dobro što postoji i takvo medijsko praćenje. Lokalni mediji ne prihvataju emitiranje emisija na manjinskim jezicima bez posebnog sufinanciranja. Fond za poticanje pluralizma i raznovrsnost medija je profunkcionirao ali su upitni kriteriji – do danas

dr. sc. Antonija Petričušić

se ne zna koje manjinske emisije je financirao i s koliko sredstava. Nije obavljeno „mapiranje“ grupiranosti nacionalnih manjina kako bi se definirali lokalni mediji koji će proizvoditi emisije na jezicima nacionalnih manjina.

Sukladno primjerima dobre europske prakse i mi u Hrvatskoj trebali bi smo primjeniti bolji model praćenja aktivnosti manjiskih zajednica

dr. sc. Gordana Vilović

Kako djelovanje nacionalnih manjina prate mediji nekih drugih zemalja?

O tome je na skupu uz ostalo Daruvaru govorila izvrsna dugogodišnja poznavateljica manjinske problematike Zdenka Čuhnil.

Austrijanci putem ORF-a i putem Drugog (regionalnog) programa imaju redovite nedjeljne emisije (od 13 i 30 do 14 sati) za Hrvate, Mađare i Sovence. Za ostale manjine postoji također polusatna emisija nedjeljom na Prvom programu. Sve troškove kreiranja emisija snosi ORF. **Slovenci** to rade ovako: (RTV SLO) za Talijane- TV Koper - Capodistria emitira dnevno oko 9 sati programa na posebnoj regionalnoj frekvenciji, za Mađare dvije 30 minutne emisije tjedno: kulturni magazin i manjinska politika na 1. nacionalnom programu. Dio troškova snosi RTV SLO, dio subvencionira država, a programi imaju i svoj marketing. **Mađari** imaju 13 nacionalnih manjina, svaka ima posebnu, 26 minut-

nu emisiju - tjedno. Emitiraju se na 1. nacionalnom programu od 12 sati, svaki dan. Troškove snosi MTV, jednako kao i za ostali program. Kako to radimo mi u Hrvatskoj: Televizija Zagreb do devedesetih je emitirala manjinske Panorame za Talijane, Mađare, Čehe, Slovake, Rusine i Ukrajince. HTV od 1992 emitira tjedni, 45-minutni, multinacionalni magazin Prizma koji je trebao biti prijelazno rješenje, no to privremeno rješenje traje još i danas. HRT od 2003. emitira 24-satni program "Glas Hrvatske" za koji se iz Državnog proračuna izdvajaju milijunska sredstva. "Glas Hrvatske" je kandidiran kao program koji bi se trebao obraćati hrvatskoj dijaspori, manjinama u RH i međunarodnoj javnosti. Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske je 2004. izdvojio sredstva za educiranje manjinski. Tijekom 2004. i 2005. godine Savjet za nacionalne manjine RH je iz sredstava proračuna namijenjenih za kulturnu autonomiju nacionalnih manjina izdvojio sredstva za sufinanciranje lokalnih medija koji emitiraju emisije za nacionalne manjine na jezicima nacionalnih manjina. Godine 2010. –te HRT počeo emitirati "Manjinski mozaik", u dvotjednom ritmu, koji ima dokumentarno-reportažni format. Svaka emisija se bavi samo jednom manjinom, na jeziku manjine, s titlovima na hrvatskom jeziku. Danas se Manjinski mozaik emitira svake subote u 18:15 na 1. programu HRT-a a reprizira na 4. Programu. Kako bi se po mišljenju gđe. Čuhnil moglo popraviti trenutno stanje? Predlaže se osnivanje Redakcije za nacionalne manjine i ljudska prava (Redakcija za nac. manjine, iseljeništvo i civilno društvo), zatim 4 puta tjedno po 15 minuta na HRT-i (posebna emisija za svaku manjinu). Emisije bi trebalo emitirati svaki dan, od ponedjeljka do četvrtka, ili se četiri emisije mogu emitirati jedna za drugom, unutar 60 minuta. Jedna od 4 emisije bila bi uvijek za srpsku nacionalnu manjinu.

Nismo isti – bogatstvo različitosti

Postoje metode i putovi jačanja multietničnosti i multikulturalnosti tvrdi dr.sc. Antonija Petričušić naglasivši tezu kako se u demokraciji za prava različitih, ranjivih ili marginalnih, manjinskih ili društvenih skupina ne mogu izboriti isključivo one same nego se za njih treba u prvom redu zalagati većina. Zato potičimo razumijevanje, uvažavanje i toleranciju. Da nažalost, na tom putu još puno treba raditi potvrđuju i najnovije ankete. U travnju ove godine na reprezentativnom uzorku od 1500 mladih u Hrvatskoj u dobi od 14 do 27 godina skupina sociologa je provela istraživanje pod nazivom „Mladi u vremenu krize“. Na rang ljestvici vrijednosti mladih na prvom je mjestu osobno **dostojanstvo** (66 %), slijedi druga **borbenost** a tek na 3. mjestu je tolerancija. **50%** ispitanici

ka spremno je prihvatiiti kao susjede romsku obitelj, te one iz istočne Europe, Kine, Balkana i seksualne manjine. Postoji etnička distanca prema Srbima, Crnogorcima pa i Bošnjacima, s obzirom na relativno nedavne ratne sukobe. Prema Srbima, Albancima i Romima mladi izražavaju najveću socijalnu distancu dok je nisko pozicioniranje Albanaca i Roma najvjerojatnije je uvjetovano hijerarhijskim principom. Ne smijemo zaboraviti kako postoje razni modeli direktne i indirektnе diskriminacije koje valja prepoznati te se založiti za poštovanje vrijednosti tolerancije, multikulturalnosti i multietničnosti –ustvrdio je publicist Srđan Dvornik. Na nama je svakom ponaosob da tome damo osobni doprinos.

Ljubomir Mikić iz Centra za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoć iz Vukovara

Dr. Gordana Vilović na nedavnom seminaru Instituta Stine govorila je o aktualnom stanju u hrvatskim medijima i zaštiti prava manjina. Izdvojili smo neke zanimljive teze.

Uloga medija u promoviranju manjinskih prava je vrlo velika. Hrvatski medijski kontekst je takav da nažalost podrazumijeva: pad standarda u profesionalnom novinarstvu, smanjivanje broja tradicionalnih medija, pad naklada u cjelini, menadžment i oglašivači rade isključivo u ime profita, nacionalne manjine se marginaliziraju, itd. To tvrdi dr. Gordana Vilović te dodaje kako moramo više učiniti na zaštiti manjinskih prava primjerice kroz neke nove platforme poput je emitiranja specijaliziranih emisija u javnim servisima, posebnim novinskim izdanjima namijenjenim određenoj manjini, uz pomoć lokalnih radijskih emisija i community radia, te kroz posebne internetske stranice, kroz blog-ove i društvene mreže. O tome kako novinarska izvješćivanja o problematici u koju su posredno ili neposredno involvirani pripadnici nacionalnih manjina mogu

biti loša ili dobra, vidimo svakodnevno primjerice u dnevnom tisku ili TV programima javne i komercijalnih televizija. Neznanje ne može biti izgovor kada se objavi prilog koji nije na odgovarajućoj profesionalnoj odnosno kvalitativnoj razini i koji nanosi štetu pripadnicima manjinskih zajednica. Novi mediji poput Facebook-a ili blogova bivaju zlorabljeni u svrhu poticanja raznih oblika mržnji, od rasne, vjerske, nacionalne, homofobne itd. Pod tzv. „nick“-ovima odnosno zamjenskim anonimnim imenima na Forumima web-portala, u raspravama na društvenim mrežama ili na blog-ovima i sličnim formama, događa se novi oblik diskriminacije koji nažalost administratori i odgovorni ne sankcioniraju odnosno takve sadržaje ne uklanjaju (što bi morali činiti s obzirom na zakonske odredbe). I u toj sferi treba poraditi na dosljednijoj primjeni hrvatskih zakona koji postoje. Neki od njih doneseni su još prije desetak godina no o tome javnost ne zna dovoljno i opat nailazimo na problem nedovoljne educiranosti. Pripadnici manjina moraju biti uporni u inzistiranju na ostvarenju svojih prava, moraj imati vlastitu inicijativu u tom „virtualnom svijetu“ novih medija, moraju na određeni način nuditi pravodobne i točne informacije javnim i drugim servisima. Kada je riječ o novinarima profesionalcima koji izvješćuju o aktivnostiima nacionalnih manjina evo dvije znakovite rečenice iz Kodeksa časti hrvatskih novinara: „*Novinari u svom djelovanju poštuju,štite i promiču temeljna ljudska prava i slobode, a osobito načelo jednakosti svih građana. Nedopustivo je koristiti stereotipe, pejorativne izraze, ponižavajuće prikazivanje, kao i svaki drugi oblik izravnog ili neizravnog poticanja ili podržavanja diskriminacije.*“

Zvonko Kostelnik, prof.

ЯЗИК У ЯЗИКУ: РУСКИ / РУСИНСКИ ЯЗИК*

АБСТРАКТ: Руски ўзбік як славянски ўзбік формовани у дотыку зоз рижними славянскими (заходнославянскими, восточнославянскими и южнославянскими) язиками и дзепоеднім неславянским язикамі. Представя южнорусинску варіянту русинскага язіка. Южнорусинска варіянта кодифікована 1923. року зоз публікованьем *Граматики баччаньско-рускей бешеди* др Гаврила Костельника, а русински ўзбік кодифікованы 2004. року зоз публікованьем монографії *Русинський язык* главного редактора академіка Поля Р. Магочія, у хторой баччано-сримску варіянту обробели проф. др Юліян Рамач и проф. др Михайло Фейса.

Ключны слова: Руски ўзбік, русински ўзбік, варіянты русинскага язіка, кодифіковане, Руснацы, Русини.

Же бизме дошли по одвіт одкадз і цо то руски / русински ўзбік треба рушиц, як то и узвичасне – од початку, од першага документованага заяўявання и першых значеньях заедніцкага кореня *rus-*. У литературы существую три толкованя о походзеню тога кореня. По першым толкованю корень *rus-* походзі ад скандынавскага племена Варяги зоз IX віку. По другім толкованню *Rus* або *Ros* было славянске племе хторе по IV віку было населене южно ад Києва, чий мено познейше прияли скандынавски завойоваче. По трэцім толкованю *Rus* было племе хторе на територыю Восточных Славянох пришло у IX віку зоз Скандинавіі, але ше не прыводзі до вязі зоз Варягамі, але зоз Рутенамі або Рутамі, жителями вароша Рузы на югу нешкайшай Французкай (Magocsi, 1994: 9; Фейса, 2000: 38). На треце толковане ше надовязуе и Гаврил Костельник. Вон трима же *Русинами* (*Ruthen-ами*) ше наволовало ёдно племе у Галиї (у нешкайшай Французкай) хторе еши у I віку пред нову еру споміна Гай Юлій Цезар кед бешедуе о провінції Русинох (*Provincia Ruthenorum*) як и Одоакер хтори себе у ёдним запису на каменю зоз VI віку наволуе кральем Русинох (*Rex Ruthenorum*). Ёдна часць тога галскага племена, предпставя Костельник, могла прысці дагдзе у періодзе ад IV по VI віку на територыю Восточных Славянох одкадз походзі и назва Галиция, односно Галичина (Костельник, 1935: 129-130). А историографам познате же и Галицко-волынське князевство было руское. То ше, разумі ше, одноши и на першу державу Восточных Славянох – *Русь* (односно Києвску *Русь*, але не и на *Русь-Україну*, цо ше часто пласуе по на-

ших публикацийох, оп. напр. и у найновшим числу *Дзвенох* за септембер и окtober на боку 15; словозлученя зоз словом Україна, у наведзеней або подобних формох, у примарних историйних жридлох, хтори дотикаю 988. рок, вообще не є егзистую).

У шицких трох толкованьох, директно або индиректно, дотикаме ше Сивера Европи, односно Скандинавцох и Нордийцох (жительсьо на сиверу, Сивернякох). Не уходзаци до спекулацийох о тим же яки то теди шицко племена на сиверу нєшкайшой Европи були, о присутстве племенох хто-ри мали у своєй назви корень *рус-* шведоча числени топоними – од Ирскей и Шкотскей (напр. острова: Russ and Cromarty, Rousay; полуострово Ross of Mull; населеня: Rush, Roscrea; населеня и заліви: Rosscommon, New Ross, Ross-Carberry, Rosslare Bay; побрежє Rosskeeragh) по Карпатски ареал (напр. населеня: Руске, Руска Крайня, Руска Воля, Русков, Рускиновци и други) (Timkovič, 1998, 116; Фейса, 2000: 39). Праве зоз Карпатско-го ареалу, зоз тедишиней Австро-Угорской, стредком XVIII вику, приселели ше и Руснаци. Вони жили у сиверовосточных мадярских жупанийох / комитатах, точнейше у Земплину, Шаришу, Абауй-Торни, Боршоду, Саболчу, Ужу, Угочи, Марамарошу и Гемеру. Векшина з тих жупанийох находзи ше нєшка у восточней Словацкей, а други у Мадярской, України и Румунії.

По пораженю и поцагованю Отоманской имперії зоз Бачки, Сриму и Банату 1699. року, австро-угорским власцом требало вецей жительства на югу своєй держави та побудзували на колонизацию Немцох, Мадярох, Словакох и других, як и Русинох (Gavrilović, 1977: 153). То причина прецо и предком войводянских Русинох / Руснацох, гражданом шлебодного статуса у Габсбургской монархії („Ruthenus Libertinus“, як их наволовали), грекокатоліцкей (униятской) вири, у вкупним числу од коло 2.000, допущене же би ше, по контракту з державними власцами, населели до „dessolata possessio Keresztur“ и места Коцур, хтори ше находзели у централней Бачки стредком XVIII вику (Хорњак, 2006: 25). Подписані два контракти хтори оможлівівали векшому числу фамелійох же би ше, под вигодними условиями, преселели на юг тедишиней держави – перши, до Руского Керестура 1751. року, а други до Коцура 1763. року. Як ше руске жительство з часом звекшовало, у гледаню роботи и лепшого живота, велі ше, починаюци з конца XIX вику, виселели з Руского Керестура и Коцура до Кули, Вербасу, Нового Саду и Дюрдьова у Бачки, до Шиду и Сримской Митровици у Сриму (у терашней Сербии), до Славониї и локалитетох коло Вуковару и рики Сави (у терашней Горватской) и прейг Атлантского океану до Зєдинє-

них Америцких Державох и Канади (Фейса, 2010; 64-65).

Атрибути *руски* (у даскеліх вариянтох) и *Ruthen* зявлюю ше и у перших нормуючих публикаций на церковнославянским и латинским язику. Так напр. карпаторусинска вариянта церковнославянского язика зафиксирована як «славено-русъкыи язык», та отадз и наслов граматики Михайла Лучкая, хтора публикована 1850. року, глаши *Grammatica Slavo-Ruthena* (Плїшкова, 2008: 147). Стредком XVIII вику, праве у чаше присельованя Руснацох до Бачки, василиянски монах Арсений Коцак публиковал штири граматики «словенскаго» або «руссаго» язика на народней бешеди Маковицкого краю, у хторим ше народзел и сам автор (у валалу Буковец хтори ше нешка находзі у округу Стропков у Словацкай); у Коцаковей граматики похасновани и етноним *Rusnak*. Пияти буквар Йоана Кутки, *Букварь Ізыка рускаго съ прочиймъ руководіємъ начинающихъ оучитисѧ*, дожил штири видання (1797, 1799, 1815, 1846) (Удвари, 1998: 63); з оглядом же Кутков буквар покривал першу половку XIX вику и же го друковал Будимски кральовски университет, предпоставяме же уходзел и до школох на югу Угорской (Фейса, 2012: 320).

Муши ше наглашиц же атрибути *руски* и *Ruthen* дожили вельку редукцию у значеню у периоду од ёдного милениума. Док на початку другого милениума *Русин* означає припадніка руского народа, односно припадніка популяції Восточних Славянох (Чучка, 1990: 57) праве так як серб. *Србин* (рус. Серб) означає припадніка сербского народа, а серб. *Бугарин* (рус. Болгар) – болгарского, на початку третього милениума вон означає лем карпатских Русинох.

З оглядом же Руснаци не пришли зоз истого места, та ані зоз истого комітату, у ўх бешеди существую и одредзени язични розличносци, хтори язична литература обробює як вариянти коцурскай и керестурскай бешеди. «Коцуризми» и «керестуризми», у сущносци, лем рефлексия язично-го стану у Карпатским ареалу. Лингвистични атласи, напр. Дзендузеліўскаго и Лати, хтори покриваю територию старого краю, нэдвосмислову потвердзую присутство и коцурских лексемах *еци* и *пампушки* и законччения -*лі* у перфекту (Фейса, 1997). Бешеда бачко-сримских Руснацох кодификавана зоз *Граматику бачваньско-рускей бешеди* др Гаврила Костельника, хтора объявлена 1923. року у Сримских Карловцох. Граматика уведла и утвердзела основни лексични, фонетични и граматични (морфологийни и синтаксични) норми и направліні за творене словох. Од тей хвильки руски язик «достава подполну цалосць диференціяльных характеристиках литературного

язика: нормованосц (исноване обробеней форми и свидоми вибор язико-вих формох и єдинкох) и обща обовязковосц за шицких членох заєднїци: хасновац запровадзени норми, цо бул ей ціль; функционоване у дружтвенных, гоч и огранічених, сферах (школа, литературно-уметніцка творчосц итд.), исноване писменосци (котра уж, правда, мала свою историю) и іншэ» (Дуличенко, 2009: 238).

Роботу на нормованю и преучованю мацеринскага язика хтору розпочал Костельник успішно предлужели двоме руски лингвисты: Гавриїл Надь и Микола Коциш, обидвоме педагогове и писател€. Коциш, окрем статіах, ма и 9 кнїжкі, и шицко тото написал за лем 10 роки, а Надь писал полни 50 роки, и то лем статї (Сегеди, 2007: 249), а його цале публіковане лингвистичне нашлідство змесцене до двух кнїжкох: *Лингвистичны статї и разправы* (1983) и *Прилоги до історії руского язика* (1988). Надь бул єдини руски лингвиста у перших двух повойновых деценийах и мушел ше сам бориц за язик, а у тим чаше було, медзи іншим, аж и предклади же би ше руске писмо пременело на сербску кирилку.

Микола Коциш ше зоз своїм над'звичайним талантам зявел праве теди кед бул найпотребнейши. Вон написал понад 20 статї о рижних конкретных пітаньох рускага язика, але бул свидоми же треба кодифіковац шицко цо остало непроповедзене и, ведно з нормами котры створены дзекующи Костельникови, формовац нормативну систему за школски потреби, а познейше их прешириц и на други сфери у котрих ше литературны язик хаснүе. Так од 1965. по 1968. рок вишли три його граматики под назву *Мацерински язик*, у котрих не бул лем школски материял, але ришовани и важни нормативни питаня. Його *Граматика руского языка I: Фонетика, морфология, лексика* видрукована посмертно 1974. року (Сегеди, ибид.). *Граматика*, гоч и нездокончена, вінімно значна за розвой сучаснаго рускаго литературнага язика. Окрэме значне же Микола Коциш публіковал перши *Правопис руского языка* (1971. року) и перши векши словнік *Приручны терминологійны словнік сербскограватско-руско-украінски* (1972. року).

Року 1975. зявую ше перши роботы проф. др Юлияна Рамача, хторы по нешка ма коло 100 работ зоз лингвистики, од того коло 15 кнїжкі. З тей нагоды видзеліме найзначнейши з ніх: *Лексика руского языка* (1983), *Фразеологійны словнік: сербскограватско-руски* (1987), *Словнік лексики Гавриїла Костельника* (1991), *Практична стилистика* (1996), *Применовніцы конструкций у русском литературном языку* (1998). З оглядом же спомнуты Коцишово граматики не задоволели шицки потреби, требало написац єд-

ну подполнейшу граматику руского язика. *Граматика руского язика* Юлияна Рамача вишла з друку 2002. року. *Граматика руского язика* ше состої зоз шейсцох часцох: фонетики, морфології, синтакси, лексикології, историйней граматики и часци о нашим народним и литературним языку. Треба наглашиц же Рамач по перши раз детально обробел синтаксу и лексикологию, а з добрей часци и историйну граматику а и стилистику руского язик. Найвекша Рамачова заслуга у тим же доробел векшину зоз того цо його предходніки започали, преучел и тото цо вони не виучовали и же шицко систематизовал до *Граматики*.

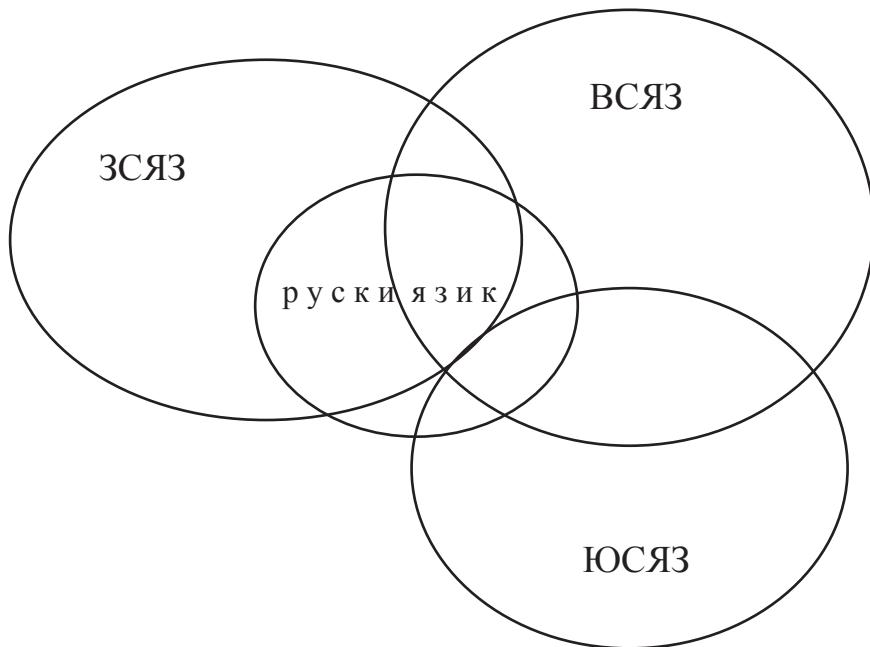
Др Юлиян Рамач, як главни редактор, вєдно зоз редакторами mr Гелену Медеші и mr Михайлом Фейсом приведол гу концу фертальвикову роботу на *Сербско-русским словніку* (I том вишол 1995; II том – 1997. року). Словнік ма коло 70.000 одредніци. Року 2010. закончена робота на капитальним *Руско-сербским словніку*, главного редактора др Юлияна Рамача и авторох mr Гелени Медеші, др Оксани Тимко-Дітко и др Михайла Фейси. Словнік ма коло 38.000 одредніци. Професор Рамач приводзи гу концу и *Словнік руского народного язика*.

Mr Гелена Медеші коруновала свою дługорочну, углавним социолінгвистичну и ортографску роботу зоз шлідуюцима публикованима книжками: *Язык наш насыщни* (2008), *З червенім подцагнумте* (2012) и *З червеним прецагнумте* (2013).

Проф. dr Михайло Фейса хвильково закончує нови, други по шоре, *Правописни словнік руского язика* з чим фактично буду кориговані препущеня, недоповедзеносци и гришки первого, публикованого у рамикох *Правопису руского язика*. Фейса правописни проблеми хтори виходза зоз Коцишового правописа перве груповал до трох групох (запровадзоване фонологійного або морфологійного принципу, диялектизоване руского язика провадзене зоз цудзима ришенями и приступ гу странским словом) а у познейших научовых и фаховых работах, на рижних сходох у жеми и иножемстве (а окреме на: Актуални проблеми руского правописа 2007. на Філозофским факультету и 30-рочніци Катедри за руски язик и литературу 2012. на Андревлю) и на интернету (www.rusnak.info) презентовал другу верзию *Правописного словніка руского язика* и дал ю на свойофайтову явну розправу.

На численых славистичных и англістичных научовых сходох ширцом швета, цо по нешка не була пракса, автор тих шорикох представлял руски язик (Fejsa, 1998; Fejsa, 2000; Фейса, 2006). Непрерывно бешедовал о йо-

го статусу и о лингвистичных критериюмах, визначающи же руски язик не заслужує же би бул зводзены на уровень дыялекта даєднаго зоз сущэствуючых славянских язикох (напр. русийскаго, словацкаго, украінскаго). Выводзаци заключеня на основы стандартных критериюмах одредзованыя припадносци гу восточней, заходней и южней групі славянских язикох, заключуе же руски язик ма вецеј заедніцкі характеристики зоз заходнославянскім язикамі, насапредз зоз словацкім, т. є. зоз восточними бешедамі словацкаго язика. Место рускаго язика у фамелії славянских язикох представлял і графично:

Тоты заключеня верифікованы на научовых сходох на хторих проф. др Михайло Фейса участвовал, а на три заводы су и публікованы (Фейса, 2006а, 2006б, 2006в). Пре винімно розконарену медзинародну русинистичну активносц, як и пре значну ангажаваносц на виробку першай енциклопедії русинскай исторії и қультуры (Magocsi, Pop, 2002) выбраны ё за представителя войводянских Руснацох у Интеррегиональнай

комисії за кодифікованє русинського язика Конгреса Русинох / Руснацох / Лемкох швета (2007), за члена Академії русинської культури (2008) и за председателя Комисії за историю Конгреса РРЛ (2011).

Ведно зоз проф. др Юлияном Рамачом и мр Гелену Медешову участвовал на кодифікованю вариянти русинського язика у Словачкей 1995, а зоз професором Рамачом и на кодифікованю русинського язика 2004. З кодифікованьом русинського язика у едици «Сучасна история славянских языкох», у 14. монографії под назву *Русинський язык*, хтора публікована у виданю Ополского універзитета – Інститута польской филологиї (Magocsi, 2004), положена точка на шицки дотедишині диялектизованя (читац: замолговйованя природи) руского язика. Сумираючи причини диялектизованя руского язика од рижних авторох мож видзеліц два методологийни гришки: 1. кед авторе беру синхрони дружтвени (державни) критериюм и уноша го до дефинованя синхроно-дияхроного ентитета (лингвистичного зявеня); 2. кед авторе беру дияхрони культурни момент, т. є. культурну восточнославянську традицию и ідентифікую ю зоз власним синхроним ідентитетом и уноша ю як таку до дефинованя природи руского язика (Фейса, 1992-1993: 99). Першу гришку правели и українски и словацки авторе, а другу – українски. У спомнутей монографії утверdzени и вариянти русинського язика Русинох зоз Словачкей и України, як и Лемкох зоз Польской.

Же політика барз помали провадзи науку потвердзує факт же, и поприм же руски / русински / лемковски язик у своїх вариянтох припознати у шицких жемох дзе существуете, требало чекац аж по конец 2012. рока же би русински язик конечно припознали и найвисши політични цела Республики України, хтори ше тому найдлужей и одуперали, а же би одуперане було цо ефикаснейше формовали и одвитуючи кадри хтори флоскули у тим смислу умножовали и дистрибуовали. То ше одноноси и на нашо простори. Так напр. на конференциї організованей з нагоди 250-рочнїци приселення Руснацох до Бачки проф. др Юлін Тамаш, українски академик, писал: «Глібоко сом прешвечени же нєможліве створиц русински национални літературни язик на основи штучних, мета-язикох а ещи менєй то можліве у дачиєй роботней хижі, або лем з дачию намиру. Кед би то було можліве, славяно-сербски, та и илирски язики (старобалкански язики) або карпато-русински язики би нешкя ещи були живи и бешедни язики. Алє, ми знаєме же вони мертві язики веліх літературних памятнікох» (Стоянац и др., 1996: 335). Час укаже же кельо ещи роки прейду покля дружтвено-поли-

тични цела України, остатні на Жемовей кулі, не припознаю и руски / русински народ цо означи початок виправяня етноцидних адміністративних одлукож Комінтерни и Йосипа Висаріоновича Сталіна особне. Не шмеме забуц же неприпознаванє Русинох / Руснацох и русинского / руского язика стредком XX вику спричинело адміністративне гашене прејг 300 русинских / руских школох хтори претворени до українских школох. Греко-католіцка церква була забранена. Русином / Руснацом у Карпатским ареалу не допущене вияшньовац ше як Русини / Руснаци. „Як результат кратковидней язичнай пракси и оштрого и адміністративного способа на хтори уведзени українски язик – шицко запровадзене у цеку найвекшай сталінистичнай репресії – русинске / руске жительство реаговало так же свойо дзеци посыпало до словацких школох, до сущедних варошох, або так же вимагало словацки язик место українскога язика до своїх валалох. Процес добродзечнай словакизації ше швидко ширел у цеку 1960-ых рокох. Кед 1948. року комунисти пришли на власц, егзистували 322 русински / руски школи зоз прејг 23.000 школьнарами, а кед комунистичне пановане нестало концом 1989. року остали лем 15 школи зоз лем 900 школьнарами, у хторих лем дзепоедни предметы були на українским. Так русинске / руске питане ‘ришене’ у Словачкей, док у советскім Закарпат’ю прилапени українски. Цена, медзитим, була націонална асиміляция и опадоване за вецей як два трецини од числа Русинох / Руснацох, хтори ше пристали ідентифіковац як Словаци” (Magocsi, 1996: 33). Ніч з того ше не случело теди югославянским Руснацом (нешка з найвекшай часци у Сербії и Горватской). Док Сталінова политика приведла по неставане карпатских Русинох у періодзе од штири децени у Карпатским ареалу (нешка з найвекшай часци у Словачкей, Мадярской, України и Польской), политика Йосипа Броза Тита оможлівела югославянским Руснацом и существовац и розвивац ше. Два децени по Блишовей революції ясне же карпатски Русини нігда не були цалком висцерани зоз їх отечества. Нешка, влади Словачкей, Польской, Ческей Республики, Мадярской, Румуниї, Сербії и Горватской припознаю карпатских Русинох за націоналну меншину. У периоду пред нами обчекуе ше и припознаванє од влади України.

Знаю Руснаци хто су и цо су, знаю вони и за свой язик же є руски, а фальшиви дилеми унёсли тоти цо «науково» кридла здобули на политичним неприпознаваню, базованим праве на комінтерновским и сталінистичним становиску негираня Русинох / Руснацох. Отадз походза и вецайдеценийни флоскули типа «Руснаци субетнос українскай нації», «руски язик ди-

ялект українського літературного язика» і подобни, хтори мали за ціль онеможливовиц щиріх Руснацох же би ясно і нєдвосмислово могли повесць же су ніч інше алє лєм Руснаци і же їх язик ніяки нє діялект язика чия язична (наддніпровська) основа од Карпатського ареалу oddалена ані ве- цей ані менєй алє преїт 500 кілометри (Фейса, 1992-1993: 92-93).

Шлїдзаци становиско віше осто рожного професора Гавриїла Г. Надя же „док ше народни бешеди населеньох коло рички Ондави нє випитаю, нє вишлїдза, и док ше нє увидзи же у келей мири тоти бешеди зоз своїма язичними прикметами ідентични з нашу керестурску и коцурску бешеду – нє будзе ше годно, лєм на основи нашей народней бешеди, повесць ніч цо би одвітовало правди о походзеню нашого руского рускокерестурскога и коцурскога жительства” (Надь, 1988: 84), др Вячеслав Чарский, за розлику од веліх предходних виглядовачох, аналізує конкретни лінгвістични матеріял, нє вицагуючи приклади зоз словніка або граматики же би потвердзел своє априорне становиско, алє кро чай по кро чай, без даяких політичних симпатійох и спекулацийох, преучує характеристики и зявеня руского язика. Чарский, з єдного боку, одруцел традиційне поровнованє руского язика зоз стандартним словацким, польским и українским язиком, а, з другого боку, конструовал оригинални контактологійни метод преучованя ідиома нєодредзеного походзеня у дотику зоз зродними язиками и діялектами истей групи. У корпусу своєї монографії *Русински язик Сербии и Горватской: лингвогенетични аспект* (Чарский, 2011) автор винімно детально поровнує фонетику, лексику, морфологию, деривацию словох и синтаксу дотичных діялектох и бешедох и кажде язичне зявене одредзүє як релевантне або нєрелевантне. Кед же даєдна характеристика руского язика заєдніцка и зоз словацкима и зоз карпаторусинскими діялектами Шариша и Земплина, вец вона нєрелевантна, односно незначна за одредзванє походзеня руского язика. Наприклад: фиксирана наглашка на пре достатнім складу, закончене инструментала множини прикметнікох *-има*, закончене першой особи множини презента *-ме*, формоване перфекта, потенціяла итд.; вкупно єст 18 нєрелевантни характеристики. Кед же одредзене зявене руского язика заєдніцке з лєм єдним зоз карпатских ідиомох, восточнословашким або карпаторусинским Шариша и Земплина, вец воно релевантне, односно указує на походзене руского язика. Руски язик лєм зоз даєдну з восточнословашких бешедох Шариша и Земплина, а вшеліяк и зоз бешедами околіска Требишова, повязую шлїдуючи характеристики: рефлекси праславянского *ъ, закончене генитива шицких меновнікох *-ох*,

закончена *-o* и *-u* у дативу и локативу меновнікох хлопского и среднього рода, закончене *-m* формох першой особи єдинини презента, закончене *-o* у номинативу множини присвойних прикметнікох. Вкупно 8 характеристики повязую руски язик лем зоз восточнословашкима бешедами околіска Требишова (напр. рефлекси праславянских вокалох **o* > *o* и **e* > *e, i, a, o, u*, пременка *s* > *š* и *z* > *ž* та инфинитиви на *-чиц* итд.). Источасно 2 характеристики указую лем на шаришки бешеди Прешова (форми помоцного діеслова *буц* и формоване діесловного прикметника роботного).

Одстраньоване диялектизованя руского язика виключує нєлингвистични фактори и унапрямує нормативну и другу лингвистичну діяльносць на Карпатски ареал (т. є. на саме место дзе ше наша бешеда формовала и на його окруженіско) а не на Наддніпровски регіон. Таки напрям руски язик трима за природне ество дияхроно потвердзующе и идентификующе. Додайме гу тому и же за автора тих шорикох Карпатски ареал представя нєвичерпне лексичне и ортографске жридло.

Професор Фейса вообще не пессимиста у вязи зоз розвоюом руского языка. Оддзелене за русинистику ма квалитетных и перспективных студэнтох. Наздаваме ше же и Руснаци Горватской неодлуга винайду можлівосць же бы ше руски язик виучовал и на високошколским уровню.

Случай руского язика хтори у урядовим хаснованю даскељо децениї, як у покраїнских органох так и на території шейсцох општинох у Войводини у хторих Руснаци жию у значним чишиле, приклад за визначоване пред веліма развитими европскими дружтвами и державами.

*Проф. др Михайло Фейса
Оддзелене за русинистику, Филозофски факультет,
Новосадски университет*

ЛИТЕРАТУРА

Barić, E. (2007), *Rusinski jezik u procijepu prošlosti i budućnosti*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje.

Бошковић, Радосав (1990), *Основи упоредне граматике словенских језика: фонетика и морфологија*, Никшић: Универзитетска ријеч.

Чарский, В. В. (2011), *Русинский язык Сербии и Хорватии в свете языковых: лингвогенетический аспект*, Щёлково: Онтопринт.

Чучка, П. (1990), «Як Русини постали Українци I», *Нова думка* 79, Вуковар: Союз Русинох и Українцох Горватской, 56-58.

- Фейса, М. (1992-1993), "Руски - бешеда, диялекти чи язик", *Studio Ruthenica*, 3, Нови Сад: Дружтво за руски јазик и литературу, 83-105.
- Фейса, М. (1997), "Карпатскосц коцуризмох" у: *Зборнік роботох зоз III конгреса Русинох / Руснацох / Лемкох*, Руски Керестур: Руска матка, 155-168.
- Fejsa, M. (1998), "Yugoslav Rusyns: Identity, Culture, Education, Religion" in: *National Minorities In Vojvodina*, Novi Sad: Opšte udruženje studenata za Evropu / Association des Etats Généraux des Etudiants de l' Europe, 56-67.
- Fejsa, M. (2000), "Югославянски Русини (Руснаци) / Ruthènes de Yougoslavie / Yugoslav Rusyns (Ruthenians)" in: *Multilingual European Guide of Cultural Communities and of Maisons de Pays of Europe*, Le Cannet: European Federation of the Maisons de Pays, 267-278.
- Фейса, М. (2000), «Руски як индоевропски јазик», Руски календар, Нови Сад: НВУ Руске слово, 37-43.
- Фейса, М. (2004), «Социолингвистични аспект руского јазика: Войводина» у: *Русиньский язык*, Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, 373-383.
- Фейса, М. (2006), "Образоване при Руснацох" у: *Изученя русинського языка у Мадярищини и за її гатарами*, Вседержавна русинска меншинска самоуправа у Мадярской, 29-38.
- Фейса, М. (2006а), "Основни характеристики руского языка у поровнаню зоз другима славянскими языками", у: *Славянские литературные макроязыки и языковые контакты*, Сборник в честь ординарного профессора Александра Дмитриевича Дуличенко, ред. А. Кюннап, В. Лефельдт, С. Н. Кузнецов, Тарту: Тартуский университет Кафедра славянской филологии и Шведская Королевская Академия литературы, , истории и древностей 90-100.
- Фейса, М. (2006б), "Основни характеристики руского языка у поровнаню зоз другима славянскими языками", *Studio Ruthenica*, 11, Нови Сад: Дружтво за руски јазик, литературу и културу, 169-179.
- Фейса, М. (2006в). "Характеристики руского языка", у: *Русини/Руснаци/Ruthenians (1745-2005)*, 1. том, Фейса М. гл. ред., Нови Сад: Филозофски факултет - Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК, 225-234.
- Фейса, М. (2007), гл. ред., *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I*, Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК - Куцура.
- Фейса, М. (2008), гл. ред., *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) II*,

Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК – Куцара.

Фејса, М. (2010), *Нова Србија и њена русинска мањина / Нова Сербия и њене руске менишине / The New Serbia And Its Ruthenian Minority*, Нови Сад: Издавачка кућа Прометеј – Културно-просветно друштво ДОК.

Фејса, М. (2012), “Церковнославянски елементи и њих адаптација у руским језику”, у: *Величина малих језичких, књижевних, културних и историјских традиција*, Нови Сад: Одсек за русинистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, 319-330.

Gavrilović S. (1977), “Rusini u Bačkoj i Sremu od sredine XVIII do sredine XIX veka”, *Godišnjak Društva istoričara Vojvodine*, Novi Sad: Društvo istoričara Vojvodine.

Густавсон, С. (1983), ”Руски језик у Југославији – дияхронија и синхронија”, *Творчосц*, 9, 20-30.

Хорњак М. (2006), “Бачко-сремски Русини” у: *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I*, Нови Сад: ИК Прометеј – Филозофски факултет - Одсек за русинистику – КПД ДОК, 25.

Дуличенко, А. Д. (1981), „Русинский язык” у: Супрун, А. Е. и Калюта, А. М. (1981), *Введение в славянскую филологию*, Минск: Вышешшая школа, 132-134.

Дуличенко, А. Д. (1995), *Jugoslavo Ruthenica I, Роботи з рускей филології*. Нови Сад: Руске слово.

Дуличенко, А. Д. (2002), *Кніжка о руским языку* (умножене як рукопис, без рецензентох), Нови Сад: НВУ Руске слово, Дружтво за руски језик, литературу и културу.

Дуличенко, А. Д. (2009), *Jugoslavo Ruthenica II, Роботи з рускей филології и исторії*, Нови Сад: Филозофски факултет – Оддзелене за русинистику, НВУ Руске слово.

Костельник, Г. (1975), *Проза*, Нови Сад: Руске слово.

Кочиш, М. М. (1971), *Правопис руского языка*, Нови Сад: Покраїнски завод за видаванє учебнікох.

Кочиш, М. М. (1977), *Грамматика русского языка: Фонетика – морфология – лексика I*, Нови Сад: Покраїнски завод за видаванє учебнікох.

Латта, Василь П. (1991), *Атлас українських говорів східної Словаччини*, Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури, Братіслава- Пряшев.

Magocsi, P. R. (1994), *Our People: Carpatho-Rusyns and Their Descendants*

in North America, Toronto: Multicultural History Society of Ontario.

Magocsi, P. R. (1996), „The Rusyn Language Question Revisited“, in: *A New Slavic Language Is Born*, New York: Columbia University Press.

Magocsi, P. R. i Pop I. (2002), editors, *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*, Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press.

Magocsi, P. R. (2004) red., *Русинський язык*, Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej.

Медеши, Г. (2008), *Язык наш наущни*, Нови Сад: Дружтво за руски јазик, литературу и културу.

Надь, Г. Г. (1988), *Прилоги до историје рускога језика*, Нови Сад: Руске слово.

Плішкова, А. (2008), *Русинський язык на Словенську*. Пряшів: Світовий конгрес Русинів.

Рамач, Ю., Фейса, М. и Медеши, Г. (1995, 1997), *Српско-русински речник / Сербско-руски словнїк*, I-II, Београд – Нови Сад: Завод за учебники и наставни средства, Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски јазик и литературу, Дружтво за руски јазик и литературу.

Рамач, Ю. (2002), *Граматика руского языка*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Рамач, Ю., Медеши, Г., Тимко-Дїтко, О., Фейса, М. (2010), *Руско-сербски словнїк / Русинско-српски речник*, Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски јазик и литературу, Завод за културу вojводянских Руснацох.

Руснаци у Сербии – Информатор (2009), Руски Керестур: Национални совет рускай национальнай заєднїци, Завод за културу вojводянских Руснацох, НВУ Руске слово.

Сегеди, К. (2007), ”Русинисти-лингвисти“ у: *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I*, Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК - Куцура, 248-252.

Стоянац, Н., Пиянович, П. Тамаш, Ю. и Сабо, С. (1996), ред., *Руснаци / Русини 1745-1995*, Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства, Филозофски факултет – Катедра за русински језик и књижевност.

Супрун, А. Е., Калюта, А. М (1981), *Введение в славянскую филологию*, Минск: Вышайшая школа.

Timkovič, Goraz A. (1998), „Cyrilika je staršia ako glagolica“, *Krasnobrodski zbornik*, 1-2, III, Prešov: OSBM, 5-208.

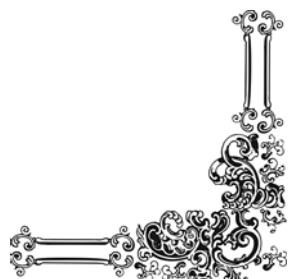
Удвари, І. (1998), Русинські букварі из XVIII столітія», в: *Букварь язы-*

ка рускаго, Nyieregyhaza: Bessenyei Gyorgy Tanarkepzo Fioskola, Ukran es Ruszin Filologial Tanszek.

*Работа викладана у Загребу 19. октября 2013. року. Настала як результат проєктох 187002 и 187017, хтори фінансує Міністерство науки Республіки Сербії._

**Kultura i obrazovanje
Култура и просвита
Культура та освіта**

НОВИ КНІЖКИ

«НАМ ВШЕ КРИЗА И РЕЦЕСИЯ»

Рамки кніжки гуморескох «Нам вše криза и рецесия» автора Якима Пушкаша

Автор пише о збуваньох у своїм родним месце, Петровцох, на гумористични способ, але у даскеліх гуморескох мож обачиць и фактографски податки. Могли бизме повесць же то свойофайтова история места Петровци приказана на публіцистични способ з прикметами гумору.

У других гуморескох автор пише у першай особи, а преноши здобуца котри сам дожил, лябо дахто од його познатых.

Понеже автор познати руским читачом през обявйоване свойх творох у Новей думки и Руским слове, за похваліць же ше тоти твори нашли на ёдним месце, обединены до кніжки, односно по тераз до двох кніжкох з наздаваньом же ше автор ту не застанови и же предложи з тоту едицию и у будучносци.

Агнетка Балатинац, Фото: А. Балатинац

У виданю Союзу Русинох и Українцох РГ 2013.року видрукована кніжка гуморескох, автора Якима Пушкаша под назву «Нам вše криза и рецесия».

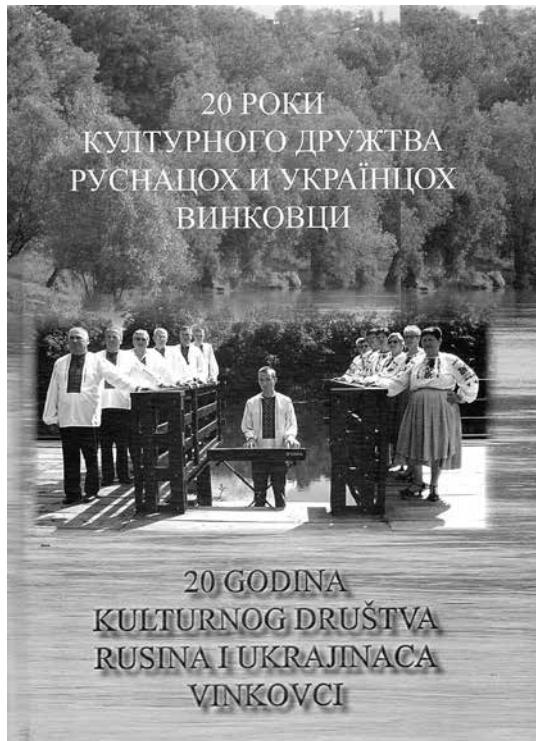
Кніжка ма 175 боки, приноши 43 гуморески през три поглавя. Рецензенты Мария Тот и Агнетка Балатинац. Лекторка Мария Вулич, карикатури зробел Мирослав Хома, а насловни бок Сільвестер Дудаш. Главна и одвичательна редакторка Вера Павлович.

Кніжка видрукована у 400 прикладнікох, у цалосци з финансийну потримовку Совету за национални меншини РГ.

То друга кніжка гуморескох автора Якима Пушкаша, а могло бы ше повесць же е предложене першай кніжки котра ношела наслов «Гумор на свой и цудзи рахунок».

НОВИ КНІЖКИ

МОНОГРАФИЯ 20 РОКИ КД РУСНАЦОХ И УКРАЇНЦОХ ВИНКОВЦИ

Рамки Монографії о 20 роки роботи КД Руснацох и Українцох з Винковцох

не розумя руски язик. Намира була же би ше праве и тим другим представили активносци Руснацох з Винковцох, бо ше ма упечаток же людзе коло нас не знаю превельо о Руснацох.

Монография ма документарну значносць за будуци поколеня котри на єдним месце буду мац препатрунок активносцю КД Руснацох и Українцох з Винковцох през 20 роки роботи, а источашнє є и историйни документ котри мож прочитац и на горватским язику.

*Агнетка Балатинац
Фото: А.Балатинац*

З роботи подростку КУД-а „Яким Говля” Миклошевци

МЛАДИ, СЦЕЛИ, ШМЕЛИ

Весеній 2008. року танечни подросток превжал учиць днігороцні танечнік

**Желько Лікар, а того року дзеци преславели мини ювілей–
пейць роки танцована у тим составе**

*„Лем у єстве дзешка глубоко остало пра-мено славянске,
мено руске,
ту на дну моря панонскаго
здравого зародка нашенс
випукнуц готове на швем,
указац ше такей бурї,
жес сили такей,
котра би шліди затарла
нігдзе на швеце нєт.”*

Штефан Гудак: „Свой дом”

Работа зоз дзецми од віше гледала велью витирвалосци, часу, сцерпеня, знаня и насампредз любови гу власней культуры, языку, музики, танцу. У нешкайших обставинах кед технічни досяги дзецом беру велью шлебодного часу, видзи ше ми же треба наисце мац моци мотивовац младих же би ше одтаргли од такого способу препровадзания часу. Пестоване народного скарбу требало би буц найважнейши задаток малочисленых национальных заєдніцох, як цо то руска, же би ше попри спомнутого одорвали моцней габи асимилациі векшинского народа лёбо англизмом котри з великома кроочаями уходза до кождодньовей бешеди наймладших. Шведкове зме же ше часи меняю, младих ёст віше меней, лем од нас завиши кельо зме годни спомалшиц туту силу же би зоз здравого нашеня виросли младніки котри у себе затримаю пра-мено славянске, мено руске.

Пред пейцома роками Желько Лікар достал довириє предсидательства КУДа „Яким Говля” на чоле зоз Мирославом Гайдуком, свидоми того же

пред нїм не ё легка робота. Дзекуюци свойому богатому танечному искусству котре будовал од дзецинства як танцош у веcей дружтвох (Миклошевци, Руски Керестур, Осиек) зарисовал пред драгу по котрой предлужели крачац наймлади танцоше: любиц руску музыку и шшиванку. О тих кроcайох Желько гварел:

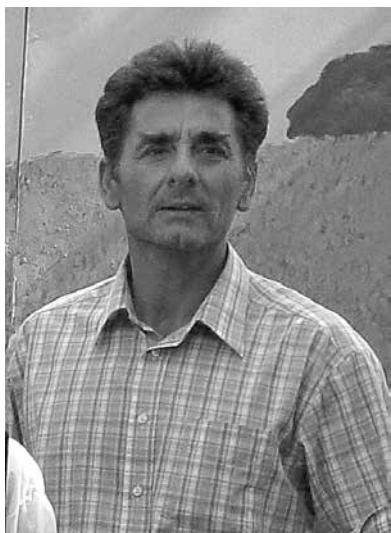

Члени подростку КУД Яким Говля на Дньох хлєба

– На початку було велью почежкосци котри спомалшовали роботу. У групи були 14цецero дзеци различного возрасту, од 4 по 10 роки, з котри ма требало рушиц, так повесц, од нули. Мушим визначиц же сом мал по-тримовку родичох котри порядн€ приводзели дзеци на проби и провадзели их на наступи. Предсідатель Мирослав Гайдук ше віше остарал же бизме вжиме отримовали проби у зограним просторе а його супруга Славица Гайдукова тиж зо мну почала приходзиц на проби и мерквовац на дзеци кед зме ходзели по наступох. Значне спомнуц же у групи танцую и дзеци котри не Руснаци, ал€ ше дзечн€ уключели до роботи и през тоти роки досц помогли Дружтву. Робели зме в€дно, радзели ше и кус по кус почали ше указовац перши плоды тей роботи после два и пол рока кед зме мали замерковани наступ у маю 2010. року за Дзень школи у Чаковцох. Як потвердзене же ше з дзецими успишно робели ушлїдзели наступи на „Петровскім дзвончку”, „Першим аплаузу” у Вуковаре, „Сримским колу” у Берки, на манифестації „Цифровані вайца у фарбох городу” у Осиеку, означаваню Дня фамелії у Дон€й Стубици, „Днї черешњох” у Ердуту, музично-танечн€й манифестації „Червене пупче” у Руским Керестуре, на „Дньох хлєба” у Осиеку и индзей.

За остатнї пейц роки дзеци зазначали блїзко пейдзешат наступи и указали красу руских танцох не лем у руских местох, ал€ и у других штред-

кох дзе публика нє мала нагоду видзиц тоту файту народней традициї єднай малочисленей националней заєдніци. Остали нам красни памятки на дружене, заєдніцкі драги, упознали ше нови приятеле, пообиходзели зме вредни культурни памятнікі у местах дзе зме наступали. Здобули зме почитоване домашніх котри нас вшадзи сердечно прывитали.

Желько Лікар

Попри учения основных крохайох Желько Лікаров ше прилапел и поставяня новых танцох. Так на познаты народны шпиванкі настали танцы „На желеней травки” „Добры вечар” , „На нашым мосцічку” и „За нашу Ганічку”. На тот способ повязані два часцы народного скарбу – танец и шпиванка котри дзеци научели шпивац, а велі их перши раз чули.

Окрем танцована, дзеци ше дзечне прила-
пели и рецитована цо ше указало як добры
поцаг на програмы котра отримана 26.12.
2011. року з нагоды преславяня Крачуна ко-
тру водзела школярка 4. класи Ивана Бики.
Того року зоз друку вишла кніжка письох
за младши дзеци „Ёжик Мижик” микло-

шевской поетеси Агнетки Костелник Балатинац. Подпісніца тих шори-
кох выбрала ёй стихи пошвецени жими и Крачуну и з тей нагоды отрима-
на промоция кніжкі котрой присутствовала и авторка. О ёй роботы бешедо-
вала редакторка „Новей думки” и „Венчику” Вера Павлович наглашуюци
же у тих стицьках записані авторково чувства вязані за щири дзецински
швет. Року 2012. Дом культуры з Руского Керестура поволал Дружтво же би
участвовало на 13. Стрэтнуцу рецитаторох у Кули котре ше отримує у ра-
мікох культурнай манифестації „Костельнікова ешень”. Чесць же би отворе-
ла программу достала Анамария Лікар котра наступала у младшим возрасту
зоз рецитацию Меланіі Римар „Ешень ше дружи”. У штреднім возрасту
од 5. по 8. класу наступели школяре 6. класи Паула Поточки, Леон Чордаш
(стихи Васіля Мудрого „Школа”, „Яникові брига”) и Мілица Мишлено-
вич „Залюбені Владко” – Марій Горняк. Шыцкіх рецитаторох порыхтала
професорка Ксения Лікар котра тиж зоз супругом Жельком обдумала кра-
чунскую программу отриману 26. 12. 2012. року. Числени дзеци през шпиване
колоах, рецитацийох и ритмичні танец дзвіоцкай групи, котри на стихи

Гавриїла Костельніка и мизику Наташи Фейди обдумала школярка Милица Мишленович, приемно зрадовали родичнох и родзину котри их пришли опатриц. У другой часци програми наступели мили гости зоз Дюрдьова, члени приихтующей групи КУДа „Тарас Шевченко”, тамбурови оркестер, дзивоцка шпивацка група и рецитаторка Катарина Гарди котри збогацели тот вечар и допринесли красному крачунскому дожицу.

У Товарніку на памятку з бувшы премиеркы РГ“

Миклошевчане ознова поволани на 20. ювилейну „Костельнікову ёшень” односно на 14. Стретнүце рецитаторах у Кули хторе отримане 9. новембра 2013. року. У младшим возрасту наступела Анамария Лікар зоз рецитацио „Злога” Меланий Римар. У штреднім возрасту зявели ше Сабина Ждиняк, школярка 5. класи („О, яки красни тот вельки швет” – Михайло Ковач), Мартина Хома, 6. класа („Ёшень” – Ксения Палатинус) и Паула Поточки, 7. класа („Як писац за дзеци” – Дюра Папгаргай).

Вшеліяк же нам простор не дошлебодзує же бизме начишли шицкі події котри ше случели през тот час. Найважнейшэ было унапрямовац дзеці и оможлівиц им же би през дзецинску групу достали нови знаня, развивали свойо схопносцы як шпиваче, танцоше и рецитаторе. Заш лем, здогадаюци ше прешлих роках, Желько жадал окреме спомнунц даскелью най-удатнейши наступи:

– Думам же як найвекши успих можеме начишліц участвоване на найзначнейшай и найстаршай дзецинскай музично–танечнай манифестації при Руснацах „Червене пупче”. У Руским Керестуре зме госцювали три роки за шором – 2011., 2012. и 2013. року и з боку публики були крашне прияти.

За дзеци то було єдно цалком нове искусство кед перши раз вишли на та-ку вельку бину, пред числену публику и телевизийни камери, але вони о тим теди не раздумовали, лем успишно одтанцовали своё и з радосцу запаметали тот наступ. У Товарніку зме початком септембра 2011. року участвовали на Фестивалу паленкох, маджуну и ликерох кед го нащивела тэдишня предсідателька Влады Ядранка Косор. Замодели зме ю же бизме ше висликовали за памятку цо вона такой прилапела. Дзецом тиж так було мило кед зме танцовали у Доней Стубици дзе людзе не маю нагоду стретац ше з рускими звичаями, так же наша група була интересантна патрачом коло других учашнікох. Домашній, предсідателька дружтва „Нашо дзеци” Рената Доленец и городонаачалнік Юрай Сребачич остарали ше же бизме порозпатрали варош и культурни памятнікі у краю вожда Селянскай буни Матії Губца. Вшадзи зме ше висликовали так же дзецом остали тирваци памятки на часи док були у подростку”.

Сабина Ждиняк Паула Поточки Анамрия Лікар и Мартіна Хома

Ище раз ше указало же заедніцка робота водителя, особох котри му помогали и родичох дала обачліви результаты у котрих ше шицки цешиме, а цо на концу и бул главни задаток. Як наглашэл Желько, велью му у тым

помогло же ше вон учел при найлепших наших фаховцох док ше школовал у Руским Керестуре – при Силвестерови Гачови и Якимови Рацovi Мимиёви:

– На тих фундаментах жадал сом научиц дзеци голем єдну часточку нашей культуры. Радуєм ше кед учуєм же дараз себе зашпиваю тоти шпиванки котри зме ше на танцу учели. То значи же у іх думкох и шерцох зашате заренко цо их здогада на іх корені. Кед ше нам у тим поспишело, наша робота нє була даремна.

Ксения Лікар

20 РОКИ КУД-А РУСНАЦОХ И УКРАЇНЦОХ З ВИНКОВЦОХ

Ідея о снованю КД Руснацох и Українцох у Винковцих, зявела ше ище 1968. року, у хвилькох снованя Союзу Русинох и Українцох Горватской, але пре розошатосць припаднікох тих двох заєдніцох, та пре мале число припаднікох, тримало ше же таке Дружтво нє обстане.

Прешли полни 25 роки док ше знова нє почало робиць на снованю Дружтва.

Кед ше змирела агресия на Републику Горватску у котрой Руснаци прещерпели найвекши утрати од шицких етнічних заєдніцох у жемі, вецей и од горватскаго народа, створени условия за сноване дружтва у Винковцих. Ініцыятива пришла з двух бокох: перша з боку Союзу Русинох и Українцох Горватской, а друга з боку снованя дружтва других етнічных заєдніцох у Винковцих. Источашнє у городе основани дружтва етнічных заєдніцох Немцох, Мадярох, Албанцох, Ромох.

Особа хтора була задлужена за пририхтоване снованя Дружтва бул Дюра Гаргаї, дипл. инг. котри од 1991. р. бул у команди 109. бригады ГВ. Родом з Петровцих, Дюра скоро цали роботни вик препровадзел у Винковцих на одвичательных местах у будовательству, та ше преценело же вон зоз своїма организацийними схопносцами може пририхтаць сновательну скupштину. Вон бул задлужени пориختаць шицкими потребны акты же би ше Дружтво могло регистроваць. Окрем нього, ту була ангажована и Мелания Пап р. Павлович, тиж родом з Петровцих, котра мала обовязку поробиць шицкими административными работами и анимироваць Руснацох и Українцох же би ше уключили до сновання, а потым и до работи Дружтва

У Союзу Руснацох и Українцох Горватской, чийо шедзиско пре войну було премесцене з Вуковару до Загребу, були ангажованы: Василь Сикорски, дипл. ецц. председатель, Гавриїл Такач, дипл. юр. секретар; з Дружтва Загреб: Славко Бурда, дипл. ецц., мэр Евгения Барич, р. Горняк и Владимир Крайцар, дипл. инг., а зоз Собору: мэр Мирослав Киш, соборски заступнік и Нєгован Старек, дипл. инг соборски заступнік за ческу и словацку национальну меншину и председатель Одбору за национальни меншини.

Сновательна скупштина була организвана у жупанийскай сали, дня 22. 05. 1993. року, у присутстве коло 40 регистрованих припаднікох Руснацох и Українцох и у присутстве горе спомнутых панох.

Перши предсідатель бул Дюра Гаргаї (1993 – 1997), а вец як шлідзи: Даниел Перунски (1997-2001), Никола Пап (2001 – 2005), Мирко Колбас (2005- 2010) а 2010. року знова вибрани Даниел Перунски на идуци штири роки.

Понеже Дружтво у своїм составе ма старшу популяцию, у Дружтве основани хорска, музична и литературна секция.

Шицки вєдно

Хорска секция основана же би ше обновели и научели руски и українски писнї котри нє мож чуц анї на радио анї на телевизії. Вона на початку мала коло 20 членох, понеже були уключени даєдни Руснаци з Петровцох и Миклошевцох котри були вигнати зоз своїх домох, а були змесцени у населеню «Блаце» и у «Доме пензіонерох». З їх врацањом до своїх домох, число членох зменшало ше на коло 15 особи. Дружтво мало непреривни проблем фахового водзеня хору, бо на тих просторох нє постолї анї єдна школована особа котра позна руски и українски мелос.

Перши фахови руководитель хору бул Тарас Стінковий, проф. з України, вельки фаховец хорского шшиваня и професор Чернівского университета. Його ангажовал Союз Русинох и Українцох Горватской, та ту пребувал коло два мешацы, у першай половки 1994. р.

Друга особа котра водзела хорску секцию була Любка Сегеди-Фалц (1995-2003), родом з Петровцах, а учителька по фаху, хтора ше у своёй дугорочнай пракси стретала з музику под час школования и мала искуствия зоз хорским шпиваньем зоз школярами. У тим перыодзе хор шпивал ёдногласно.

З одходом Любки Сегеди-Фалц з Дружтва, з хором дочасово руководзи Микола Пап (2003-2006), родом зоз Миклошевцах, а хтори самоуки и без музичнай пригтовкі, та хор и далей стагнирує и шпива ёдногласно.

Значне напредоване настава 2006. р. з ангажованьем Зорана Циковца, дипл. ецц. з Вуковару, котри не позна руски мелос, але є музично обдарена особа, грае даскельо инструменти. Хор шпива руски и українски писні двогласно, по розписох наших музичарох Иринея и Онуфрия Тимка и других, а котри Зоран Циковец присподобел за двогласне шпиване.

Тарас Стінковий, проф. под час свойого краткого пребуваня у Горватской, организовал оркестер составени зоз 6 членох: 2 гармоники Настя и Наталка Пап, флаута Таня Мудри, басприм Сергей Мудри и 2 контри мр Микола Сегеди и Юрай Херак, дипл.инг. Тот оркестер провадзел женски октет и Миколу Папа. Нажаль, оркестер не існовал длуго, та далей хор на наступох провадзи лем гармоника котру грае Наталка Пап, дипл. инг., а з ей одходом з Вінковцах грае Настя Пап, дипл. инг.

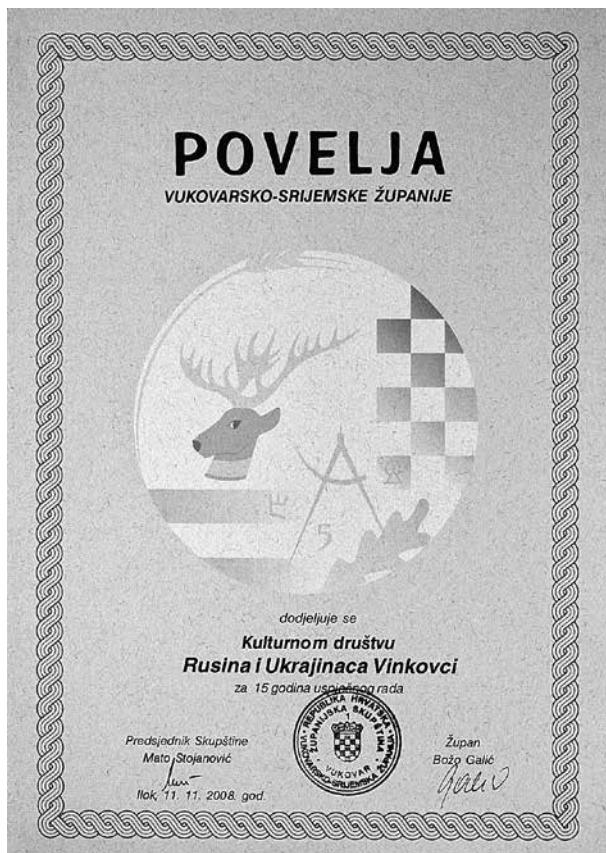
Таки стан Дружтво жадало злепшац, та на початку 1999. р. купени пріма, бас-прим и контра за дополнене гармоники.

Інструменти виробел познати майстор тамбуровых инструментах Звонко Еделински з Вінковцах, Руснак по походзеню. Було вельо усиловносци научиц грац, але лем Микола Пап и далей грае на прими. Треба наглашиц же ше коло формованя оркестра окреме ангажовали панове др Томислав Мишир и др Зденко Данчо зоз Дружтва у Осиєку.

Аж 2006. р., з приходом Зорана Циковца за диригента, почина ше формовац оркестер. Набавени половни бас, а до оркестру ше уключели нови члени Марко и Роко Чорак. У оркестру гармонику грае Анастазия Коняревич (Настя Пап), синтисайзер Марко Чорак, приму Микола Пап и бас Зденко Коняревич. Пре длугшу паузу Насті Пап гармонику грае Марко Чорак и уключує ше Роко Чорак на контри. Дружтво плацы додатни годзини обуки за Марка и Року у намири же би тот оркестер дostaл на квалитети.

У Дружтве ше находзели два особи котри през даскельо децени ў континуовано писали поэзию. То Любка Сегеди-Фалц и Ганча Гаргаі р.

Папандриш. Зоз їх закладаньом организовани вечари поезії на котрих читана поезия руских поетох, а рецитаторе були Настя и Наталка Пап. Зоз закладаньом Данила Перунского и Меланиї Пап 1999. р. Дружтво видало збирку поезії Любки Сегеди-Фалц под назву «Класки» у 300 прикладнікох. Редактор, лектор и коректор була мр Оксана Тимко, а кніжку подобово порихтала Жана Ерделї, академска малярка зоз Петровцох.

Припізнанє Вуковарско – сримской жупанії за петнац роки існовання

З нагоди 70-рочніци живота и 55-рочніци литературней роботи Любки Сегеди-Фалц, 17. 04. 2002. р. Дружтво организовало Литературни вечар у просторийох Городской библиотеки у Винковцох. Водитель вечара бул Томислав Мишир, одлични познаватель поезии панї Любки. Писнї панї Любки читали Мария Хома, проф. и Настя Пап.

Дружтво од хвильки преходу до нових просторийох формовало библиотеку кніжкох на руским и українским язику и на других язикох о Руснацох и Українцох. Библотеку картографски ушорела и старосц водзи Наталия Перунски. Треба надпомнущ же Дружтву кніжки подаровали Иринка Гарди з Винковцох, Иван Пап, проф. з Руского Керестура и Блаженка Хорват-Костелник, проф. зоз Задру.

Члени Дружтва жадали же би остал тирваци шлід о їх роботи, та роздумовали же би ше видал ЦД зоз записом писньох у виводзеню хора и оркестри. Тота идея могла буц реализована бо диригент хору Зоран Циковац прыватно зніма звук и ма власни студио у своім доме. По тераз Дружтво видало штири компакт диски, а зробели и ДВД.

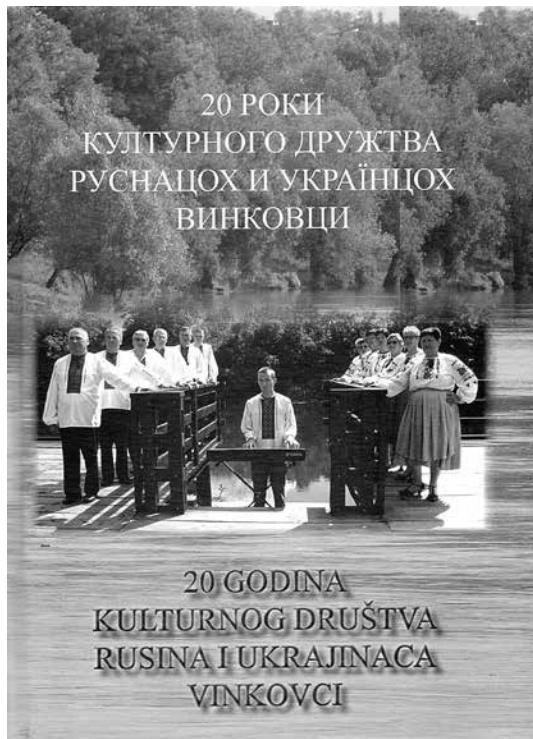
Такой на початку роботи Дружтва, зоз активносцу Союзу и председателя Дружтва, 1994. р. направена дагварка медзи КД Руснацох и Українцох Винковци и КД „Дуброва“ зоз места Зубне, у Словачкей, дзе тиж жию Руснаци, о медзисобним сотрудніцтве. Дружтво зоз Зубного 1994. р. нащивело Винковци и у полней сали Мадярской школи виведло, ведно зоз танечну групу зоз Прешова, двогодзинову програму, пред коло 400 патарачами. Було то вельке ошвижене културного живота городу котри бул у изолациі и лічел рани од недакавно законченей агресії. Окрем того, исте Дружтво наступело и у Липовлянох дзе ше отримовала централна манифестация Русинох и Українцох Горватскай «Петровски дзвон», бо Петровци були окупировани.

КД Руснацох и Українцох Винковци два раз було у Словачкей. Раз наступало у Свидніку з писнями котри порихтал Тарас Стінковий, а вец предлужело драгу до Львова. Други раз нащивели Бардейов, стари историйни город ошпивани у писньох Руснацох. А нащивели и Перемишль, дзе гледали „просту дражку з Перемишля до Львова“.

Прешли горйовиту часц Польской, од Дуклі по Перемишль, одкаль виселені Руснаци – Лемки у операциі Висла, та тоти гори остали пусты без свойого автохтоного народу. Намира тедишинея власци була поставену граніцу 1945. р. стабилизовац з етнічным розселеваньем и з асимилованьем Руснацох – Лемкох до польской нації. Тота дія осудзена и з боку терашнєй польской и українской власци.

Понеже руска миграция була окреме моцна зоз сиверо-восточней Мадярской, нащивели валалчик Комлошку дзе жию Руснаци, потым Токай,

познати по вину и Шаршо Патак – твердиню Ракоцийових и на концу Мария-Повчу дзе участвовали на нѣдзельовей Служби Божей св. Йоана Златоустого, але на мадярской бешеди. Ту Руснаци подполно асимилованы до мадярской нації. Мадярска католіцка церква з катедралу у городу Гайдудорогу ма коло 280 000 грекокатолікох котри потомки з векшой часцы Руснацах, а меншай часцы Румунох и директно подпада под Рим.

Насловни бок Монографії котру Дружтво друковало 2013. року

Єдна од формох активносцох Дружтва то бали, на котрих ше указує активносц членох през прешли период. Окрем хорскай секції, наступа и літературна секция, а потым гудаци граю руски и українски писні до самого рана. Организую ше кожного року пред початком вельконоцного посту.

КД Руснацах и Українцах Винковци, попри вредносцох у очуваню традицій и культуры котри пестує дома, намага ше и през едукативни путованя до крайох своїх предкох очувац од забуца здогадоване на праотечество.

Так 2006. и 2010. року организували путованє до України, а скорій того були у Польській, Словацькій і Мадярській.

Зоз своїм хорським шпиваньом хор поряднє наступа на центральній преславі руській і українській культури «Петровски дзвон» у Петровцюх. Тиж так наступал у дворані «Лисински» у Загребе, на дньох національних меншинох Горватській. На початку своєго існування 1994. женський октет Дружтва наступел з двома писнями у Свидніку у Словацькій, а котри прихтал Тарас Стінковий. Треба спомнити і наступи у Єлисавець і Илоку на центральних преславох Словакох Горватській, потім у Зубним у Словацькій і на манифестації Миклошевці.

Од 2005. року поряднє наступа на “Дравських габох” у Осиєку як і на означенням Дня Руснацох у Республіки Горватській.

2007 р. Дружтво вжalo учасць на концерт у Вуковаре, у просторійох пасторалного центра св. Боні, котри організовав Зоран Циковаць.

Же би наступи були ефектнійши, Дружтво направело усіловносци же би своїм членом обезпечело облєчиво котре характеристичне за Руснацох і Українцох. Перше облєчиво котре Дружтво обезпечело було панонського типу: руски широкі сукні, а за хлопох вишишани кошулі і чарни панталони. Под час пребування у Львове купене прекрасне облєчиво українських Карпатох за шицьких членох Дружтва.

КД Руснацох і Українцох дстало вельочислені припознання за свою активносци, а медзі німа найзначнійша Повеля Вуковарско-сримській журнали за 15 роки успишній роботи.

Жридло: Монография 20 роки КД Руснацох и Українцох Винковці

Прирхтала: Агнетка Балатинац

30. роки КУД-а Руснацох Осиек

Чуваре руского културного скарбу у Осиєку

Пре войну, у котрой зніщена векша часц архиви, у осєцким Дружтве чежко пренайсц систематични податки о активносцох Дружтва од сноўнія, але ту прикажем тото цо ше ми поспишело реконструювац, дацо зоз за- писох, дацо зоз здогадованя, а дацо з проповеданя саміх актерох.

Члени Дружтва Руснацох Осиек на «Дравских габох» 2013. року

Зоз доступных податкох видно же Дружтво основане 17. апраля 1983. року як Културно-просвітне дружтво Руснацох и Українцох, а у своім Статуту записали же ціль Дружтва очуване културного и национальнаго ідентитету и обстойносці рускей и українскай национальнай меншини у городу Осиеку. През роки, Дружтво меняло назви. По Отечественей войни и з векшу економску миграцию Українцох з терашнєй України до Осиеку, домашній Українци под вплівом емігрантох основали власне Дружтво и вишли з КПД Руснацох и Українцох. Не було причини же би Дружтво затри- мало мено обидвох наційох, та пременслю мено до КУД Руснацох котре ноши и нешка. Без огляду на мено, Дружтво отворене за шыцких котри жадаю шпивац и бешедовац по руски. Так медзі членамі можеме найсц Гор- ватох, Словакох, а найвецей з мишаних малженствах котрим ёден од роди- чох руского походзеня.

За первого предсидателя Дружтва вибрани Звонко Костелник, пилот и наставник падобранства з Осиєку, за подпредсидателя Даниела Сокол, а за тайомника Владислав Тимко. До председательства ище вибрани: Мария Иванетич, Мирослав Шимович, Виктор Хешка, Даниел Сопка и Владислав Хранилович. Просторій за роботу, Дружтво достало од тедишнього СІЗ-а за культуру у Тврдї, на площи Ватрослава Лисинського.

У перших роках роботи Дружтва основани три секції: музична, фольклорна и литературна, а 1990. року на ініціативу др Томислава Мишира, снує ще тамбурови оркестер.

Фольклорну секцію, котра на початку мала 16 членох, водзела Дубравка Рашиянин, музичну (шшиване) проф. Мирослав Шимович, а литературну Бранко Костелник.

Року 1984. за предсидателя вибрани Владимир Еделински котри бул предсидатель по 1989. рок.

Ромко Гаргагай, Михал Мишир, Мелита Москаль, Владо Еделински, Томислав Мишир, Любица Гаргай, Силво Пап и Владо Тимко у Липовлянох 1994. року

Шицки три секції були барз активни, а у музичнай секції солисткині були: Мария Хранилович, Мелита Москаль и Мая Грубеня.

Члени литературнай секції були тиж активни. Приріхтовали литературни вечари на котрих поволовали младих поетох з Миклошевцох, Петровцих и Вуковару. Члени секції були: Владимир Тимко, Бранко Костелник,

Любомир Буїла и Даниела Сокол, а з часу на час им ше придружовала и Агнетка Костелник, котра пре путоване з Вуковару нє могла приходзиц поряднє.

Члени свойо роботи обявйовали по рижних часописох, а знали ходзиц и на госцоване до Войводини, найчастейше до Нового Саду.

Осечки окестер и шпивачки на госцованю у Винковцю за Крачун 1998. року

У Дружтве формована и мала библиотека зоз виданями на руским и українским языку, а провадзела ше и шицка доступна периодика.

На виберанковей Скупштини 1989. року за нового предсидателя, трецого по шоре, выбраны проф. Силвестер Пап котри бул предсидентль по 2003. рок. У тим периодзе Дружтво мало коло 100 членох.

Дружтво напредовало, придружовали ше и студенти котри з руских местох приходзели на студії до Осиеку, а вец пришол нєщешліви 1991. рок. Од неприятельской гранати, настрадали просториї Дружтва, архива и инвентар часточно знїщени. Дружтво, так повесць остало на улїчки. Но то нє обесхрабрело Дружтво. Правда, членство ше зменшало, але више ше нашло тельо моци же би ше руска национална меншина у Осиеку очувала. Шицко цо преостало после гранатованя, члени Дружтва змесцели до власних обисцох, гоч у тих роках нє знали анї чи їх власни обисца останю нєрозваляни.

Од 1994. року, Дружтво дочасово роби у просториох М.О.»Никола Шубич Зрински» у Дивалтовей улїчки.

Намагаюци ше розвиц националну свидомосць при дзецеах и очувац власни национални идентитет, Дружтво у школским 1994./95. року организує школу за деци, припаднікох рускей и українскей национальней мешини. Настава ше отримовала у О.Ш. «Фран Крсто Франкопан» у Франкопан-

скей улічки. Мацерински язык преподавала учителька Цецилия Гаргай з Райового Села, музични, проф. Мирослав Шимович, а фолклор водзела Любица Гаргай. На концу школскага року отримана кратша академія за родичох же би ше видзело ўсе дзеци научели. Нажаль, пре мале число школьнірох, школа заварта на коцу 1995./96. школскага року.

На рочнай Скупштині Дружтва 1999. року

У тих пвойновых роках, Дружтво наступало вшадзи дзе були организаваны манифестацыі Руснацох и Українцох у Горватскай: Вінковци, Липовляни, Славонски Брод, Загреб, Петровци...

Дружтво познатае и по балох – культурно забавных вечарох котры организуе, з кратку прерву под час войни, од самого снованя.

Од 1998. року Дружтво знова достава просторій у Тврді дзе остава по сноване Ісусовацкай гімназіі.

Потым, 2001. року селі ше до просторийох у Франкопанскай улічки 53 дзе ше находзі и нешкі.

На віберанковей Скупштині 2003. року, за нову предсідательку, штварту по шоре од сновання Дружтва, выбрана Дубравка Рашлянін котра остава на тей функцыі по віберанкову Скупштину 2013. року, значи полни 10 рокі. У медзичаше загашена фолклорна секция бо дзеци одросли и порозходзели ше, а нові не пришли, але прето змоцнена музична секция та формавані солідны хор, а і членства у тамбуровым оркестру ше звекшало.

Року 2013. за предсідательку, пияту по шоре, выбрана Агнетка Балатиця котра на тей должності и нешкі. У новембре 2013. року, спатраюющі потребі Дружтва и можлівосці членства, коло хорскай и тамбуровай, основаная и етно секция котра ше указала барз хасновита уж на самім початку роботы.

До секциї приступело 14 членох, а намагац ше буду очувац руски традицыйни ёдла, научиц вишивац, правиц прикраски за рижни нагоди, а шицко з мотивами рускай традиції и з рускима орнаментамі.

Дружтво наступа на шицких манифестацийох дзе є поволане, а поряднє на манифестацийох з руским пред'знаком як цо: *Петровски дзвон, Миклошевци, Кед голубица лєцела...* Каждого року, од самого початку манифестациї «Цифровани вайца у фарбох городу» котру организує город Осиек на центральней городской площи, виклада на штанду руски традиційни велькопосни и вельконоцни ёдла и наступа з даяку точку на бини, чи сами, чи у сотрудніцтве з даєдним другим руским дружтвом.

При вельконоцним штанду 2003. року

КУД Руснацох поставело фундаменти дасеклім манифестацийом котри сами пририхтую. Так ёдна з познатших «Дравски габи», манифестация на котрой наступаю хори и шпивацки групи Руснацох з целей Горватской, а отримує ше вше першай суботы у децембру, з нагоди Дня городу Осиеку. Перши «Дравски габи» отримани 4.12.2005. року. То источашнє и дарунок Руснацох городу Осиеку за його Дзень.

Друга значна манифестация то Подобова колония котра ше уж 6 роки отримує у месце Альмаш. Оправданосц такого културного творительства Дружтво видзело у тим же би ше развивала и тата файта уметносцы при

Руснацох. Альмаш выбраны пре свой прекрасны пейзажи и мир котри дава маляром, а у рамикох Колонії Дружтво вше пририхта и даяки литерутні лёбо драмски вечар, а на завераню Колонії культурну программу и виставу зробених малюнкох як и представяне малярох.

Же би було и даяки активносцы за гевтих котри вецей обращени гу спорту, Дружтво основало Мемориялни турнір у столним тенісну котри ноши меню «Владимир Тимко», як здогадоване на члена и снователя Дружтва котри превчас напущел тот швет.

Дружтво у своїх активносцох пестує вінімково добре сотрудніцтво зозшицкими национальними меншинами у городу Осиеку котрих ёст 22, як и з векшинским народом на чийо ше манифестації поряднє одволує. Року 2013. по перши раз организовани и *Дзень отворених дзверах* у Дружтве, котри ініціровала Влада Республики Горватской и за тото участвоване Дружтво достало окремне припознане.

Вше кед ше укаже нагода, Дружтво пририхта и даєдно представяне кніжкох руских авторох, а и сами участвуя на манифестаційох з нагоди Дня мацеринскаго языка у городской библиотеки.

Агнетка Балатинац

45 рочніца од снованя КУД“Осиф Костелник” з Вуковару

ОБСТОЯНЄ ШЕ “КРУЦІ” КОЛО БАЛОХ

Того року, точнейше 18. фебруара, напольнело ше 45 роки як основане культурно-уметніцке дружтво “Осиф Костелник” з Вуковаре. Вжане meno Осифа Костелника, нашого визначного писателя, есеисти, культурно-просвітного роботніка, зазберовача руских народних писньох.

Учашніки балу 2010. року

Початково часи

Снованю культурно-уметніцкого дружтва Руснацох и Українцох у Вуковаре предходзели культурно-забавни вечари, як их ми наволуєме бали. Перши такі бал бул организавані 1966. року, остатній суботи у януару мешацу. Його организавали сами людзе, а не даяка организация. На тих ба-

лох у культурно-уметніцкай програми наступали гості зоз Бачкей. На балу 1968. року подзелены анкетни лістки на хторих ше людзе вияшнели же сцу основаць руско-українске культурне дружтво. На основу такого жадання основани ініцыятывни одбор. Так ше 18. фебруара 1968. року у велькай сали Општинскай скупштини у Вуковаре зишло коло 50 особи рускай и українскай национальносци, на поволанку Ініцыятывного одбору и його предсидателя Влади Костелника. Реферат о потреби и цільох будуючого здрожжя поднесол предсидатель Ініциативного одбору после чого ше розвила богата дискусія. Одобрене снованє, правила и програма роботи. Вибрани управни одбор, надпратраци одбор и 11 делегатах за сновательну схадзку Союзу Русинох и Українцох Рэспубліки Горватскай. Перши предсидатель Дружтва бул Владимир Чакан, подпредсидатель Ярослав Сулема, тайомнік Мирослав Бурчак, а касир Никола Гача. Члени того одбору були: Михайло Панкович, Янко Колбас, Мирко Пап, Митро Сенешин, Антон Гралюк, Микола Менюк, Янко Голік, Любомир Чакан, Еуген Кисиль, Мирон Страценски, Сигісмунд Барав, Янко Костелник, Владимир Каплун, Иван Намачински, Сільвестер Дудаш и Янко Емеди.

У Дружтве зажили секціі хтори у своїх рамікох зазберовали активных членох. Танечна секция чишилела коло 30 дзівча и хлапцох, а водзене истей на себе преважала петровска учителька Вира Гудакова. Масовна була и драмска секция, а за водителя меновани Янко Голік. Дваццеро младых ше вияшнело за шпівацьку секцию хтору водзел учитель Янко Костелник. Тиж основана и музична секция хтору водзели учитель Мирон Страценски и Янко Емеди. Зявіли ше и пісателє, их дзешец, на чоле зоз Ганчу Папандришову. Зоз такіма моцами дружтво швидко напредовало, постало и организатор надалёко познатых вукварских балох, а культурно-уметніцкую программу давало саме окрем вінімкох кед дакого поволали як гостзох.

Зоз тих початковых часох важне назначыц же на своім репертоаре дружтво мало и два оперети. Владо Костелник новинар и публіциста пише так: "Найме, концом 1969. року у жимскай сезони 1969./70. року, з ініцыятыву Союзу Русинох-Українцох Горватскай, його и финансаваньем, "Осіф Костелник" поставел на сцену народну оперету "Наталка Полтавка" Ивана Котляревскаго з нагоди 200-рочніци його народзеня и 150-рочніци ей виводзеня, іншак ёдно зоз найпопуларнейших ділох театралнай литературы руского и українскога духа... Режисер бул профессор Юрий Шерегій зоз Братислави, а музичну часц приготовела др Ольга Дудкова з Праги, з тедышній Чехословакії. Преміера була у фебруаре, а реприза у

марцу 1970. року у найвекшай сали Городского театру у Вуковаре, полна з патрачами нє лем Руснацох и Українцох, але и гражданох других етніцких штредкох того вецейнациональнога места... Виведзене по руски, а на українским приготавел исти дуо Шерегий-Дудкова “Скаменєти шерца”..."

Дзецински танечніки

Дружтво ше развивало и моцнело. То нє было без бригох и почежкосцох, але ше и вони кус по кус ришовали. Наступали на рижних манифестаций-ох тедишиней держави, а обвязно у Миколашевцих, Петровцих и Руским Керестуре. У тих початковых роках предсидател€ дружтва були Данил Канюх, Михайло Страценски и Шимко Дудаш.

Як настало у Вуковаре дружтво “Злога”

Штредком 70-тих роках прешлого століття у Вуковаре діловали два культурно-уметніцки дружтва “Осиф Костелник” и “Младосц”, та ше пришло на идею же би ше тоти два дружтва зединели до єдного “Злога”. То и зробене, а у рамикох “Злоги” Руснаци и Українци дійствую у Руско-українскай секції. Час указал же тото зединьованє нє было хасновите за Руснацох и Українцох. Пестованє нашей культуры почина ше гашиц, а членство

ше осипує, прето вжати мири же би ше дружтво “Осиф Костелник” знова осамостоєло. То не було лєгко зробиць бо людзе страцели довириє, але з упартосцу тедишнього тайомніка Союзу Гавриїла Такача, хторому ше приключел и Янко Папуга, организовані бал. По балу 21. фебруара 1981. року, була друга сновательна схадзка дружтва на хторей за предсідателя Вівершного одбору вибрани Мирон Страценски. По войну, т.с. 1991. рок предсідател€ ище були Сілвестер Дорогхазі и Роман Вареница.

Военны часы

Под час Отечественейвойни векшина активных членох дружтва уходзі до шорох за охрану свайго родимого городу. Даєдні погинули, другі одведзены до лагрох по Сербії, а велі вигнати зоз своїх домох. У городу знічтожени не лем власни обисца, але и дружтвени просторії, и у ніх народне облечиво, инструменты, фотографії, рижни припознання...

Ту настава велька цихосц, а думки блукаю кадзи их душа цага...

Ознова на початку

КУД “Осиф Костелник” уж 1992. року гоч и без членох, народного облечива, обнавя свою роботу. Идуцого, 1993. року, зазберую ше члени хтори прежили военны страданя, а функцыю предсідателя забера потедишні подпредсідатель Сілвестер Дорогхазі. Свою активну діяльносц дружтво започына 8. фебруара 1994. року зоз схадзку Ініцыятывного одбора за організоване свайго традицональнаго балу. На схадзки були присутні Гавриїл Такач, Мария Такач, Сілвестер Дорогхазі и Михайло Панкович. О два дні, 10. фебруара, отримана схадзка на хторей потвердзены предклад о отримованью балу хтори отриманы 8. апраля 1994. року у Загребе, у Ресторану ГВ, Светице бч. Танечнікі танцовали у пожиченей народним облечиве нашого дружтва з Осіеку, а членох позазберовла Марча Такачова зоз рижних местох дзе жили як вигнати. Вона туту роботу зазберованя робела през цали час по врацане до Вуковару 1998. року.

Шлідуюцу Виберанкову скупштину дружтво мало 13. мая 1995. року. До Управнаго одбору вибрани: Владимир Чакан, предсідатель, Гавриїл Такач, подпредсідатель, Мария Такач, секретарка, Владо Гаргай, касир, Йовген Тот, Сілвестер Дорогхазі, Михайло Панкович, Мария Блотней и Звонко Панкович, члени. Надпатрacci одбор: Владо Гача, предсідатель,

Генка Надь и Винко Турински, члени. З таку водзацу структуру врацело ше до Вуковару после мирней реинтерації. Було чежко, а поготов у ідуших роках кед предсідателє дружтва були Михайло Панкович и Гема Мудри.

Живот чече далей и вше ше може без гевтого кого нєт

Праве кед ше чловекови видзи же даєдна робота ідзе як спада и подз-
вигує ше на висше, вец ше дацо случи цо сце затресц “древо од кореня”.
Так ше случело и зоз КУД “Осиф Костелник” кед зоз дружтва вишла векша
часц членох Українцох и основали свойо українске дружтво “Іван Фран-
ко”. Яле живот чече далей и вше ше може без гевтого кого нєт. Предлуже-
ло ше зоз роботу у танечнай и музичнай секції.

**На промоції книжки Блаженки Хорват “Мой оцец Осиф Костелник”
у Городской библиотеки у Вуковаре**

Концом 2006. року случело ше же Управни одбор “ощербени” прето же ше предсідателька Гема Мудри одселела з городу, як и даскельо члени одбору, а початком 2007. року требала отримац виберанкову скупштину. Так 26. новембра 2006. року отримана позарядова, виберанкова скупштина. На ней до Управного одбору вибрани: Зденко Бурчак предсідатель, Мария Та-
кач подпредсідателька, Павлинка Ковач секретарка, Звонко Барна касир и
Мирко Пап, София Югас, Владо Русин, Яким Дудаш и Никола Голик чле-
ни. Вибрани Надпатраци одбор у составе: Янко Колбас, Митро Варениця

и Владо Гаргай. Од того часу та по тот 2013. рок отримана ище єдна вибранкова скupштина на хторей ознова за предсидателя вибрани Зденко Бурчак и вец Любица Гаргай (подпредсидателька), Ирена Джуджар (секретарка), Звонко Барна (касир), Мирко Дорокази, Мария Такач, Владо Русин, Таня Гарди и Олгица Бубнич як и

Надпатраци одбор: Яким Дудаш, Софія Югас и Славко Рамач. У медзичаше Софія Югас вишла зоз дружтва та ю на функції члена надпатрацого одбору заменел Нікола Голик.

У остатніх дзешец рокох велью ше робело та нє виостали ані добри результаты. Дружтво нешка ма моци же би отримало гоч дзе и гоч кеди цаловечарши концерт. Танечна секция ма три групи, дзецинску, дзвівоцку и ветеранох. Музична секция пестує хорске и соло шпиоване. Тиж активна и литературана секция. Хореограф хтори поставя танци професор Звонко Костелник, водителька шпивацкей секції Агнета Тимко, а корепетитор Звонко Еделиски. Окрем того два сезони робела и дзецинска драмска секция хтору водзела професорка Вера Павлович, а забави хтори бавели то “Жика и Мика – у гледаню гркомитиса” 2009. року и “Єшень, ал€ най будзе интересантне” 2011 року.

До рамикох своеї роботи дружтво уведло и єдну нову активносць, а то организоване манифестацийох. Гваря же кажди початок чежки, та так було и ту. Першу манифестацию хтору организовали була 40 рочніца од сновання КУД “Осіф Костелник” под геслом Дарунок милому городу, 19. октября 2008. року. Шлідуюча манифестация “Вуковарски мости приятельства” отримана 23. октября 2010. року. На тих двох манифестацийох наступали фольклорни секції одроснутых членох. Медзи людзми, а насампредз медзи руководством наших дружтвох зявел ше проблем же мало хто на свой манифестациі сце поволац дзецински ансамбли, а и дзеци би сцели указац пред публику цо научели. Прето ше вуковарске дружтво одлучело напра-виц дзецинску манифестацию. То ше им и удало 2012. и 2013. року под назыву “Перши аплауз”.

У 2010-им року отримане кніжковне стретнуце о живоце, ділу и етнографскай роботи Осіфа Костелника хтори уткани до кніжковносци руского язика, а у сотрудніцтве КУД-а “Осіф Костелник” и Городской библиотеки Вуковар. Стретнуце ше збуло у просторийох Городской библиотеки, пон-дзелок 28. юния. Водителька програми була Мария Такач, а окремна госьцинска була Блаженка Хорват, дзвівка Осіфа Костелника. У програми участовали: др Юлиян Тамаш професор рускей и українскей літератури на

Филозофским факултету у Новим Садзе, член Националней академиї науки України у Києве, академик Воводянської академиї науки и уметносци у Новим Садзе, *Doctor honoris causa* Националного университету у Ужгородзе, приповедал на тему “Осиф Костелник у контексту рускей, українскей, горватской и німецкей тадиций”; др Стеван Константинович, доцент на Оддзеленю русинистики Филозофского факултету у Новим Садзе “Кніжковне творительство Осифа Костелника и його значене на розвой рускей кніжковносци”; Штефан Гудак, член Друштва кніжковнікох Войводини и автор кніжки “Вибрани діла Осифа Костелника” бешедовал на тему: “Робота руских кніжонвих роботнікох на зазберованю, евидентованю и обявйованню кніжковних ділох руских писательох”. У рамикох стретнуца представена и кніжка Блаженки Хорват “Мой оцец Осиф Костелник” у хторей винешени по тераз непознати деталі о приватним живоце Осифа Костелника, а тиж так и велї фотографий, документи и обявени роботи як младого сотрудника за католіцьку младеж “Луч” на горватским языку.

У Липовлянох 2011. року

Од снованя Радох националних меншинох та по нешкада КУД “Осиф Костелник” ма барз добре сотрудніцтво зоз Раду рускей националней меншини городу Вуковару. Ведно организую рижни збуваня на полю пестования рускей культуры, а тиж Рада помога и финансично, та так купела материял за руски сукнї, даскельо инструменти и подобне, на чим су им у дружтве барз подзековни.

Тераз за собу маю успишни наступи по скоро цалей Горватскай, од Риєки по Илок, та и споза граніцох, у Войводини и Словацкай. Маю вельке жадане наступиц на “Лемківскай ватри” у Польской...

Єдна нєкаждодньова подія у дружтве случела ше 17. юния 2010. року кед ше ту на дружене зишли предвойново члени з Австралії, Зєдиненіх Америцких Державох, Немецкай, як и рижних горodoх Горватской. Ідея рушела од Влади Панковичового прейг фейсбуку. Бувши члени себе у істи час виплановали лєтни одпочивки. Було то стретнуце за паметане.

Необявени текст Янка Папугового

Под час вигледованя и зазберованя потребного материялу же би могол настац тот текст, авторки истого до рукох пришол єден необявени текст Янка Папугового хтори написал по здогадованю. Текст достати од Марчи Такачовей “мацери” дружтва у вигнанстве, а написани є у авгуасту мешацу 1998. Року, “Блаце” ч. 18 у Роковцох. По словох пані Такачовей, оригинал у архиви Союзу. Тото цо окреме цикаве то же у нім Янко Папугов виноши велі мена и презвиска членох дружтва. Понеже то записане по здогадованю, могло би ше случиц же дахто и не спомнити, а зоз тим бим не сцела отвориц “Пандорову” шкатулу, алє напроцив, направиц цошка добре, по-зитивне. Кед же дахто од читачох зна дацо вецей, любела бим кед би ше тоги податки дополнєли.

“... По одходу пана Шерегия и пані Дудтковей водитель фолклорней секції бул Мирослав (Златко) Мудри, а хореографії приходзел поставяц Сільвестер Гача зоз Бачкай. Члени фолклорней секції у тих роках 1970-1971 були:

1. Любіца Папуга
2. Любіца Костелник
3. Оленка Папуга
4. Весна Хайдук
5. Олгіца Сегеди
6. Мая Канюх
7. Марія Лікар
8. Невенка Бесрмині
9. Мирослав З. Мудри
10. Желько Мудри
11. Владимир Кираль

12. Звонко Гайдук
13. Кирил Гайнал
14. Владо Дюня
15. Желько Чакан
16. Томислав Кираль
17. Янко Папуга
18. Саво Арсич

У музичнай секції члени були:

1. Янко Емеди
2. Еуген Тот – Боцо
3. Владо Скубан
4. Зденко Еделінски

Загреб 2013. рок

Члени шпивацкай секції були: Ганча Сегеди, Генка Орос и Люпка Костелник...

У тот час були поставлені велі хореографії, а медzi німа и “Прадки” хто-ри виведзены 1971. року у Миколашевцах з вельким успіхом.

По балу 1973. року роботу з фольклорну секцию предлужели Владимир Кираль и Оленка Папуга, та ю водзели по штредок 1974. року кед за водителя секції приходзи Владимир Мудри...

У 1975. року у першої постави танцюю:

1. Олгица Сегеди
2. Весна Дудаш
3. Оленка Бесрмині
4. Славица Кравец
5. Оленка Папуга
6. Радмила Репац
7. Желько Стрибер
8. Звонко Стрибер
9. Яким Миклош
10. Томислав Кираль
11. Янко Папуга
12. Бранко Ватраль
13. Мирослав Сегеди
14. Мирослав Гралюк

Попри менованих танцюшох було і 10-15 членох у приихтуючій групі...

Музичну секцію творили Владо Лехолат, Звонко Рускай и Сільвестер Медеши...

Перши наступ, новей екипи (по виходу зоз здрженя “Слоги”) 1981. року на вуковарським балу... У першої постави танцювали шлідуючи члени:

1. Таня Миклош
2. Блаженка Дудаш
3. Сенка Дудаш
4. Дубравка Бесрмині
5. Соня Кавалко
6. Вера Жак
7. Агнетка Бурчак
8. Славица Сенешин
9. Ана Гралюк
10. Желька Чакан
11. Мария Гелеманович
12. Славица Яшински
13. Владо Панкович
14. Зденко Бурчак
15. Маринко Тот

16. Ярослав Блотней
17. Мирослав Мазурек
18. Желько Мазурек
19. Звонко Бурчак
20. Желько Бурчак
21. Борис Дудаш
22. Звонко Костелник
23. Янко Папуга

Цеком першой половки осемдзешатих роках дружтво ще омасовело зоз членами, а з дзецми тэди робели: Ярослав Блотней, Владо Панкович и Дубравка Бесермині.”

Потым Янко пише же 1984. року, кед Звонко Костелник одходзі до войска, вон водзі старших фольклорашох по його врацане, а вец робі з дзецми. Записал і же у тот час музичну секцию успішно водзі Борис Дорогхазі. Наводзі и подток же концом 1987. року почина з роботу фольклорна група ветеранох. Члени тей першай поставі наступели на балу 1988. року и то:

1. Ирина Дорогхазі
2. Юлияна Фурминц
3. Златица Папуга
4. Елка Дудаш
5. Мария Бесермині
6. София Лехолат
7. Михайло Панковуч
8. Михайло Ляхович
9. Янко Папуга
10. Борис Дудаш
11. Янко Бесермині
12. Сільвестр Медеши

Наводзі и податок же у тот час успішно робі мішани хор КУД-а “Осиф Костелник” и КУД-а “Якім Говля” з Міклошевцох под водзеньем Янка Колошня.

Свой текст Янко закончус зоз шлідуюціма словамі:
“Работа напредовала по сам початок Отечественей войны у хторей погибли нашо активни члени:

1. Желько Чакан
2. Владимир Кираль
3. Томислав Кираль
4. Яким Миклош
5. Борис Дорогхази
6. Дмитро Менюк
7. Ивица Яшиски”

Жридла:

- Думки з Дунаю ч. 6
- Думки З Дунаю ч. 12
- 40 роки Союзу Русинох и Українцох Республики Горватской
- Rusini i Ukrajinci u Republici Hrvatskoj (1991-1995)

Любица Гаргай

Гу 40-рочніци „Петровскаго дзвону”

У ФУНКЦІЇ ЧУВАНЯ И РОЗВИВАНЯ РУСКЕЙ И УКРАЇНСКЕЙ КУЛТУРИ

Тераз, 2013. рок, кед наш „Петровски дзвон” значи штири децени ѹиснованя и барз плодного отrimованя, здоганіме ше на хвильку його першого округлого ювилею, 10рочніци, 1978. року. Його Организацийни одбор, под насловом „Х Петровски дзвон ’78” – найуспишнейши по тераз, медзи іншым визначел:

Ша, и сам амфитеатер ше находзи у загради у тей Етнографскай збирки, того Дома култури! Петровчане свой амфитеатер лем треба же би усовершели так, же би ше допораєла бина и за наступ найвекших ансамблох: же би ше даяк оградзел приступ и одступ гу ней и од ней, як би було изолироване од публики; най би ше вибудовал гоч и даяки надкрити простор над бину, можебуц и часци публики. Розумліво, шицко то зоз часом котри тиж так необходни. Маю започате, най го тераз добудує, та будзе ище лепше и, най и то повеме, славнейше, оталь по – Пулу, котра ма свойофайтови амфитеатэр, заостати ище од римских часох у познатей „Арени”. Най не саную час, труд, сцелосц и даєден динар”. („Нова думка”, 1978. року, число 19, бок 49–50).

Перши „Петровски дзвон” почал „дзвоніц” 1969. року – зоз трома дружтвами

А, кеди и яки бул перши „Петровски дзвон”?

Отримани є 13. и 14. юния 1969. року. Участвовали шпиваче, гудаци и танечники зоз Миклошевцох, Вуковару и Петровцох у виводзеньях програмах їх культурно-уметніцких дружтвех „Яким Говля”, „Осиф Костелник” и „Яким Гарди”, без окремых назвох дзепоєдных програмах, пріредбох, бо таких теди ище не було. Як моцнели нашо моци, як ше ширели можлівосці, так ше ширели и моцнели пріредби и програмы „Петровскаго дзвону” у идуцих двацец роках, и службей.

Прэцо „Петровскому дзвону” дате таке меню? Прето же за часу антифашистичнай борбы 1941–1945. року з турньох обидвох петровских церквох ше розвидзоловаło рушане окупатроского, взагалі неприятельского, войска. Кед було возбудзуюцо, дискретно ше задзвонело з порадзеним єдним од

вецей дзвонах. То бул знак же нещесце приходзи и поволанка жительом же би ше приготовели за охрану. Антифашистични характер мала и музично–литературна приредба „Поме до партизанох”, котра давана на рочніцу масовного одходу Петровчаньох до активных юнікох Народношлебодительного войска, на Русадля 1944. року. Предкладане за обидва назви дал тедишині предсидент Союзу Русинох и Українцох Горватской, Владо Костелник, на сходзки вжиме 1969. року у Союзу кед почали приихтования за першу манифестацию. Шицки присутни тото предкладане єдногласно прилапели.

Друге з мотивох за туту назву и манифестацию при креаторох у Союзу, а и самих Петровчаньох, бул: приредбі на котрих ше у наших валалох вибирали учашнікі „Червеней ружі” у Руским Керестуре, Рускокерестурци наволали „малима червенима ружамі”, та так и у Петровцох. Свидоми своїх досягнуцох уж по теди, вецей можлівосцох такой, особено наютре и напоютре, одбили их наволац „малима червенима ружамі”, бо могли приготоўці кожди рок манифестацию малоне як и велька „Червена ружа” у Руским Керестуре. З тим дати вельки порив, дзека, самоініцыятивы и упартосц вітвoriць цо вецей и цо лепше шицким учашніком у програмах. З оглядом на специальносц і характер, розумліво, не могли охабіц ані мено „Червена ружа”, алे дали свойо, автентичне, „Петровски дзвон”. Іще и прето же Петровци за руски и українски народ у Горватской тото, лем цо не, цо Руски Керестур за Войводину, та и други жемі южних Славянох медзи ко́трыма жиєме.

По войну 1991. року – 22 „Петровски дзвони”

Од 1969. по 1991. рок, кед ше зорвала остатня война, у Петровцох отримани 22 манифестаций культуры Русинох и Українцох Горватской „Петровски дзвон”. Остатні ше одбул 1990. року, а 1991. року ані е не отримани, алے ше одлучело одбуць го идуцого, 1992. року. Пре праве пред тим зорвану войну – не могол буц виведзены.

Гоч и у невигодних условийох, заш лем отримани даскелії манифестаций культуры Русинох и Українцох Горватской и под час войны 1991–1995–97, лем не у Петровцох, бо то обективно не було можліве, праве пре одбуване военых збуваньох. Збували ше у зменшаним обсягу у других местах Горватской, як на приклад у Славонским Бродзе 1995. року.

Вец, кед ше цале горватске Подунаве знова нашло у граніцох Рэспублики Горватской, 1997. року, и кед ше до Вуковару врацел и Союз, и „Нова

думка”, И ВЕЛІЙ Петровчане, Вуковарчане, Миклошевчане, дому, такой ше предлужело з отримованьом „Петровского дзвону”. Особено бул велічезни 1998. року, кед славена и 30рочніца Союзу Русинох и Українцох Горватской у Петровцох. Од теди ше порядне знова отримує тота манифестация, ния, тераз уж и штерацета, 2013. року, Най би таки остал ище велі и велії роки, алє вше лепши, красши, масовнейши и славнейши!

*Звонко Костелник
(жридло— Владо Костелник)*

Зоз роботи Дружтва „Яким Гарди” Петровци

Дзе зме були, дзе нас видзели и цо зме розпочали

Лето у КУД «Яким Гарди» было наисце плодне, наступало ше по веліх место и веліх манифестаций. По законченю «Петровскага дзвона» петровски танцоше, оркестер як и хор мали наисце виполніти кожди викенд. Зоз наступом започал хлопски хор у Свінняревцох, танцоше и оркестер мали наступ у Риєки на «Дньох рускай и українскай культуры ПГЖ».

Предлужело ше зоз численима наступами у: Дарди на «Дню национальных меншинох», у Бабской на «Шмитовых дньох», у Кородю, Ловасу, на «Миклошевским лёту», «Винковских ёшеньох» дзе наступала и дзецінска група танцошох на дефилеу ведно зоз оркестром, тиж и старша група танцошох ведно зоз оркестром учасцавала на дефилеу як и на фольклорных вечарох. Хлопска шпивацка група тиж наступала у Ловасу и Бапской, але бул замеркованы и іх перши наступ прейга граніцы, у Дюрдьове, на манифестації «Най ше незабудзе». У Шидзе на «Мелодийох Руского двору» дружтво наступало зоз оркестром котры одграл инструментал, а провадзел и дует Аніти Надь и Бояна Коштутича, як и соло шпиване Аніти Надьовей. Танцоше старшай групи мали замеркованы наступ у Ліповлянох на смотри национальных меншинох, як и наступ у Борове. Наисце треба винчо-вац петровским танечніком, а тиж и оркестру як и шпиваком на веліх наступах и плодней роботи зоз котру презентавали писню, танец и облечиво нашого народу. Пожадайме им ище велі наступи и плодну работу у намаганю же би им наступи були ище красши. Идуци гу жими и други секції дружтва розпочинаю зоз роботу. Рецитаторска секция, котра обновела роботу, пририхтуе вечар поэзії наших писателюх котры уж не медзи нами, але су у народу вше присутни зоз своіма писнями, Митро Надь, Сильво Ерделі, Мелана Вашашова.

Драмска секция тиж рак розпочина з роботу. Глумци як и кожного року у тот час починаю приихтовац театрални фалат же би до яри були порихтани забавиц свою вирну публику як у Петровцох так и у других наших местох. У приихтованю комедия Фадила Хаджича «Министров син», як и дуо драма истого текстописца под назву «Пирскаци жириячки малженства». Наздаваме ше же петровски глумци буду мац моци поставиц обидва драмски фалати и на тот способ розвешелїц свою публику котра их вше крашнє зна наградзиц за їх труд и роботу.

Томислав Рац

РОБІЦ МЕДЗИ СВОЇМА ТО ДАЦО НАЙКРАСШЕ

За перши 60 роки існовання у міклошевській школі службовало векше число учительох. Настава ше по 1905. рок отримовала у приватних, закупених хижох, же би истого року, дзекуюци жителем валала, державним власцом и насапредз Духовному столу у Крижевцох була вибудована перша школа за потреби міклошевських школярох. У єй просторийох настава ше отримовала ровно 100 роки и за тот час перши букви и рахунки научели коло 1800 школяре. Вельо кед ше вежнє до огляду же Міклошевци, нє рахуюци остатнї 20 роки, чишилі коло 750 жительох.

Яким Костелник

Кед бешедуєме о розвою школства и подійох хтори вязани за школу у Міклошевцох, як и за єй взагальну воспитно-образовну улогу, мушиме ше на хвильку врациц до прешлосци. Вона нам гутори же Руснаци, перши доселенци, такой по приходу на міклошевське подруче 1850. року, жадали предлужиц континуитет образованя и воспитаня своїх дзецеох, предлужиц тото цо започали у Руским Керестуре и Коцуре. Уж 1851. року отворели школу, хтора була под ингеренцию Духовного стола у Крижевцох, а наставу водзели дзиякове (канторе). Над'зорнік и вироучитель бул парох петровски Василь Лусканци.

Конфесийна школа у Міклошевцох не мала дługши вик, бо є 1874. року проглашена за „Обчу пучку школу” (народну) и од того часу вкупну старосц о єй існованню водзи держава. По спомнүти рок наставни язык бул руски, учело ше зоз учебнікох як и у других наших школох, а од проглашения наставни язык постава горватски и нашо школяре хасную исти учебніки як и школяре на подручу целей тедиши-

нёй Горватской. Як школа постала державна у нёй могли робиц лем квалификовани учитеље, мушели буц школовани, а попри того мушели знац и горватски јазик. За наступни 25 роки у Миклошевцих службовали и руски и горватски учитеље. Вони за собу не зохабели даяки обачлівши шліди найвецей прето же у валале службовали лем по два до три роки, а коло того и обставини у нашим народзе, кед слово о културним скарбу, були на барз ніжким уровню.

З оглядом же скорей доселеня Руснацох на тото подручје старобивателє були Серби вони уж за својо дзеци мали отворену школу. Волала ше восточно-греческа и до ней на наставу приходзели дзеци православней вири, а мали и свога окремнога учитеља. У їх школи наставни јазик бул сербски.

Вдерени фунадаменти културно-просвитнєй роботи

На початку другеј децениј 20. сторочја (1911. року) до школи у Миклошевцих приходзи учитељ Йоаким Костелник (1889.–1974.). Накадзи пришол за жительюх организовал преподаваня на рижни теми, а з оглядом же у валале було неписмених и курси за описменьоване.

У организацийним поглядзе зазначиме же пред саму Першу шветову војну пре мале число школярох утаргнута сербска (православна) школа. Поне сле того до Миклошевцих приходзи зоз Шиду робиц родзена Миклошевчанка, учитељка Даница Лабош (1887.–1974.).

Такой по законченю Першој шветовеј војни дзекуюци снованю РНПД и у Миклошевцих почина робота на културним плане дзекуюци спомнутим учитељем, а насампред Йоакимови Костелникови. През скоро 30рочни период з вельким успихом робел мишани штирогласни шпивацки хор (1922. року), а цеком трицетих рокох основани дуйни оркестер, з роботу почала драмска и фолклорна секция. Тиж так треба визначиц юго закладане и нєвичерпну енергию з нагоди будованя Дома култури (1937. року). Прето можеме безрезервно повесц же учитељ Йоаким Костелник вдерел фунадамент просвищованю Руснацох у Миклошевцих у шицких напрямох и як таки у велькей мири допринесол же би ше национална свидомосц каждого дня вше баржей розвивала. Нашенко любови гу рускому јазику и култури шал медзи школярами такой од першој класи, а плоди такеј роботи видзиме ище и нешка.

Тоти даскельо шорики и нагода же бизме спомли факт же ше идуцього року накончи 125 роки од народzenia високопочитованого учителя Йоакима Костелника, чия робота була значна и припозната за шицких Руснацох на тих просторах. У Миклошевцах службовал 37 роки.

За свою упарту, непреривну и хасновиту роботу учитель Костелник дostaл 1926. року високе припознане його Святосци Папи Пия XI, златни криж за заслуги „Pro Eccelesia te Pontifice”.

Кед спомнєме же у чаše роботи миклошевского хору лем у Руским Керестуре иосновал шпивацки хор, веc цалком ясне же ше єден мали валал, яки теди були Миклошевци, наисце могол цешиц зоз своїм учительом и хором.

Учитель Костелник жадал запровадзиц у пракси одлуки РНПД-а, з огляdom же є концом мая 1925. року выбrани за другого подпредсидателя, а главни задаток бул прeширйовац роботу на культурним и просвітним пољу у шицких руских штредкох. Интересантне спомнуц Крачун 1938. року кед млади „Просвіташе” по валале успишно колядовали и назберали 900 динари котри ше мали похасновац за писане russkей исторії. У „Руских новинах” од 28. 1. 1938. року було записане же ше у найменшим руским валале (Миклошевци) назберало найвецей пенежи, цо вшеліяк и учительова заслуга.

Плодну роботу учителя Костелника после Другей шветовей войны успишно предлужели його дзеци. Син Янко бул учитель од 1947. року, кед його оцец пошол до пензii, по 1953. рок, а його шестра Ана у валале робела од 1948. по 1955. рок. Фамелія Костелник през пол вика культурно-просвітней роботи охабела глїбоки шлїди котри у исторії валала не виблядню покля ше їх дїла и мена буду споминац младим генерацijом. Без споминання тих цо уткали перши нїтки до свидомосци народу нет ані шветлей будучносци руского нарodu.

Ксения Лікар

КРАСНИ НЕСПОДЗИВАНЯ МИЛЕЙ УЧИТЕЛЬКИ

После законченей Учительской школи у Зомборе животна драга
младу учительку Мелану Дюдяр, народзену Новта,
одведла до Петровцах дзе и нешка роби

Учителька Меланка Дюдяр

– „Мой родичи достали роботу у тедишинім Индустрыйно–польським привредним комбинату та сом у Червінки закончела основну школу. Там ше народзела и моя два роки младша шестра Натала котра як и родичи и тераз живе у тим месце – гварела учителька, а потым предлужела своё здогадованя на младосць. – „Од малючка сом жадала буць учителька, та сом ше одлучела уписаць до Учительской школи у Зомборе котра тирвала пейць роки. Паметам же зме факультативно виучовали и руски язык котри нам преподавали нашо познати писателе Михайло Ковач и Микола Коциш. На концу зме шицкі достали потвердzenia же бизме у пракси могли тримаць и годзини мацеринскага языка.”

Уходзаци до обисца учительки Мелани Дюдяровай у Петровцах такой сом на муре обачела красни малюнок. Моя домашня ше цепло ошмихла и потолковала:

„Тот сом малюнок достала на дарунок од своїх школьніх 2009. року кед закончели штварту класу. Було то вельке несподзіване. Кед сом ше им опитала же кеды и як то зробили, гварели ми же под конець школьнага року кажды дзень после настави одходзели гу малярки Жани Ердельевай. Вона их першэ висліковала, а веց помали предлужела робиць з фарбами и так настала тирваца памятка на моіх 11 школьніх.”

Мелана Дюдярова народзена 1950. року у Кули, а потым ей родичи, Якім и Мелана Новта, котры були з Рускага Керестура надумали пойсць жыць до Червінкі.

Одход до Сриму

О пол рока по законченю школи, точнейше 1.2.1971. року млада учителька Мелана Новта достала роботу у Сриме, у Петровцох дзе и нешкада роби.

У класі

– „За початок моєї роботи вяжу ме красни памятки. У Петровцох теди робили два искусни учительки, покойна Вира Гудакова и Melania Plančakova. Мала сом щесца же ше так случело бо ми спочатку покойна Вира барз вельо помогла. Гоч ше дзецим видзела як „строга” учителька, вона віше була порихтана помогнуць, дац совит. Крашнє зме сотрудзовали, а дзеци ю любели и почитовали. Тиж так ми помогала и учителька Melania Plančakova, бо теди були класи численши як цо нешкада, та зме мали надօсц обовязки. У моєй першій генерації 1971./1972. року було 32 школяре, у другій и трецій класи ведно. Гоч сом була млада и без искусства, можем повесць же не було бригі зоз школярами. Були добри, учели, почитовали ме и добре зме ше складали.”

Пошвидко як пришла до валалу, Melania ше одала за Сілвестера Дюдяра и так постала сримска невеста. Попри числених школских обовяззкох и стараня за тройо дзеци Tat'yanu, Sylviu и Daniela, віше нашла часу и за дружтвену роботу. Даскельо роки була член драмськай секції КУД „Яким Гарди”. У фалаце „Звичайни чловек” котри режирала Melania Plančakova

ва бавела главну улогу. Єден час окончовала должност тайомнїка КУДа кед предсидатель бул Сільвестер Кетелеш. У єдним мандату була представнік Дружтва у Союзу Русинох и Українцох .

Перша предсидателька Дружтва „Нашо дзеци”

Седамдзешатих роках прешлого вику учителька Мелана була єдна од сновательох Дружтва „Нашо дзеци” у Петровцох о чим нам виприповедала:

– Того вечара кед зме ше зишли на Сновательну скупштину у валале нёстало струї. Пришли ту и дзепоєдни члени зоз Вуковару и представител€ власци та зме схадзку отримали при швички. Предсидателька Дружтва сом була од 1975. по 1983. рок, разуми ше, на волонтерских ос нововох. За тот час в€дно зоз колегиню Миру Кувеждич саботами зме заз беровали дзеци и у школским будинку отримовали проекцыі рисованих філмох за предшколски и младши школски возраст. У валале велї людзе не мали телевизоры, а Дружтво з Вуковару нам подаровало проектор. Дзеци дзечн€ приходзели з родичами або старшима дзецми на патрене. У школи бул и телевизор. Кед слово о школских секцийох, теди мой колега Томислав Рускай водзел тамбурову и спортску секцию до хторих були уключени числени школьнare. През рок сом з колегинями пририхтовала святочны програмы з нагоди Нового року, Осмого марта, Дня Рэспублики и шицкі дзеци дзечн€ шпивали, рецитовали, глумели. Теди ше не могло чуц одвіт – „,нё сцем”. Учитель бул баржей почитовани як нёшкa, бул викладач и воспитач.”

Красни и паметлїви дожица

Под час войны, учителька Мелана шейсц роки не робела, а ознова почала робиц 1997. кед учела дзеци на Летней школи Союзу Русинох и Українцох у Загребе потым у Великей и Борове. Од теди прешло досц часу, пре войново часи велї слички виблядли, памятки, сцели лёбо не, швидше од ходзели до далекей прешлюсци, покус ше забува на чежки часи. И нёшкa, кед ей остало два роки до заслуженей пензii, з гордосцу гвари же не ма анї еден дзень хорованя окрем положнїцкого. За тоти роки перши знаня при учительки Мелани здобули и ей нёшкайши колегинї Наталия Гнатко на родзена Дудаш и Ясминка Будински народзена Гарди котри обидва закончели за учительки у Руским Керестуре.

– Анї сом не шнїла же єдного дня будзем в€дно робиц зоз своїма бувши ма школьнарами. Наталки сом була и менторка кед покладала фаxови ис-

пит и цешим ше же выбрали туту роботу. Попри ніх, паметам брата и шестру Владка и Любку Бучкових котри обидвойо закончели Правни факультет. Мануела Дудашова студира у Осиеку тиж за учительку, Даниел Вашаш у Новим Садзе на Катедри за руски язык, Давор Лагудза предлужел факультет у України, а учела сом и мою дзивку Силвию котра дипломовани биолог ”— визначела учителька.

Од 1998. року менована є за руководительку Подручнай школи Петровци котра подпада под школу „Антун Бауер” у Вуковаре. Уключела ше до роботи Дружтва „Руснак” котре основане пред дзешец роками, а хвильково є член Надпратрацтва одбору. Як и у кождай роботи чловек дожиє вшеліяки дожица, а учителька ше з радосцу здогадла кед наполела 55 роки.

— Скорей осем роки, 1. октября, на мой родзени дзень, окончела сом роботу у школи и пошла дому. О кратки час хтошка скричал на капурки. Кед сом вишла мала сом цо видзиц. Моя школьніца Наталка (тераз уж учителька) принесла торту и зоз шицкими школьніцами повинчовала родзени дзень. Можем повесць же ме тово барз, але приемно несподзивало, ище веций зрадовало. Школьяр Давор Лагудза ми ше 2008. року за красни школски дні одлужел зоз писньочку:

МОІЙ УЧІТЕЛЬКИ

Перши букви нас учела
мудри слова гуторела.
красни писні нам шпивала
и вшеліяк танцovalа.

Мено ей Меланка
жиє на „Шорику”
там кед була мала
бавела ше з Барбику.

Першого октября є народзена,
за учительку вона створена.
телью дзецео научела
шицким вона омилена!

ВІСКОЧЕЛА СОМ ЗОЗ ТОРТИ

На закончуюцей школскай програмі 2002. року школьніе ми предкладали же бізме несподзівали патрачох. Надумали же направя з картону вельку торту, а кед програма почне я мала нараз віскочиц з ней. Так зме и направели, а патраче наисце остали без слова – ошміхла ше учителька.

Учительково дзеци пошли по своїх дражкох, та шлебодни час препропадза у загради и отримованю квеца, а найбажей люби кактуси и орхидеї. Часто ше одходзи шейтац зоз пісичком териєром Леом котрого достала на дарунок зоз Руского Керестура. Док була младша вельмо вишивала и геклала, а вец роботи подаровала шестри и своім пайташком. Учителька провадзи сучасни техніки, ма свой фейсбукпрофіл и як гвари, люби „сурфац” по интернету. Найвেцей ше зрадує кед ю нащивя унуки Іван, Алекса и Лана зоз Нового Саду, та вец ведно зоз бабу иду на наставу.

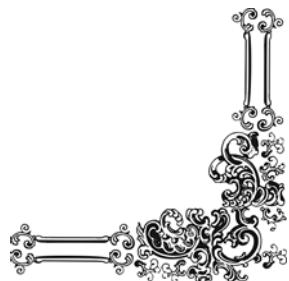
Ксенія Лікар

Учителька Меланка зоз своїма школьнірами

Literatura
Литература
Література

Останьце ту

Останьце ту дзе ровніна
шира...
Останьце ту дзе хижа
била.
Ту останьце дзе моя
мац бива.
Нє идз ти шестро нє охаб
брата...
Остань ту шестро ище
маш брата.
Останьце ту дзе заренко
жита до жемі пошате...
Ту останьце дзе жито
зре€.
Останьце ту дзе косач
одкос коши...
Ту останьце дзе одберачка
одбера...
Останьце ту дзе жем зной
упива.
Останьце ту дзе шкорванчок
руску писню шпива...
Нє идз ти мамо, нє охаб дзеци,
остань ту мамо ту твойо дзеци.
Останьце ту у своєй заградки,
найкасше квеце дзе засадзене,
била лелия дзе пахнє...
Ту дзе гроб Руснака...
Останьце ту дзе рука мацерова
виплакану слизу зоз твари сцера.
Ту остењце дзе Руснак бива.

Звонимиr Барна

Конї мойо

Конї мойо, конї врани
за яшлями повязани
Конї мойо, конї врани,
за яшлями вичесани.
Конї мойо, конї врани
до коча ви попрагани.
Конї мойо, конї врани
чарни мойо ви гаврани
на штредку двора попрагани.
Конї мойо, конї врани
чарни мойо ви гаврани,
по драги прах гет за вами.
Конї мойо, конї врани,
прецо сце ме виволали.
Конї мойо, конї врани,
занавше сце випрагани.

Звонимир Барна

ЗДОГАДОВАНЄ

Чи ше здогадуєш
нашого валала
дзе зме були мали
дзе зме одрастали.

Я ше здогадуєм
нашого валала,
ша по нім сом гнєтка
и боса бегала.

А вец пришла хвилька,
гоч други нє сцели,
ми ше двойо млади
навше полюбели.

Здогадам ше мили
кед зме ше стретали
нешлебодну любов
як зме прикривали.

Уж шейдзешат роки
вєдно ми жиєме,
зоз страхом чекаме
кед ше розидземе.

Мелания Пап

РИХТАНЄ ГУ СВАДЗБИ

Кед ше свадзба рихта
жени ше збераю,
тидзень скорей свадзби
резанки рихтаю.

До того обисца
кажды дзень ходзели,
дари приношэли,
колачи мишэли.

А гу концу тижня
и хлопи присц мали,
же би месо, пице
вони порихтали.

Заш пред питанкамі
жени ше зложэли
черегі на веліх
вайцох направэли.

Мацерово черегі
на придани ишли,
прейг дружбох кождому
до танёра пришли.

А после вечери
так музика грала
же би кажда душа
до рана осталася.

Мелания Пап

царица скрита у жбражковим облєчиве

паметам
шнїг падал
я шапку нє мала
та ми власи були
перше били
а вец мокри

паметам
же праве теди
слунко нараз
блїсло
шнїгово хмари
нєстали
а подшнїжнїки
нє могли дочекац
же би ше указали
на модней писти
квецовей краси

паметам
же сом ше теди
чувствовала як царица
скрита у
жбражковим облєчиве
и щешлїва
же можем буц
тото цо сом
така яку ме створел
Створитель
без комплексох
хтори сом сама себе
на хрибет навалела
през рижни
животни ситуациї

Любица Гаргай

kraljica skrivena u ruhu prosjakinje

pamtim
snijeg je padao
ja kapu nisam imala
pa mi je kosa
prvo bila bijela
a onda mokra

pamtim
da je baš tada
sunce najednom
zablistalo
snježni oblaci
nestali
a visibabe
nisu mogle dočekati
da bi se pokazale
na modnoj pisti
cvjetne ljepote

pamtim
da sam se tada
osjećala kao kraljica
skrivena u
ruhu prosjakinje
i sretna
što mogu biti
to što jesam
takva kakvu me se stvorio
Stvoritelj
bez kompleksa
koje sam sama себи
на леда natovarila
kroz razne
životne situacije

жадам ци мир и шицко добре

кажди час
за себе гутори
же є модерни
а гевтот
ци прешол
заостати

мой оцец
до школи ходзел
зоз крейду и
таблічку
а нешка
дзеци ходза
зоз таблетом

нє так давно
воли коч ыагали
а нешка ракеты
лесца по вселени

и ище вельо
би того було
за поровновац
але мнє интересус
лэм ёдно
кеди ше человек
модернизус
най зоз шерцом
нє осудзус
кеди человек
шерцо отвори
и з нього вилес
любов нерозраховану
гу другому
и почне жиц
як мац каждому
сцерпезліво
жадаюци каждому
мир и
шицко добре

želim ti mir i svako dobro

svako vrijeme
za sebe kaže
da je moderno
a ono
što je prošlo
zaostalo

moj tata
u školu je ušao
sa kredom i
tablicom
a danas
djeca hodaju
sa tabletom

ne tako davno
volovi su vukli kola
a danas rakete
lete po svemiru

i još puno
bi toga bilo
za poredbu
ali mene zanima
samo jedno
kada će se čovjek
modernizirati
tako da sa svojim srcem
ne osuđuje
kada će čovjek
srce otvoriti
da iz njega izlije
ljubav neproračunatu
ka drugome
i živjeti
kao majka svakome
strpljivo
željeti svakome
mir i
svako dobro

Любица Гаргай

СУЧАСНА СКАЗКА

Збуло ше то недако у єднай держави, у єдним валале, на його окраїску. У остатній хижі жили оцець и мац зоз своїм дзивчецом, хторе не було уж таке мале.

Оцець ей бул, як ше гвари застареного кову, та дзивче нікеди не пущал до дружтва и тримал ю цали час строго на оку.

Єдного красного предполадня мац ю послала до валалу, до дутяну. Драгом, док так по уліци ишла, кого год би там стретала кождому би поздравкала и предлужела би далей. Так ше, медзи иншима, стретла и зоз єдним легиньчком, ей парняком. У тей хвильки ей шерцо баржей залопоцело, поздравкала и йому як и шицким другим и сцела го заобисц.

Тото исте спрам ней почувствовал и легинь хторого стретала, та ше ей несподзивано опитал же як ей меню и дзе бива.

Гварела му меню и же бива у остатній хижі на концу валала, швидко го заобишла и предлужела по своєй драги. Потим покончела тото цо мала покончиц у дутяну и ище швидше ше врацела дому.

Дома о тей подїї, цо ше ей трафела док ишла до валалу, не жадала раздумовац, але гоч цо би по обисцу робела тота віше иста думка круцла ше ей по розуме.

Прешли так даскельо дні.

Док так робела по обисцу, преходзаци по дворе, прейг їх нізкей капури, на драже обачела його, тога цо ше ей непреривно круцел по розуме.

Такой шицко зохабела и нероздумуюци анё о тим, чи ю случайно не провадзи оцово віше будне око, пошвидко ше нашла на драже у руках того о хторим остатній даскельо дні тельо роздувала.

Же би ше случайно не нашли дакому на очах, швидко го поцагла за собу до гущави споза хижі.

Там були спокойни же су скрити од нежаданих попатрункох дакого неожданого, а окреме од попатрункох ей строгого оца.

Сходзели ше так там кождодньово през цале лєто и єшеньски дні.

За тот час ше так полюбели же обидвойо пожадали медзи собу буц подполню интимни. Було лєм тото питане же дзе тото покончиц понеже у гущави споза хижі було уж жимно, а пре єшеньски дижджи и молги и мокро.

Думали так вони, думали и вона здумала же би тото покончиц у їх дво-

ре, у юх пиньвици, але лем требац здумац як тото зробиц же би их не обачел ей строги оцец. Радзели ше так и порадзели же навечар, док ей родичи пошпяя, вона покрадзме видзе вонка, а вон най ю причека.

Порадзене было такой истого вечара и покончене. Так тото кончели вечар за вечаром и думали же нет конца юх щесцу.

Медзитим, то не было так. Понеже вон бул у валале лем сезонски наднічар хтори ше прешлей яри доблукал хто зна откадз, так и тераз у позней ёшенні исто так лем скапал и на дагварени схадзки вецей не доходзел.

Вона з часом почала на ньго и забувац, цалком го уж скоро и забула, але на тото шицко ей пришла ище ёдна брига. Преходзели мешац, два, три а ей виоставал ей мешачни циклус. Застарала ше же чи є, не дай Боже дацо не хора, чи можебуц од того и не умре.

Так ше ёдного предполадня док вона и ей мац ведно рихтали полудзенок, престрашена о своїх бригох попоносовала своеї мацери.

Мац зоз ей бешеди швидко похопела о якей ше ту хороти роби та свойому дзивчецу гварела же най ше вона о тим ніч не стара, же ше од тей хороти не умера, але же о тим вона, мац, муши цо скорей повидомиц оца.

Уж такой при першому полудзенку, кед були шицки тройо ведно за столом, мац оцови о тей дзивковей бриги детально гуторела.

Оцец пошвидко похопел же о чим ше ту роби и после полудзенку у ціхосци, бесни и нагнівани вишол вонка. Так было до вечара и ютре по идуци полудзенок.

Ютре дзень при полудзенку ше озвал гу мацери зоз словами же по полуздзенку ма спаковац юх дзивче и одвесц ю до варошу до його шестри, а ей нини, и там же ма остац по народзене дзецка. Потым же ма тото дзецко дац до широтньцу, та ше аж вец сама шме врациц дому.

Мац оца послухала и по його розказу одведла юх дзивче до нини у варошу. У нини дзивче остало и наиходзаци мешацы у нини ей швидко прешли. Пришол и тот дзень кед ше на тот швет народзело ёдно красне дзивчвтко. Там у нини би ше зоз тим дзецочком вони два так повесц по цали дзень бавели и просто забули на тото цо треба, по оцовых словох, зоз дзецком зробиц.

Но але и оцец, гоч бул дома и далёко од ніх, чишелел дні и ёдного дня их опомнул же чи ше тото дзецочко уж народзело и чи з нім поступели по його розказу, бо вон сце свойо дзивче дома цо у кратшим чаše видзиц.

Теды у варошу помедзи юх два настала нервоза же цо и як зоз дзецочком покончиц, але оцов розказ мушел ше випочитовац. Таки знэмірени и

полні болю, жалю і з слизами у очох однёсли тото, нічому виновате дзе-цочко, до широтинуць. Чежко им було розлучиц ше зоз нім, але цо ше муши – муши ше.

Понеже тоти цо го там прияли видзели же як ше зоз дзе-цочком чежко розлучовали гварели им же, кед же ше предумаю, тото дзе-цочко их ту будзе чекац и же можу гоч кеди по нъго присц.

Охабяюци дзе-цко у широтинуць, швидко попонагляли до валалу дзе их чекали оцец и брат.

Кед сцигли до валалу, до власного обисца, дзивче вистате од драги и презжитих траумох пошло ше одпочинуц, а нина осталася озбильно побешедо-вац зоз своїм братом.

Там го плачуци преклінала и гуторела му же як могол таке дацоробиц свойому дзе-цку, ягод кед би забул же цо и як зоз ню направел їх оцец кед ю вигнал зоз обисца до варошу и о ней не сцел ніч знац по свою шмерц. А вона ше не шмела зявиц дома док им оцец не умар.

На тото ей брат гуторел же вон тото шицко памета и же пре тото и принял свойо дзивче ознова дому.

Гу тому им двом загрожел же о тому дзе-цочку, цо там у варошу саме осталася, не шму нікому ані слова спомнуц. И то шицко прето же вон жада свойому дзивчецу шицко найлепше и же ей уж нашол младия, найбогатшого у валале. Кед би ше тераз о тим цо там у варошу постое дозналася, могло бы ше и доварене винчане погубиц.

Свадзба була и прешла, потым ше и їх капитали злучели.

Далей вредно робели, а капитал ше з дня на дзень лем звекшовал. Гоч ше младята скорей свадзби не познали, з часом ше полюбели и мали складни живот.

Дзень за днем ишли и пришоли ей перши родзени дзень у малженстве. За тот ей перши родзени дзень у малженстве супруг ей подаровал красни, богаты и драги діамантни персцені.

Потым знова ишли дні, богатство им ше з дня на дзень віше баржей звекшовало, так же ей за други родзени дзень у малженстве супруг подаровал їх заєдніцки збудовану хижу, найвекшую и найкрасашу у валале.

У медзичаше ше нагло похорела ей мац и умарла.

Робели вони двойно ведно и далей. Пришол и ей треци родзени дзень у малженстве, того дня ей супруг за родзени дзень подаровал авто, найкрасиши у краю. Була прещешліва.

У медзичаше шлогирало ей оца, та лєгнул до посцелії.

Вони двойо далей робели, маєток ше звекшувал, поведло би ще же їх
щесцу нєт конца.

Гоч так випатрало, вона з дня на дзень була вше нєщешлівша и смутнєй-
ша и то прето же тот капитал цо го мали на концу нє буду мац кому зоха-
биц бо дзеци нє мали.

Пре того була, з дня на дзень, вше смутнєйша и застаранша. Преходзе-
ли им и далей дзень за дньом и так пришол и ей штварти родзени дзень у
малженстве, та гоч сама себе розказовала же не шме на тото думац, знова
ей лем цали час було на разуме же цо будзе нєшка тото цо достанє од су-
пруга за тогорочни родзени дзень.

Робелааждьво роботи по обисцу, рихтала святочни полудзенок и
ровно лем о тим думамала, же зоз яким ю то нєшка дарунком ей супруг
нєшка нєсподзива.

Пришло и поладнє. Супруг вошол нука на полудзенок, алє з тей нагоди
бул празних рукох. Кед го такого видзела розчаровала ше прето же думала
же вон забул же хтори дзень нєшка. Заш лем го поволала за стол гу полуд-
зенку гоч глібоко розчарована.

Шеднул вон гу ней и поцихи ше наполудньовали. По полудзенку ей гва-
рел же вон анї на тот завод нє забул же хтори нєшка дзень и гварел ей най
ше идзе до преднєй хижки порихтац и же ю дзешка одведзе. Послухала го.
Поприберала ше и у своєй любопитлівосци ше му опитала же кадзи ю то
вон надумал вивесц.

Вон ей на тото одвитовал же уж кельо роки жию, хижку збудовали, авто
красни купели, шицкого маю, лем єдно нє можу мац, а то дзеци. Прето вон
на тот завод надумал, прето же чул же там далеко у варошу єст широтинь-
ци и там єст вельо широти дзеци же би вони двойо там пошли и купели се-
бе єдно од нїх. Їх нашліднїка.

Кед вона за туту задумку чула, горко наглас заплакала. Супруг ю потим
пол годзини нє могол змириц.

Кед ше ублагала и престала плакац, вон ше ей опитал чи му може тераз
потолковац же чом так горко плакала и чи ю то можебуц вон зоз дачим так
барз увредзел.

На тото му вона гварела же му тото вона нє шме повесц прето же ю на
цихосц до гроба заклял ей оцец, а и прето же би ше после того признаня
вони двойо можебуц и навики розишли.

После того вон ю ище баржей модлел же най му вивола так глібоко скри-
ту тайну, а же вон ю после того будзе ище баржей почитовац и любиц.

Под його вельким прициском, вона попущела и виприповедала му свою вельку тайну о ёй дзивчецу зохабенім и широтиньцу, там далёко у вельким варошу.

Вон ю вислухал, шицко ёй пребачел и на концу ёй гварел же най ше та-
кой ідзе порихтц за драгу, же шедню до авта и же такой пойду поглєдац то-
то ёй дзивче там у вельким варошу.

Кед же го пренайду, приведу го дому и буду го далей ховац як заєдніц-
ке, же би на концу живота мали и вони, як и шицки други людзе, кому зо-
хабиц тот свой вельки маєток.

Як здумали, так и покончели.

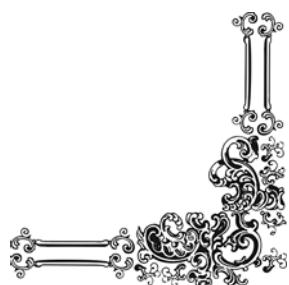
Пошли до варошу, пренашли ёй дзивче, приведли го дому и ховали го як
свойо, нє як ёй.

Несподзивано, о рок ше им народзел и хлапчик. Їх щесцу теди нє було
конца. Робели и далей, газдовали и цешели ше у своїх дзецах як и шицки
родичи на тим швеце, и жили длugo щешліви и задовольни док нє помарли.

Желько Гаргай

**Povijest i suvremenost
Истрия и сучасносц
Історія і сучасність**

Рок за нами бул чежки

Як то звичай при концу рока, кожде з нас, чи особно, чи у фамелії або на уровню наших местох, зводзи рахунки цо зме робели у тим року хто-ри уж за нами и кельо бул уdatни. Tot 2013. рок наисце бул барз чежки у кождим поглядзе. Криза и чежка економска ситуація пановали у цалим швеце. Наша крєгка привредна діялносць задлужена, незанятосць велька и не требало велью же би ше вошло до ище глїбших проблемох и почежкос-цих хтори ше цагаю уж даскелью роки.

На державним уровню, ал€ и на уровню локалних заєднїох, општинах и месних одборах не€ было значнейши укладаня до векших проєктох. Петровчан€ на уровню свойого месного одбору мали вельки плани за tot рок, медзи хторима було отверан€ дзецинскей оводи у валал€ хтора закрита уж 2012. року и того року зме ше наздавали же ю закончиме. На нашо щесце ест досць дзеци у валал€ котрих би родичи дзечн€ посылали до оводи, ал€ кед ше роботи буду окончовац так „швидко” як и по тераз, тоти дзеци по-вирастаю и руша до школи, а овода остане недокончена. Општина Богдановци не€ нашла пенежки за закончован€ петровскей оводи гоч средства за тоти роботи були плановани. Будинок месного одбору у штредку валала тиж так чека же би го ше пошорело и звонка и знука. Єдна часць обилена знука и оправени мури, цо зробел месни одбор, но за векши роботи, як цо то пременка патосу и шорен€ будинку месни одбор не€ ма средства, як и за будинок Сколани котри през жиму пречурює пре подле закрице. На тим будинку би вшеліяк требало побиць дески на закрицу и пошориць щити же би шнїг и диждж не€ нападали нука. Було плановано и пооправяць будинок фодбалскога клубу и за то општина плановала средства того року, ал€ и ту нїч не€ зробене. Плановане и асфалтован€ драги по православни теме-тав, як и правене нарисох за асфалтован€ драшкох дзе их ище нет. Нажаль, шицко спомнүте остало чекац даяки лепши часи.

Того року мали зме и локални виберанки у општини, та ше досць часу страцело и пре тоту причину покля ше не€ выбрала управна гарнитура. Єдине укладан€ котре того року у Петровцох витворене то укладан€ Горват-ских водох на петровскей бари. „Крака”, односно бара як ю волаю Петровчан€, у єдней часци достала свой дакедишнї випатрунок. Укладан€ Горватских водох виношело коло 400.000.00 куни и наздаваме ше же ше

цали проеккт приведзе гу концу и наиходзацим чаше. На тим проеккту ше ангажовали члени УГДДР Петровци хтори сцело робели же би ше украшэл уход до валалу. Вериме же општина найдзе финасийни можлівосцы и наступнаго року витвори голем ёдну часц тих проектох котры окремно занчны за живот Петровчаньох.

Векшина здружэньюх у валале достава средства за работу з општини, та их рбота повязана зоз финансийними моцами општини. И коло числених почежкосцох, шицки здружэння дали шицко од себе же би зробели дацо на хасен свойому валалу. Здружене УГДДР 1. октября 2013. року дало свойо доприношене у визначаваню смутней рочніцы страдня Петровчаньох у Отечественай войне, як и у других рочніцох ведно зоз Општину Богдановци и Месним одбором Петровци.

Медзи другим здружэнями треба видвоїц Здружене женох Петровци, котре украшэло валал, насадзело квеца у штредку валала и на других местах и поверхносцох. Нашо КУД „Яким Гарди“ тога 2013. року мало числени наступи своіх секцийох: фолклорней, драмскей и тамбуровей, а знова ше рботнно ангажовла и рецитаторска секция.

Не мировали ані нашо спортски здружэння. Так столнотенисере виполнили свойо плани як и нашо фодбалерэ у Ф.К. „Петровци“ хтори тот рок закончели на трецім месце у жупанийскай лиги. Не было им легка тренирац пре чежки финансийни обставини, а сам фодбал у нешкайших часох постал драги спорт за таки мали валал як цо наш. Заш лем витирвалосц и дзека петровским фодбалером помогли же би ше выборели за досц добры результаты.

Парсти тога 2013. року можу буц задовольни цо ше дотика урожаю, бо жито шумн€ зродзело, а за нім не заостали ані слунечнік, ані кукурица. Но як то уж при нас, кед рок добри и урожай не подли, цени зарна спадню и парастови заш ніч не остане, векшу часц заробку однешу други цо ше случело и того року. Цени зменшани за 50 % – кукурица зоз 2 куни по кили зменшана на 1 куну по кили, а слунечнік зоз 3.5 куни зменшани на 1.8 куни по кили, цена жита тиж так заоставала за лоньску за 20–30 %. Державни потицаў парстом тиж зменшани и не виплацени, а хто зна чи и буду виплацени. Так векшина парстох незадовольна зоз роком котры за нами.

Того року зме вошли до Европскай униї, але за живот звычайных людзох, рботнікох, паастох и пензионерох то не мало ніяке значене, бо людзе не почувствовали же им ше живот злюпшує. Цени у тарговинох лем рошню, подрагшали телефон, струя и шицко друге, гоч нас медій прешвеченую же не

так. Людзе на власней скори чувствую драготню, а велька часць их осталася без роботы, велі робя без плаци, а ёдна часць хтора и ма плаци достава ёднаку плацу уж роками, без огляду же цени рошню и живот ровно подрагашу. Такі плаци які су за представляю вельке щесце у очах гевтих хторы робели, але пре одход до ликвидациі або препадане подприємства остали без своїх заробеных пенежкох и закончели на заводзе за незанятиях.

Валалски пензионере чийо пензії виноша 700–1300 куну можу буць ще шліви же жилю на валале та себе іще віше можу виховаць кус статку и посадзіц заградку кед су здрави, бо би у варошу зоз свою пензію не могли прежиць ані ёден тидзень.

Зоз шыцкого начишеного можеме заключыць же тот 2013. рок нікому не бул лёгкі и нікому не принесол лепши або лёгчайши живот. Фінансійни обставини чежкі, політични обставини тиж так подли, але рок при концу и пробуйме забуць гевто нєдобре и постарайме ше же би нови 2014. рок бул лепши. Обещаня котры даваме себе и другим намагайме ше виполніць и наздавайме ше же кед зведземе рахунки на його концу будземе велью задовольнійши як цо зме то нешка.

Томислав Рац

Блукал сом ше по тим швеце

КИТАЙ

Пекинг – Ксиян – Сузоху – Шангай (од 14. по 23. май 2008. року)

Нашо Дружтво ДАГІТ длugo ше риختалo на єдну дlугоку драгу хто-
ру даєдни людзе волаю „животним путованьем”. За нас то була нащива
Китаю хтору зме конечно зисцели 2008. року.

Зберали зме перши информации о тей далёкай жемi и презнавали ше о
шлідуюцим: Народна Република Китай держава хтора ше пресцера у вос-
точней Азii и то и треца жем у швеце по поверхносци (споза Русiї и Кана-
ди) од 9.596.960 км², дlугока коло 5000 км, широка блізко 4000 км, а по
чишле жительюх то найнаселенша жем на швеце од 1.313.973.713 жите-
льюх. Року 2006. у главним городу Пекингу жило коло 12 мiлонi людзох,
а пенеж ше вола уан (1 euro вредзи 11.11 уани).

Нia, до тей далёкай жемi рушело нас штерацец, у агенции Маре – Пано-
ниум зоз Винковцох.

14. май 2008. року – Перши дзень

Рушаме на автобусу до Загребу дзе прешедаме на авion и лециме до Лю-
бляни. Кed сме лецели прейг „дежели” авion ше почал тресц и препадац,
та зме ше радзели же ше пилот озда злекнул же их прелєци та почал га-
мовац скорей шора. Углавним, беспечно зме ше спущели и нeодлуга заш
полецели, алe тераз по Истанбул хтори главне пристанiшце за путованя до
Китаю. Їх аеродром величезни и нет чого нют на нiм, алe найчejше пренай-
сц место на хторим ше може запалiц цигаретлу, цо нас нагадало же випатра
анi Турци веcей nе тоти цо були дараз кед nе куря на кождим крочаю. На
23,10 годзин лециме за Пекинг. Тоти цо ше покус поправели зоз паленочку,
же би им за кожди случай було легчайше кед дагдзе злекиме скорей шора,
швидко поспали, а тоти котрим ше спало картали ше на компьютеру, або
проводзели на карти дзе ше находзиме на небе алe и спрам жемi, бо зме
лецели на 9000 метери над жему, у надiї же ше пошвидко nе найду у Раю,
гоч ше мi видзело же зме my просторно nігда nе були блiжей.

Пекинг – панорама

15. май 2008. року – Други дзень

Коло 13,30 уходзімем на новы аэродром хтори випатра велічезно и прэкрашн€, а недавно вибудованы за потребы 29. Олимпіяды хтора ше мала отримаць од 8. по 24.август 2010. року. Єдна з причинох нашей драги була праве и обиходзен€ тих новых архітектонских чудох хторы вибудованы з нагоды Олимпіяды и уж постали познаты ширцом швета. Даkus нас чудовало келью то годзин, бо лецен€ требало тирвац 9 годзини, але нам потолковали же розлика у часу медзи Загребом и Пекингом +6 (кед у Заграбе 12.00 годзин у Пекингу 18.00).

Кед зме конечно позберали нашо куфри по котры зме мушели пойсц на електричным гайзибану, бо аэродром берз вельки, а веџ зме зоз нашу туристичну водітельку рушели гу хотелу хторы ше волал *Treders hotel Beijing* и находзі ше у самім центру горада. Вожен€ през горад за нас було вельке несподзиване. Шицкі зме обчековали стретнүце зоз горадом зоз малима хижками, як цо нам го описовали тоти цо були ту пред даскеліма рокамі, а главне превозне средство по ёх словах були бициглы и спрам их словох мале число автох, а у тым малим чишле угловним би ше могло препознац стари русийски Лады и Волги, а за политичарох Чайки.

Ми не стретли ніч од того. Вшадзи зме могли обачиц широкі драги –

Пекинг– забранені город

авениї велічезни будинки зоз котрих велі ище више у вибудови. Улічки польни автожах и то найновших, углавном японских моделох. Водитель нам толкує же зоз приватну продукцию розпочало отверане Китаю спрам швета и тата жем ма велічезну економску моц хтору аж тераз указує. Олимпияда би то мала указац цалому швету.

Кед зме ше змесцели до готелу и заменели пенсжи, рушели зме до розпатраня старого Пекингу до старого кварту „*hutong*” хтори ше со-

Рикши у Пекингу

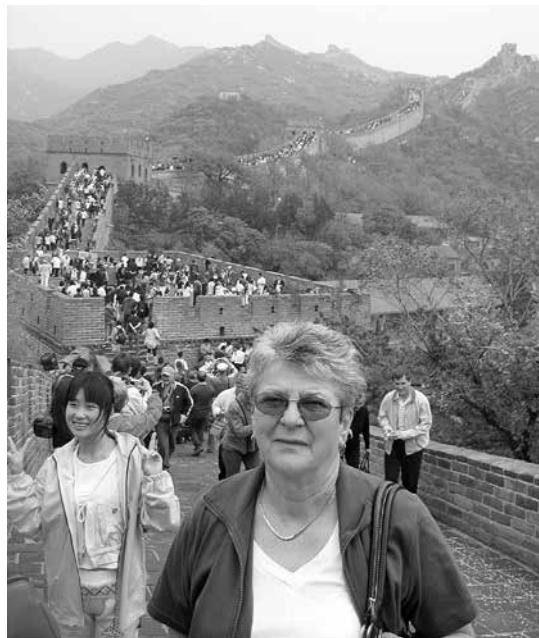

Виход зоз забраненого городу

Други двор у забраненим городу

стої зоз хижкоу у духу традицийней китайской архитектури зоз малючким завартим двором у котрим жило и по три генераций. Тота часц городу тераз охабена лем за туристох як и рикши – традицийне вожене на бицигли зоз трома колесами, котру вожи чловек, а ми ше змесцаме споза нього як до фиякеру. Тот вожач ,чию рикшу я допаднул, чесно заробел свою надніцу обращаня педалох. Нащивели зме єдну традицийну хижу у хторей зме попили чай без хторого ше у Китаю тиж так не може жиц, а у тей хижи и у цалим кварту, хтори охабени як туристична атракция, людзе жилю традиционально. Други подобни часци места поваляни и на место дакедишніх хижкоу нешкада стоя високи будинки и велічезны квартельны блоки до хто-рих змесцени числени людзе котрим хижи поваляни.

Вельки китайски мур

Вечера у традицийним китайским ресторану. Шедзи ше доокола окружлих столох на котрих ше штредня часц находзі кус водзвигнуто и мож ю обрацац, а на ней поскладано од шейсц по дзешец судзинки у хторих рижнородни єдла котри кажде бере покус. Єдла би требало брац зоз палічками, о чим кратку подуку отримала наша водителька. Тим схопнейшим ше и удало наесц з палічками, а други ше лапели видлічкох. Ножи не потребни бо там месо и прилоги сервираваны нарезаны на дробни фалатки же би

Китайски мур зоз численима туристами

ше могли єсц з палічкамі. Место хлєба є ше ризкаша, тиж так з палічкамі, а юшка ў концу єдзеня. Е, а тераз цо зме єдли нє могли зме цалком сигурно твердзиц, бо их єдла цывавога смаку, на приклад слатко–горкави, слатко–квашни, а єст и барз горкого, бо то вони любя, а ми дакус коштовали стукаюци.

Ксиян – вояци зоз теракоти и Даниел Перунски

16. май 2008. – Треци дзень

Будзиме ше коло осем рано, фриштикусем, шицко на шведским столе, але ше може фриштиковац и дацо зоз їх традицыйных ёдлох цо и робели даєдни шмелши, гоч мена ёдлох написані на китайским и англійским языку. Понеже ми ані ёден язик нє блізки, та сом выберал єсц гевто цо сом могол препознац. Ніяк ше не розвидняло, цо ме кус чудовало, але кед зме рушели гу автобусу було нам ясне же то их надалеско познати смог хтори зна остац и до поладня.

Паслуговане чаю

Рушаме до розпатраня „Забрененого городу” у хторим столовали китайски царове у обектах и коло нїх. Док ше вожиме на автобусу, розпатраме город, а окреме нас зацикавели квартельни будинки на чийих ше шицких облакох находза климаінсталациі, бо у нїх то виптра постал прави хіт, так же им здабе на главну архітектонску прикраску, правда на будинкох хтори скорей будовани кед ше озда шпоровало на изолацийох.

Преходзиме през ёден велькі парк у хторим дзялко мальовани новозбудовани конк полни людзох хтори ше опушаю на рижні спосobi – ёдни граю на традицыйных інструментох, другі шпиваю, треци ше картаю або вежбаю на рижні спосobi, штварти танцую итд. Кед нас уж кус заболелі

уха од слуханя ёх писні и музики, вошли зме до найвекшого храму у Пекінгу хтори ше вола Небесни храм и находзи ше на плацу, ма три поврехи, а збудовани є 1420. року под час панования царох зоз династії Мінг и до ньго могол войсц лєм цар же би бешедовал зоз богами и модлел ше за богату жатву. UNESCO 1998. року тот храм преглашел за памятнік шветовей культуры. Храм цали збудовани зоз древа без и єдней металней часци, округли є и ма три закрица хтори символизую драгу цара по небо. Сам будинок ше находзи у штредку велького парку чия поверхносц коло 270 гектари.

Приходзиме на плац Тяньмен або плошу Небесного мира, найвекшу плошу на швеце окружену зоз монументлініма памятніками и познатима будінкамі, медзи хторима Китайски Парламент, Историйни музей, Музей китайской революції и други обекти. И нешка є полни людзох хтори приходза зоз цалого Китаю, ал€ и цалого швета. Там ше отримую паради, а там тиж так и позабивани студенты хтори ше бунели процив власци 1989. року, цо Китайцы не любя нагадовац.

Рушаме до Забраненого городу тей царской палати дзе звичайни чловек не могол войсц по 1949. рок кед звалена царска власц (остатні китайски цар бул *Pi Yu*). Палата од теди була запущена, ал€ обновена є остатніх роках, та ше сїй врацела стара краса на хторей робя ище и нешка.

Уходзиме зоз численіма другім туристамі до плати и доставаме перши информации о ней. Находзи ше у центру Пекінгу, у напряме сівер–юг, обколешена зоз каналами и мурами, а шицко правене у символіки цара у небесных вязох цара и неба. Звичайни чловек там не мал цо робиц окрем буц слуга. Палату почали будовац 1406. року и у ней царовали царове зоз династії *Ming* и *Qing* блізко 500 роки. Поверхносц виноши 720.000 м² и у ней ест 10.000 хижи, велї площи, мосцики, дворани зоз символичними назвами „мир штреднього складу, защищеного склади и верховного складу”, а ту и царски дворани, просторы за конкубіни, Палати небесней чистоти одкаль ше преходзи до часци за одпочыван€, полни з егзотичними древами, скульптурами, фонтанами, каналами и мосциками.

Шицко зме то прешли, дацо препатрели, дацо зоз камеру зазначели и пробовали запаметац, ал€ ест тельо того за видзиц же зме найвекшу часц, верим, анї не видзели, можебуц же ше дацо лєпше зрозуми кед ше поопатарю слики, бо би ше о тим мало и могло вельо писац, а зоз словами заш барз чежко дочаровац велічезносц Забраненого городу о хторим знімани и філми, а може ше дацо найсц и на интернету.

После того силного ходзеня пошли зме до китайского медицинского центру дзе ше лічи на традицийни китайски способ. Перше нам намочели ноги до чаю, а вец нам розчуховали и масирали талпи, цо нам барз одвивало и опущело нас. Вец приходза дохторе хтори вам препатраю очи и язик, тримаю вас за руку и гуторя диягнозу, а за розлику од наших дохторох, нє питаю цо вас болї ал€ вам вони даваю диягнозу о вашей хороти. Велї ше нёсподзвали же им шицко потрафели, а дахто ше нёсподзвизвал кед му гуторели од якей би ше хороти могли похориц. Дораз писали и рецепти, та хто сцел могол купиц и тардицийни китайски ліки од рижних травоах хтори нє таки тунї, окреме за нас туристох.

Тонг Ли – птици котри робя

Вечар зме пошли до китайской оперы хтора звонка анї нє випатра барз велька, ал€ нука ма и ресторан у хторим ше як специялитет послугує поznата пекингска качка хтора ше пече премсцена з цукром и виши над огњом. Режу ю на фалатки з ножом хтори випатра як наша шекера, ал€ так на ценко же зме мали проблем з ёдзеньем покля нам нє указали же ше з палітками круци доокола як палачинка, а вец ше так з палітками и є. Дакому ше удало и наесц гоч ше тото ёдзен€ сервира лем як специялитет, а нє за наедан€, ал€ ма окремни смак.

По вечери одходзиме до оперы. Таку комбинацию шпиваня, кричания и пищаня, балету, циркузу и акробатики провадзене з музику хтора у барз вискох тонох, же чловекови нє да ніяку шансу же би одпочинул и задримал, як цо то шор у нас у опери. Можебуц же то анї нє случайно. Без огляду на шицко, тото дожице остане кождому у паметаню, медзи иншим и по богатстве костимох, а атрактивносц виводзачох гоч хлопски и женски улоги глумя лем хлопи.

17. май 2008. року – Штварти дзень

Рушаме до обиходзеня найпознатшаго памятніка сатрого Китаю, а то Вельки китайски мур. Тото будовательне чудо ше цага през бреги и доліни 5660 километери од востоку гу заходу, а мал улогу охранебного систему од упадох номадских племенох зоз сиверу.

Ми коло мура пришли до места Бадлинг хторе ше находзи коло 60 км сиверно од Пекингу. Там ше находзи утвердзени уход зоз кулами и муром виским коло 8 метери, а широким телью же може исц коч до нъго. Мур будовани од гранитных блоках чежких по 500 кили. Горня часц мура збудавана зоз цеглами, хтора витримала блізло 500 роки.

Як то робене исную документы, ал€ кед ше спатри кадзи шицко мур преходзи мушиме буц одушевени з людзми хтори го збудовали. Тоти мури витримали вшеліяки числени инвазій, ал€ остали нєдорушени, гоч зме ше прешвекели же нє могли одупрец ёдней файти инвазій, а то туристи хтори го запошедли у таким чишле же ше по муре ледво преходзи, а єст их зоз цалого швета. Рушели зме до розпатраня по самим муре, ал€ зме ше пошвидко оддумали од того, бо то подрозумює непрерывне пендране горе и сходзене долу и тоти без кондиций таке дацо не годни витримац. Упечаток о тим будинку импресивни, цо нє чудує кед ше зна же то ёдина будовня котра ше видзи зоз Мешаца. Кед зме достали дипломи же зме освоели Вельки китайски мур, бо у Китаю иснує присловка „Хто не бул на муре – тот не прави хлоп”, рушели зме назад оквицени зоз шапками хтори нам подзелела водителька, а то були шапки такволани „маовки” зоз гвозду петокраку, хтори донёдавна ношени и у нас.

Одходзиме до Пекингу и затримуєме ше у мануфактури дзе ше продукую бисери у кориткох (школькох) и то так же до коритка кладу даскелью зарна писку котри коритко закруци зоз седефом и бисер готови. Було досц чежко нашо жени одняц отамаль, гоч ше муши признац же треба мац дає-

Тонг Ли – канали

ден сувенир хтори ше и видзи. Зашли зме и до мануфактури у хторей ше продукую вазни и други прикраски по окремней технології, прекрашнє цифровани и хтори ше не можу розбиц. Там заняты углавном жени.

У Пекингу одходзиме на олимпийски стадион котри ма 91.000 места. Пре некаждоднью архітектуру дostaл назыву „питиче гніздо”, а проектовал го швицарски архітект *Herzog i de Meuron* и не докончени є подполно, так же го можеме обисц зоднuka, а озда го uвидзиме на Олимпіяды. Предлужуєме далей до Державного центру за уметносц хтори випатра як велічезна купола хтору пре форму волаю „вайцо”. Находзи ше недалёко старого кварту „*hutongu*”. Шлідзи нащыва Державному центру за водово спорти хтори пре форму волаю „водова коцка”. Звонка випатра як вельки мехир з мидліни, а направени є зоз шветлопрепусней пластики хтора вноци швици зоз белавкастим шветлом. Архітекти зоз Китаю и Австралиі.

Ище ёден будинок не закончени, то единствена конструкция Центру китайской державней телевизії хтори ше будує 24 годзини на дзень. Конструкция ма два турні хтори ше на верху скапчую цо симбolicно представя капчане Китаю зоз шветом. Турні високи 234 метери.

Вечерали зме традицийни ёдла за покраіну Цантон и чувствовали же гориме зоднuka бо вони ёдза барз горке. Рушели зме на ноцне розпатране

Пекингу. То модерни велегород полни шветла и рекламох, ал€ и улїчных тарговцох, робних хижох зоз найновшу шветову моду, но ёст и мали тарговини дзе ше предаваю барз добри фалсификати роби зоз цалого швeta, од игли по локомотиву, за цо Китайцы прави майстрове. Пекинг город полни контрастох – старого и нового.

18. май 2008. – Пияти дзень

Вчас рано рушаме на аэродром же бизме одл€цели до *Xian-u*. То город хтори ше находзи югозаходно од Пекингу, дас 900 километри далеко у долїни рики Янг (Жовта рика достала мено пре вельке количество мулю хтори ноши на своїй 3000 км дlugокей драги, а почина у подножю Гималайох). То найстарши город у Китаю, стара царска предстолнїца одкаль почала „драга свили” котру през пустинї и ланци горох приношена на Блїзки восток и далей до Европи.

Уход до Пагоды

Треба дацо повесц як випатра путован€ на китайских аэродромох. Пре Олимпийду, хтора пошвидко, барз пооштрени безпечни мири, так же ше нїгдзе, а поготов до авіону не може войсц без строгого препатрунку багажу, ал€ и путнїкох пре забрану уношэні шицкого цо здабе або може здабац

на оружие. Так поведзме, забранене уношэнे упалячох за цигаретли, а то ришене згодн, е так же на уходу до авона охабяш до окремней кошарки, а кед виходзиш вонка вежнеш себе хтори ци ше пачи, хтори охабел дахто цо лёци далей од того аэродрома дзе ши вишол. Ту подло прешли тоти цо мали драги упалячи, а не положели го до багажу, та остали без якіх. Чули зме же Китайцы барз любя куриц, але зме обачели же там дзе курене забранене нікому не пада на разум запаліц цигаретлу. Иншак, шицки надписи и у городу и на аэродроме написаны на английским и китайским языку так же ше мож знаходзіц. Випатра же то шицко пре Олимпіяду, а як було скорей не знам, бо як слова (знаки) за нас нечитліви.

Змесцаме ше до готелю *Prince international hotel* у самим центру гораду *Xian*, у хторым як у царским гораду пановали тринац династій царох, а найвекши успіх мали под час династії *Tang* (618.–917. рок), а мож обачиц добраe зачувані охранебни мури и познати турні дзе ше по традиції рано будзело зоз дзвонами, а вечар одходзело спац зоз бутнами. Обиходзіме ёден зоз найвекших музеюох у Китаю, дзе мож видзіц цалу историю Китаю од человека зоз пещери по человека новшай исторії.

19. май 2008. року – Шести дзень

По фриштику рушаме до музейскаго комплексу дзе ше находзі вецеj як 7000 воякох од теракоти хтори трбали чувац цара *Qui Shi Huangana* на яго драги до загробного живота. Случайно су открыты 1974. року кед ше копало студні на тим полю и ище віше их одкопую. Кажды вояк ма иншаку главу и опрему, а ту и фигуры коньох направевы у природней велькосці офарбени зоз тирвацима фарбами, наоружаны зоз копіями, мечами и стрелами. Цали комплекс надкрити, а найкрасши экспонаты защищены у склу.

Скорей музею обиходзіме мануфактуру дзе нам указали технологію од правеня фигурах воякох зоз блата по печнє гліни и фарбеня. Дакус зме ту слизковали, дахто дацо и купел, а могло ше аж купиц и цалого вояка бо го діловни Китайцы порихтани запаковац и послац до Горватской. Кед зме обишли комплекс, націвельи зме чаяну дзе нам представена цермонія піца чаю, хтора ше состоі зоз цалого протоколу. Тоти хтори звладали цали протокол могли себе купиц судзини и чай же би ше и дома мали на чим вежбац.

У ёдней мануфактури нам указую виробок украсных фигурах зоз жаду – белавожеленого каменя хтори ше зоз брушеньом претваря до прекрасно-

Тианмен

го украсу хтори барз ценени не лем у Китаю але и ширше у швеце, та му и цена спрам того досц висока.

Таким вистатим од розпатраня историї, водич предложел же бизме ше опущели зоз масажу талпох цо зме єдногласно прилапели, але зме не виключели ані прешириоване масажи на цале цело, цо робели красни и барз млади дзивки хтори ягод же маю чэлічни пальци кед прицишню вистате цело. Супруги нам там дакус и завадзали.

Ошвижени, рушели зме до Пагоды дзивей гуски – то будистични манастир хтори збудовани 652 року и у котрим шечували будистични списи пренешени зоз Индії, одкаль сцигли же би ширели будизем.

Китай жем хтора званично не признава религию, але ю ані не забранює и там ёст шинуистох, таоистох, конфучионистох, мусліманох, християнох и припаднікох других вирох.

Вечерали зме на телевизийней турні на барз високим уровню. Турня ше помали обраца и з ней мож розпатарц красну ноцну панораму ошвиценого города. Єдло було традицыйно ксиянске – шульканцы наполнени з месом, вайцами и печарками, а було и други єдла зоз цеста, досц подобних италиянской кухні.

20. май 2008. Року – Седми дзень

Лёцімем за Шангай на авіону *Cina Eastern* на 10.20 годзин, а сцігуєме на 12.15 годзин и змесцаме ше до *Best Western Logmen* готелю.

Одходзімем до старей горадской часці же бизме обішли незвичайны парк под назву *Yu Yuan Garden*, хторы стари вецей як 400 роки и полни ё зоз егзотичнім древамі, будінкамі и скульптурамі правеніма под час династій-ох Мінг і Чінг, а парк служел цером за адпочывок и опуштане. У старей часці нащывюєме и тарговецкі центэр полни зоз малима предавальнями у хторых мож шыцко купіц. Дакус нас несподзівало кед зме чули нашу бешеду у єднай тарговині, а то не был ніхто з нашай групи, але двоме студэнти з Новога Саду, а у Шангаю су на студійох. Знова заключуєме же швет наисце барз мали. У старей тарговацкай часці находза ше угловым будінкам зоз початку 20. Столітія, зоз часу кед Шангай бул главны тарговінски центэр цалей Азії, а видзи ше нам же вон туту улогу ма и тэраз, понеже шыцки значні шветово фирмі маю свойо представніцтва у Шангаю, а окреме значнє же ше ту находза числени банки.

Значене Шангаю як тарговінскай дестинації найлепші можеце замеркавац у Пудонгу, у новым кварту гораду полним найвекших и найвисших

Уход до гадвабней мануфактуры

будинкох збудованих зоз мрамору, чељіку и скла, хтори указую на моц китайской привреды. Патраци до велічезносци тих будинкох чежко у було чим найсц розлику медзи заходом и востоком цо ше чежко уклаа до наших задумованьох же Китай велічезна, але нє и модерна держава. Шангай на каждим кроку указує же зме мали предрсуди о Китаю. Кед Китай почал будовац свойо високи будинки – нестало чељіку у швеце, а кед почали куповац и вожиц авта – настал проблем з нафтую, а за продукованє автох однімаю ше найвекши продуквателе на швеце.

Китай див хтори будзи, а кед ше пребудзи велью того ше премені у швеце. Правда же цена котру плаца за свой розвой висока, рики им нестали бо их застановели зоз велічезними гацами хторих маю три раз веций од Америки, а ище их правя. Воду хасную за наводньованє, а фабрики хтори загадзую воду випуштаю до рикох без пречисцована, бо за нїх продукция найважнєйша, а вода за пице и так загадзена, а канлизациі у менших местох нет итд.

21. май 2008. – Осми дзень

Нешка идземе на вилет до коліски Шангаю, же бизме упознали стари Китай и як ше дакеди у нім жило. Стари город *Suzhou* ище віше традиційно продукує гадваб зоз гадвабных мотильох. Ту ест телью роботи же нє чудо келью кошта дацо зоз правого гадвабу. А вони зоз гадвабу правя шицко – сукні, кошилі, посцеліну, аж и слики хтори барз вредни бо треба велью часу же би ше направели.

Предлужуєме драгу до малого валалу *Tong Li* хтори ше находзи на каналох озера *Taihu* и дзе ше скоро ніч нє пременело коло 1000 роки. До нъго ше уходзи або пешо або на електричних автох бо тото место защицене. Вожиме ше по старых каналах дзе ше жие ягод дакеди, векшином на улічки. Чамци вожа угглавном жени и барз су схопни у тим, а маю лем ёдне весло.

Китайцы нателью мудри и схопни же аж и ждралох научели же би им лапали рибу и то так же им здзею каричку на шию же би ю нє могли прелігнуц а вец им ю знею та им даю же би остатню прелігли як награду за роботу. У Китаю ше шицко є и шицко ёдло ше рихта на улічки. Було и з нас таких цо огладнели та и вони пробовали тото ёдзенє хторе ше рихта на улічки и твердзели же було барз смачне, гоч сом нє бизовни чи знали цо насправди ёдза, а можебуц и лепше за нїх же нє знали.

Вечар зме ше вожели по рики *Huangpu* зоз котрой ше може барз розпатрац розкошно ошвицени ноцни Шангай у котрим доминую турнї *Oriental Perl Tower* (468 м) *Jinmao Tower* (420 м) и велї други котрим нє знаме мена. Рика полна ладъох и терховних, и путнїцких, як и туристичних котри вожа гореводно и долуводно, бо Шангай ма найвекше терховне пристаніще у Китаю. На ладї зме ше упознали з єдну китайску фамелю и видзели же вони єдноставни и дружтвени людзе, та зме ше и сликавали за памятку, гоч нам ше з нїма найвецей удало бешедовац з руками.

22. май 2008. – Дзевяты дзень

З оглядом же Шангай велічезни город хтори ма, зоз околіском котре гравитує гу городу, коло 18.580.000 жительох, нащивели зме и їх Музей урбанистичнаго планована дзе зме през макети достали представу о правдивей велькосці городу, як и о його розвою през историю.

Оходзиме и до нового центру дзе ше находзи позната тарговинска улічка *Nanjing* зоз велькима можлівосцями выбору роби зоз цалого швета, ал€ по шветовых ценох. И snue думан€ же тарговина у Шангаю „институция”, бо такому количеству и понукнуцу роби нє можу ше одорвец анї хлопи, а дзе аж вец жени. За каждого ёст дацо цо му праве то хиби, дакому годзинка познатей марки, дакому торбичка, гадвабна сукня, кошуля або ципели. Там ёст шицко. ал€ же тото цо купуєце нє прави правучки оригинали най вас нє стара. Китайцы нателью добри у копированю же розлики вецей нє можу препознац анї сами продуквателе оригиналох.

На найвисши будинок у Шангаю на котрим змесцена турня *Jin Mao* 88 вожели зме ше на лифту котри вожи 9.1 м у секунди, та ше на 88. поверх сцигує за 45 секунди, та ше ми видзело же ми ноги нє витримаю пендран€ до турнї, ал€ кед ше лифт застановел видзело ше ми же ми жалудок вошол до глави. Твердза же праве закончую ище ёден будинок висшо од тога, з ище висшу турню котра будзе найвисша и Азії. Зоз *Jin Mao* на 340.1 м понад жему пресцера се велічезни попатрунок на город и рику Янг Це и пристаніще. Кед зме ше конечно долапели жеми и кус ше ошвижели, дочекало нас ище ёдно китайске чудо.

Вожели зме ше на аэродром у Шангаю на найшвидшим гайзібану у швеце, хтори може вожиц и по 430 км на годзину, а котри на тей гайзібанскай драги вожи 300 км на годзину вноци, а котру видумали Немци. Ми ше правда вожели лем 250 км на годзину прето же то огранічене за вожен€

Шангай – стара часці гораду

през дзень, але і тата швидкосць нам була досць же близме почувствовали як випатра лёцене по жемі.

Вечар на 20.30 годзін лёцімі гу Истанбулу з авиакомпанию *Turkish Airlines*, зоз злёцованьем у Пекінгу и после цалоноцного лёценя злёцели зме у Истанбулу на 5.30 рано.

23. май 2008. – Дзешати дзень

Чекане авіону за Загреб, хтори руша на 12.25 годзін, сцели зме вихасновац за розпатране найзначнейших исторыйных памятнікох у Истанбулу. Удало ше нам дацо и з тей намири, обішли зме Ая Софию, хиподром, обеліски и розумліво Капали чаршию у котрой ёст шицкого цо ше може най-сц на таких местах, од скори, гадвабу по злату и облєчиво. Там ше легко може страциц, бо кед ше запатриш по дутянох нараз видзиш же не знаш дзе ши. На щесце, шицкі зме ше позберали и рушели на аэродром. Але мы не знали же ше Турки у медзичаше пребудзели и рушели на автох на роботу, а транспорт у Истанбулу постал легендарни бо ше у нім транспортны знаки не почитую и почал нас облівац жимни зной кед зме обачели же близме барз легко могли запожніц на авіон прето же вецей стойме як цо ше во-

жиме. Кед зме уж страцели кажду надію, наш водич наволал аеродром та нас дакус причекали, гоч авион мал запалени мотори и рушел истей хвильки кед зме вошли до ньго. Озда ше им таке пожнене на аеродром частейше трафя. На загребски Плес злецели зме коло 14.00 годзин и пошедали до автобуса котри нас чекал, а вечар зме уж спали у своїх посцельох после скоро 10.000 км лещена.

Шангай – будистични манастир

Кед бизме сцели за конец вицагнуц даяки резиме з тей нашей драги, бойм ше же то за мнє не легко, голем у тим змислу як ю я дожил. Найвецей ме импресионовал тот контраст медзи старым и новым (Пекинг – олимпийски город, Шангай – тарговински город и *Xian* – история) велькосц тей же-ми з котрой ми видзели лем часточку, ал€ кед ше попатари на карту Китаю видно яки є велічезни. У городох жие веций людзох як у веліх державох, а число людзох чежко нам и написац або задумац. То жем котра залапена зоз н€милосердним индустрийним розвойом, ал€ зоз енормним трошенъом енергії и екологийніма пошлідками. Звекшує ше число людзох котри з валалу преселю до городох (коло 10 міліоні рочн€), бо ше пльопривредни ресурси н€прерывно зменшую, а фабрики гледаю нових роботнікох за

котрих треба обезпечиць квартель, струю, воду, що твори зачаровані круг тей жемі, алє ще розвой вецей не може застановиць. Вшадзи дзе зме пошли шицько полне людзох котри нам випатраюши цікви єднаки, та зме их не могли розпознаць (гоч воно тут істинні твердза за нас). Чай им одлични, кафу пила озда лєм моя жена, пиво *tsingatao* тиж добре, вина не маю окрем зозуву зоз Французької (ニア, ту і наша прилика), а за аперитив нам препоручую *bai jin* – паленку з рискаши котра така моцна же ще не препоручує ані после 24 годзини приношення пламеня гу устом. Я принесол єдну фляшку, алє мам ще половку з ней, бо шицьки що ю коштовали лєм лапали воздух, бо забули дихаць лапаючи воздух.

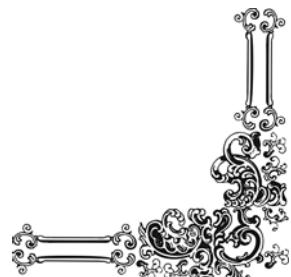
Могол бим ище писаць і писаць і на концу ще страциць у писаню, бо кед ще пише о такей величайшій жемі найлегчайше ще страциць.

За тераз закончим зоз китайським привитом *Zai jin* - до шлідующого стретнуца.

Даниел Парунски

Iz duhovnog života
З духовного живота
З духовного життя

Святочно преславени Кирбай у Кули

Внедзелю, 24. новембра 2013. року по юлиянским календару, у Василиянскай парохії святого Йозафата у Кули, преславене храмове швето – Кирбай у присутстві, нажаль, ніведького числа домашніх вирнікох и іх госцох. Святу Службу Божу служел грекокатоліцки владика преосвящени кир Георгий Дюдяр и госцуюци паноцово нашого обряду. Медзи німа можеме визначиць паноца Михайла Малацка, пароха зоз Руского Керестура, паноца Юлияна Раца зоз Нового Саду, паноца Михала Холошняя зоз Дюрдьова, паноца Зеновия Вовка зоз Вербасу, двух госцуюущих паноцох зоз Словакій, як и двух домашніх паноцох Василиянох хтори водза бригу о духовним живоце кулской парохії.

Вера Павлович

Обход коло церкви

Владика кир Дюдяр и часни шестри Службеніци у процесії коло церкви

Святочно визначени Кирбай у Вуковаре

Внедзелю, 27. октобра святочно означене швето Христа Царя у вуковарскай греко-католіцкай церкви. Попри вуковарскага пароха паноца Владимира Магоча, святу Службу Божу сослужовали ище госцуюци паноцове: декан сримски и миклошевски парох о. Яким Симунович хтори предводзел Службу Божу, о. Владимир Седлак зоз Петровцох, о. Дарко Рац зоз Бачинцох, о. Владимир Еделениски зоз Беркасова и о. Михайло Режак додекан сримски зоз Шиду.

Часц святочнай Служби Божей на Кирбай у церкви Христа Царя у Вуковаре

У казані паноцец Я. Симунович наглашел же швето Христа Царя можеме похопиц як Исусово потвердзене же вон наисце правдиви цар, але його царство не таке яки царства того швета. Держави того швета ше розпадаю и неставаю, и найвекши диктаторе у шмерци ше виедначу зоз своїма поданікамі. Исис Христос друга особа святого Троіства и уж по своім родзеню од Духа Святого приял шицку моц на небе и на жемі, бо му дана

шицка власц и на небе и на жеми, а вон нас посила же бізме ходзели ширцом швета и тримали ше його науки, бо лем тот хто вери до нього будзе мац живот вични. Швето Христа Царя за нас християнох значи признаване Христа за свого владара хтори ше у цалосци повиновал свойому оцу и прилапел криж по Божей волі. Исус умар на тим крижу за нас людзоз и охабел нам надію за живот вични зоз своїм воскесенъом кед будземе шлідзиц його драгу.

Обход коло церкви

Нажаль, число вирнікох аж и на храмове швето – Кирбай у Вуковаре не было вельке и попри красней хвилі, що доказує же нас єст віше меній на тих простох.

Вера Павлович

**Шестри Василиянки зоз Вуковару и други вирніки
у святочнай процесії коло церкви**

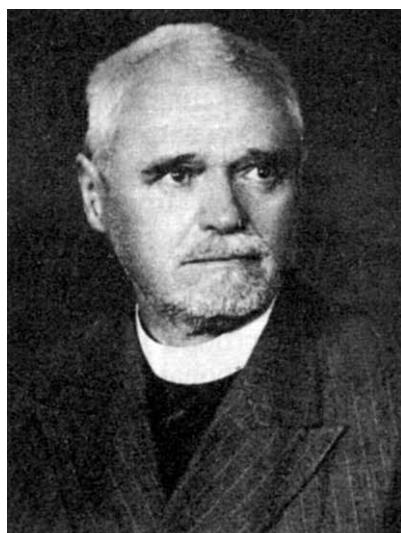
Рочнїци

105. роки од родзеня паноца Михала Гирйоватого

Служел вирнїком вецей як пол вика

През вецей як 260 рочну историю нашого церковного живота мож замерковац же у одредзених периодах даєдни парохиі давали шумне число богословох и священікох. Так було и єден час у Миклошевцох.

Перши зоз Миклошевцох хтори ше одволал на поволанку Оца небесного бул Михал Гирйоватий.

Михал Гирйоватий

Михайло Гирйоватий, син Павла и Єлени народзеней Гудак, народзел ше у Миклошевцох 28. новембра 1883. року. Три його шестри одати за священікох: Ана за Дюру Бесерміня, Юлияна за Спиродона Петрановича, а Марія за Ілію Гарапича.

Основну школу Михайло закончел у Миклошевцох. Перши штири класи гімназії закончел у Вінковцох, а штири висши класи гімназії зоз вельку матуру у Загребе, як абсолвент нашей владической семінарії. Богословію студирал на трох местах: перши рок у Львове, други у Загребе, а треті и штварти у Ужгородзе.

Дня 10. авгуаста 1908. року повинчал ше зоз Ирину Олеяр. Мали тройо дзеци – єдину дзвівку и двох синох. Син Мирон ше вишколовал за священіка. Шейсць дній после винчаня почали пошвецаня хтори приял у Загребе. Дня 16. авгуаста 1908. року бул пострижені, рукоположени за чтеца и пивница и пошвецени за поддиякона. За диякона є пошвецени 19. авгуаста, а за священіка 23. авгуаста истого року. Пошвецел го крижевски владика Юлій Дрогобецкий. Перши два роки як священік служел у Прогомелю нєдалеко од Беловару, а 1910. року бул намесцени до Райового Села дзе остал по 1923. рок. Першого априла истого року є премесцени до Бачинцох и ту службовал по 1. октобер 1936. року. У тим чаше влади-

ка го меновал за сримскага декана и тоту должност окончовал по конец живота.

Зоз Бачинцох о. Михайло Гирйовати бул премесцени до Миклошевцох дзе службовал по 1. август 1960. року. Єден час, пре старосць и хороту мал особнога капелана у особи паноца Димитрия Бесермінія.

Отець Михайло Гирйовати найчежши дні у живоце, под час и после Другой шветовей войны, дзелел зоз своїма вирнікамі. При Миклошевчаньох бул вельки авторитет, шицкі го почитовали и спрам словох веліх тедишніх вирнікох остал запаметаны по своёй сцелосци и одлучносци, бул приклад шицким як ше люби свойо, власне. Бул благи гу своим вирніком и полни братскай отвореносци гу священіком. Церква и молитва му були віше на першим месце.

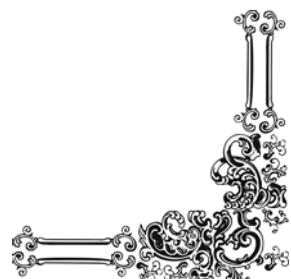
Полни 54 роки служжел о. Михайло Гирйовати як священік. Указал ше як прави душпастир и вредни служитель и навиститель Євангелій. На шицких парохийох дзе службовал охабел красни упечатки.

Як пензіонер зоз Миклошевцох ше преселел до Сримскай Митровици дзе умар 8. октября 1962. року.

Ксения Лікар

**Kruh naš svagdanji
Хлєб наш насушни
Хліб наш насушни**

ЕФЕКТИ НАВОДНЬОВАНЯ НА ПОЛЬОПРИВРЕДНИ КУЛТУРИ

Спознац основне о наводнньованию

Зоз наводньюваньом ше, нет сумніву, посцигує звекшанє урожайох скорошицких польопривредних културох. Но, звекшанє завиши и о веліх факторох, а єден од сущних то знанє особи хтора окончує тоту роботу. Як дефініция наводньюваня найчастейше ше хаснує же то міра у польопривредней продукції зоз хтору ше надополнює природни паданя кед же вони у недостатку спрам потребох рошлінох не оможлівлюю їх полни генетски потенціял плодносци. З другого боку, у случаю продукції у завартим просторе, наводньюване єдини способ зоз хторим рошліни обезпечуєме з потребним количеством води и нормалне роснуце и розвой.

У специфичних польопривредних продукційох, як цо заградкарство и овоцарство, барз ридки роки кед не потребно додавац воду, односно кед природни паданя єднаки потребом рошлінох у шицких фазох роснуца и розвою. Та так и у просеково дижджовних рокох, у дзепоєдних фазох угловним ше зявює одредредзени недостаток легко доступней води, та вон у осетлівих фазох роснуца и розвою дзепоєдних културох, може условиц вельке зменшанє урожайох и квалитети урожайох. Праве прето необходне мац систему за наводньюване зоз хтору маме можлівосц додац потребне количество води у одредзеним чаше.

Ефекти наводньюваня на заградково рошліни

Продукция заградкових рошлінох на векших поверхносцох подрозумює развиту поживову индустрию хтора тоти продукти прероби и пририхта на тарговище у чаше кед нам швижи заградково рошліни не доступни. Векшина заградковых рошлінох хтори наменени за преробок погледую стаемне количество пре свой специфичносци и хаснованє различних частцох за поживу. Медзитим, и за меншу продукцию хтора наменена пласману на тарговищу необходне таким рошліном обезпечиц оптимальни условия за роснуце и розвой. Єден од предусловийох за оптимальне роснуце и розвой шицких заградковых рошлінох вшеліяк правочасово додаванє потребного количества легко доступней води.

Шицки заградково рошліни маю звекшану потребу за воду и погледую „богатши”, звекшани уровень води у жеми спрам других културох (житарки, овоц, винова лоза...) Спрам своей збудови, векшина заградковых рошлінох ма буйну наджемну часць без огляду на хабитус (вонкашні випатрунок), вельке и грубе лісце, вельки клітинки и у себе ма вельке количество води, зоз векшу можлівосци вименювання гасох, хтори маю специфични способ справованя. Прейг стомох (мали отвори на поверхносци лісца) одвива ше интензивна транспирация (трошене води), а то ёдна од причинах звекшаней потреби заградковых рошлінох за воду. За розлику од заградковых рошлінох, рошліни хтори одпорнейши односно толерантнейши спрам суши, стоми отворени кед влажносць жеми вигоднейша през дзень и вноци. При невигодней влажносци жеми стоми през дзень дочасово полу- отворени, а вноци отворени. Польопривредни культуры (житарки и други) у правилу маю меншу поверхносць лісца, але вона слабо защищена од ви- парйованя. Коло того заградково рошліни у себе маю вельки процент води бо ше у іх одвиваю физиологийни, биохемийни и биологийни процесы у которых ше творя витамини, ферменты, танини, рибофлавини (витамин B2), алкалоиды, различни матерії зоз високим процентом минералах и других есенциальных злученіях чия синтеза погледує присутносць вельких коли- чествох води у клітинкох. Окрем того, векшина заградковых рошлінох ма слабше развиту кореньову систему хтора плітша, меней активней поверх- носци и хтори може хасноваць воду чия рухомосць легчайша и за часточки тла слабше вязана. На початку вегетациі корень ше развыва барз помали же би ше найвекша маса кореня после 40–50 днів нашла на глібини од лем 10–20 центиметри (ридко 25 на легких тлох). Пре наведзене барз важне на тей глібини, до 30 центиметри, отримоваць оптимальну влажносць у тлу (75–80 %), бо кед ше вона и за кратки час (лем даскельо дні) спущи од навед- зених вредносцях приходзи до зменшаня урожайох и квалитети пестова- них рошлінох и плодох.

Пре специфичносци заградковых рошлінох хтори вимагаю континуова- ни уровень води у тлу режим наводнёваня муши буць цалком поєдноставе- ни без огляду на климатски условия на отвореним. При хованю дзепоєдних заградковых рошлінох одредзую ше турнуси наводнёваня у модифико- ваней форми. Часова служина турнуса наводнёваня завиши о заградковей файти, ей фазы роснуца и розвоя, транспирацыйним условийом штредка у хторим вона рошнє, о тлу и його капацитету за воду. На приклад у вос- точней Горватской служина турнуса меня ше од 3–5 днів на легчайшим тлу

влеце та по 10, 12 и 15 дні на чежких тлох и позно вешені. Фундамент за модифікациою дужини турнуса на отвореним природни паданя и то так кед би ше шицки паданя збули за єден дзень. Кед вони менши од 5 милиметри у условийох високей транспирації односно меней од 3 милиметри у условийох нізкей транспирації наводньоване ше кончи як кед би паданя вообще не було. Часто продуквателе гриша кед одлужую наводньоване пре наявйоване дижджу. Кед же пришол одредзени час за заліване його треба и окончиц без огляду на наяву паданя бо у процивним приходзи до стреса пре хтори ше зменшує урожай и його квалитет. Обставини ше меяю кед ше наявюю вельки запори у кратким часу.

У продукції заградкових рошлінох, а у добреї мири и у овоцарстве, практикую ше скоро шицки способи наводньованя: орошоване, капка по капка, пущане води до браздох, преліване, чирянене и друге. За хтори ше способ продукватель опредзелі завиши о файти култури, типу и особеносци тла, клими, економичносци, жридлу и расположивих количествах води, средствах за куповане опреми и инше.

ХАСНОВАНЕ СУЧАСНИХ АГРОТЕХНІЦКИХ МИРОХ

Нашо продуквателе на своїх поверхносцох на отвореним, векших лєбо менших, найвецей продукую кромплі, капусту, парадичи и папригу, та пре то з тей нагоди их упознам зоз найосновнейшими сучасними агротехніцкими мирами хтори вязани за наводньоване (заліване).

Заліване кромпльох

Кед у питаню продукция кромпльох и посциговане високих урожайох, два кліматски факторы, вода и температура, маю пресудну улогу. Кромпля рошліна умерено влажного поднєбя, а при недостатку води приходзи до зменшаня урожаю и квалитету. Треба наглашиц же продукция кромпльох и їх урожай не завиши лем о количеству води але и о розпорядку паданьох у цеку вегетативного периода. Зоз виєднеченим розпорядком паданьох посцигуєме найвекши урожаї, позарядови квалитет, а з тим и финансийни ефект. У условийох зменьованя сухого и влажного периода приходзи до формованя секундарных плodoх (кромплі „дзеци“), деформаций и пуканя. Вони барз чувствительни на стрес води односно на недостаток води у шицких фазох роснуца и розвою. Прето наводньоване необходима міра у кождай „озбильней“ продукції як меркантильних так и кромпльох за репродукцию.

У наших условийох кромплю треба заліваць частейше (кажды 7–10 дні) зоз меншим количеством води (8–10 литри води по єдним службочным метеру) кед ше заліва прэйг системи капка по капка, бо максімальне дньово трошчэнне воді при високай транспірацыі на спомнутей дужині може досягнуць 7–8 литри.

Режым наводнёвання кромплюху треба прилагодзіць условіям рока односно спрам количства воді хтора ше находзі у жемі (влажносць білі требала буць 75–80 % на глубіні ад 30 да 40 центиметрах). Остатнє заліванне окончиць орэнтацийно мешаць дні скорей выбераня.

Результаты рижних випитованьох нам гуторя же ше зоз правилним наводнёваньем може посцігнуць и коло 60 % векши урожай.

Капуста вимага веќше количство воді

Капуста ше продукуе пре вегетативну масу та прето рошліни потребне веќше количство воді у жемі а вимага умерены потребы за цеплоту. Пасле пресадзования жем заліаць зоз коло 15 литри по квадратним метеру, а у чаше укоренёвання (10–15 дні) жем ше не заліва же білі рошліна розвила цю моцнейшу кореньовую систему. После тога ад формования главкох по технологіі дозреване потребне коло 500 литри по квадратным метеру праз 10–12 заліваня. Минімальная влажносць жемі треба же білі виношела коло 80%, а кед ё менша главки не будзе правільно развиты, будзе лёгчайши, та финансійны ефект будзе даскелью раз зменшаны. Подобны потребы за воду ма і карфиол, кель і броколі.

Парадича не любі суху жем

Тата рошліна ма добре развиту кореньовую систему, алі прето же ёй слабша моц уцицована, жем у котрой рошнє нігда білі не требала буць меней влажна ад 70–80 %. Водны стрес барз дійствуе на правільны розвой, окреме у чаше пресадзования, квітнусца і пороснусца плodoх. У періодзе формования квіткох і перших плodoх, у жемі най будзе менше количство воді. Вкупны потребы за воду пасле пресадзования по дозреванні виноша коло 600 литри по квадратным метеру, а спрам фаховых випитованьох важни і податок же за 1 кілограм парадичи потребне коло 30 литри воді. Медзитим окреме треба водзіць рахунку о количству воді кед парадичи зрею, бо кед ше у єдним турнусу препушти превельо воді зна присці до пуканя плodoх.

У пракси же указало же ше найлепши урожай, по квалітеті і количеству узретых парадичнох, посціговало кед ше залівало прэйг системи капка по капка.

Наводњоване

Наводнёване паприги

З оглядом же ше папригу хова найчастейше зоз пресади, развива ше латерална кореньова система и кореньово жилки ше находза на глубини од коло 25 центиметри, а ридко иду глубше. Вона барз чувствительна на недостаток води у жеми цеком цалей вегетациі, а окреме у фази квітнуща, бо у процивним квітки одпадаю окреме при високій температурі.

Папригу заліваме спрам одредзених турнусох (8–12) водзаци рахунку и о природных паданьох. Влажносц жеми не требала бы буц менша од 80%, а за найуспишнейшу продукцию по ёдним квадратным метеру през цалу вегетацию потребне 700–1000 литри. И при паприги найлепши результаты ше посцігує кед ше ю заліва прей системи капка по капка.

Тото цо винесене у горных шорикох одноши ше на заліване спомнутых културох на отвореним. Медзитим, продукция у пластенікох не разликує ше велью. З оглядом на висши температуры, транспирация велью векша односно трошнене води подшвидшане, та потребне частейше залівац, але ніяк не дошлебодзиц же бы влажносц жеми спадла спод наведзених процентах за одредзени рошліни, а тиж так водзиц рахунку же бы вона не була процентово висока.

Желько Лікар, дипл. инг. польоділства

ІРРИ-ПРОЄКТ НАВОДНЬОВАНЯ

ВШЕ БЛІЖЕЙ ГУ СУЧАСНЕЙ ПРОДУКЦІЇ

Проект ІРРИ фінансовані зоз Европскей унії зоз средствах Прейтранічнай програми Горватска–Босна и Герцеговина, а вкупна вредносць виноши 240.525,47 евра од чого на горватским боку 127.535,50 евра дзе ЕУ финансує 85 %. Ношитель проєкту Општина Ловас, а проєктни партнere Општина Томповци и Вуковарско–сримска жупания

На початку того року, точнейше у фебруару мешацу (2013. року) розпочали перши сходи заинтересованих польопривредних продуктовательох за проєкт наводнньованя. Сам проєкт ІРРИ фінансовані з Европскей унії зоз средствах Прейтранічнай програми Горватска–Босна и Герцеговина. Вкупна вредносць проєкту виноши 240.525,47 евра од чого на Горватским боку 127.535,50 дзе ЕУ финансує 85 %. Ношитель проєкту Општина Ловас, а проєктни партнere Општина Томповци, Вуковарско–сримска жупания и здружения хасновательох системи за наводнньован зоз Опатовцах и Томповцах. До проєкту уключени и фаховци зоз Польопривредного факултету и Польопривредного інституту зоз Осиєку. Локална власць и представителі уряду за европске сотрудніцтво зоз шедзиском у Ловасох поволали фаховцах же би зробели критериюми по котрих ше буду вредновац продуктователе котри ше приятели. До критериюмох уходзели: файта продукції (заградкарство, овоцарство, виніцарство, продукция у завартивм просторе), потребы културох за воду, вигодносць жемі за заліване, искуствіе продуктователя у тей роботи, чи ше робі за познатого купца чи не, квалитет жемі (фізикальны и хемійны характеристики), уровень потерашніх укладаньох и фахова приготовка заинтересованих. Вибрана комісія котру водзел др Марко Йосипович зоз Польопривредного інституту у Осиєку, а члени ище були проф. др Владо Ковачевич, проф. др Лидия Тадич и дипл. инг. Моніка Маркович. Заинтересованих было понад 20 и порадзене же би 17 вошли до програми. Водзены розгварки зоз кождым продуктовательом, тиж так обиходзены шицки газдовства котри поднесли вимогу за тоти средства и кажды продуктователь виражел свою потребу и на основі шицких тих критериюмох зробени лістини. Же би шицко было у

порядку розписани конкурс за опрему котра необходна за тоту програму. На конкурсу найвигоднейша була фірма „ПШЕНО” д.о.о. зоз Йосиповцу.

На початку авгуаста мешаца опрема почала сциговац на поверхносци. Нашло ше ту: вентили, фертиригатори, алкатен циви, пейц кубиково гордови як резервари за воду, цивки за заліванє капка по капка, микро и макро розпирсковачи, філтери и годзини за воду, інструменти за меранє влаги у жемі, а викопани и два студні. До конца септембра роботнікі зоз „ПШЕНО” д.о.о. поскладали шицку опрему на оглядни поля, а потым през два тижні тирвало упознаванє зоз исту и рукованє зоз ню на кождим газдовству. На таки способ приходзело и до медзисобного упознаваня зоз людзьми котри робя исту або подобну роботу. Чэрало ше искуства, знаня а шицко попровадзел др сц. Марко Йосипович. У септембре шицки хасновател€ ИРРИ проекта за наводнёванє мали ёдноднёве упознаванє зоз партнера-ми зоз Боснай и Герцеговини, точнейше зоз продуктовательмі зоз Општити Оджак и Општити Шамац. Домашні указали свойо реализовани плани на польох зоз сою, зоз бетеліну, у овоцнікох зоз шліўкамі и на польох капусты. Тиж так була презентавана и ёдна интересантносц. Швицарска власда вибудовала будинок котри наменены за доробок, пакованє и чуванє овощи и желеняви, конкретнейше белавих шліўкох, грушкох и сладкей кукурици. Занятых ёст 5 особи а кооперантах 53. Кед шицко зажило кооперантам понукнуте одкупіц будинок по вигодней цені цо вони и зробели и тераз су сами свойо газдове, а замарзнути белави шліўки и варена сладка кукурица своїх купцох находза аж и у Норвешкай.

На початку новембра плановани и окончени вежби и теорийне оспособійванє продуктовательох. През 10 дні приходзели фаховци зоз Осиєку и прэглібійовали знанє присутним на преподаваньох. У децембре ше тата школа закончи и шицки цо націвійовали преподаваня достаню потвердзене (лиценцу) же су оспособіени за роботу и рукованє зоз достату опрему.

През 18 месцы кельо тот проеккт тирва, з цілью звекшаня урожая и приходу продуктователя, будзе ше потримовац продукция зоз уводзеньем новых системох за наводнёване. Робі ше тиж так и на звекшованю знаня и фаховосци польопривреднікох и звекшаню совисци у явносци о наводнёваню. На яр, кед почнє нова продукцыйна сезона, фаховци буду провадзіц продуктовательох у іх роботи зоз цілью злепшаня и звекшаня продукції на розличных културох и подручох.

И цо повесц на остатку: добра идея препозната и реализована є. Не треба же би прешол ані ёден дзень а да продуктователь ніч не научи, голем

нешка то лёгчайше коло шицкей техніки котра коло нас. Поставена и метеорологийна станіца у Ловасох, так же и податки котри можеме достац барз репрезентативни з оглядом же нам то блізко. Тиж постая и програми котри можу указац на потребу окончованя дзепоедных роботох (защита наприклад). Сушни роки вшэ частейши періоды и без дижджу буду вшэ вираженши, а у Горватской за тераз ест барз мали поверхносцы котри ше заліва. Року 2005. принесени национални план о наводньованю, робя ше студії, дзепоедны уж и реализовани (Грабово 500 га, Вранске польо 480 га) та ше наздаваме же за идуци 15 роки досцігнеме даяки просек котри у ЕУ винесли коло 6% об рабящих поверхносцох котри ше заліваю.

Желько Лікар, дипл. инг. польоділства

Преподаваче др Мирко Йосипович, Хрвој Плавшић и Желько Лікар у штредку

ТАРКИ – стара файта овоци

Тарки або латински *Prunus spinosa* L. зоз ботаницкей фамелії ружох *Rosaceae* на горватским язику ше наволує *trnjiна*, *crni trn* лέбо *divlja šljiva*. Назва дзива шлівка указує на генетичну блізкосць шлівки и таркох хтори спадаю до истого роду *Prunus*, при чим ше тарки тримаю за далёкого предка наших нेशкайших шлівкох. То черякаста рошліна чия природна популяция заступена у Европи, заходней Азії и локално у сиверозахдней Африки. Тарки находзиме по концу валала, по обалох, з бокох дильовох, обрубює нашо поля як дзивина хтора ше прогресивно шири и забера простор коло себе, под ритом, поконцу лесох и на подобных местах. Окрэм того, тарки находзиме и у наших здогадованьох зоз дзецинство, а ошпивани су и у наших народных писньох.

Тарки ёдна запоставена и неприпозната файта овоци, дзивина, хтора рошнє сама по себе без шприцована, гноеня, допатраня. Жывотни циклус ей тирва и до 40 роки, квитне у марцу/априлу пред тим як цо формуе лісце, плоды починаю дозреваць у августу кед су ище квашни и сцаговаци – сцагую уста. Цмобелави плоды ше состоя зоз скорки, ценкого слою плодово-го меса и релативно велькей магочки, а як швижи су найсмачнейши кед их “опаря“ дватри мрази, дагдзе концом октобра и у новембру.

У швеце ше зоз плodoх варя маджуни, сирупи, мишани мармелади и понукаю як некаждоднёви специялитет, а у Французкей ше плоды конзервираю, кваша и хасную як замену за маслины, окрем того зоз ніх ше приихтую и смачни ликери. Правда же у швеце обавена и селекция таркох векших плodoх, бо тарки, окрем же су дзива и запоставена овоц, препознати су и як ліковита рошліна. У литератури ше находза наводзи о ліковитосци плodoх, квиткох, лісца, скори стебла и кореня.

Народна медицина облапює хасноване маджуну за поспишоване претровних процесох, хасновити ё окреме за урядове пражнене черевох подобно як и шлівки, сок од таркох хасновити при запаленьох устовей пражніни. Осушени квитки таркох хасную ше за приихтоване чаю и як компонента чайох за вилучоване урину, за змоцнёване претровного тракту и

зменшує корчи органах за претровіоване, а чай од осушеного кореня хасновити кед дакого збие “жима“.

Пре свою ліковитосць, тарки заступени и у науковых роботах и вигледованьох біоактивних компонентох, як на приклад у випитованю змісту поліфенолних состойкох, нпр. флавоноїдох у екстрактох зоз квіткох на медичинским факултету у Лодзу у Польской, у випитованю проантоксигенінох у Мунстерь у Немецкей и у веліх, веліх других.

Тарки у наших хотарох прогресивно ше керчи и зніщує, а зоз таким одношеньом спрам тей овоци можліве же пошвидко тарки останю ище лем у наших здогадованьох и писні:

“Зродзели ше тарки за горами, пойдземе их таргац з легіннями...“

Рецепт за маджун зоз таркох

1 килограм плоди таркох
150 -200 грами цукру
3 децилілитри води

Тарки (1 кг) кратко вимиц з воду, прецадзиц, додац 3 децилілтри води и превариц 15 минути. Зняц зоз шпоргета, препасирац же би ше цо вецеі виҳасновала плодового меса. Препасировану масу далей варіц на цихим оғню, додац цукер (150-200 гр) и мишац же би не загорело. Уварени маджун сипац до склёнкох. Смачного!

Славица Дудаш

Продукция заградковых рошлінох на отвореним и у завартим просторе

ПРЕД НАМИ НАЙОДВИЧАТЕЛЬНЕЙША РОБОТА

У дньох котри за нами можеме повесць же хвиля, кед слово о температурних вредносцях, була позарядова за дозреване парадичнох у єшеньской прудукції, паприга не почувствовала температурни шоки, а за розвой карфиолу, капусты, броколи, шалати и іншого тиж було добре без огляду же були пресадзени на отвореним. Медзитим несподзивали нас моцни витри котри на дзепоєдніх пластенікох, кед фолія не стала добре, кед була опущена лёбо стара, направели чкоди та можебуц фолию и цалком подарли.

Виробиць би план продукції

На полю поверхносци котри були под заградковима рошлінами уж би требали буц поорани, бо за тоту роботу хвильово обставини у новембре були одвитуюци. Хто ішце не поорал най то пороби цо скорей же би ше органска материя, котра осталася, до яри цо лепше розложела.

Заградкаре ше тераз находза на початку продукційней сезони. У першым шоре кожди муши виробиць план продукції, окреме тоти цо заградково рошліни продукую у завартим просторе, у пластенікох. Без огляду же на яких ше поверхносцях продукує кожди, продуктователь муши почитовац основне правило же не добре на єдней поверхносци продуковац исту культуру. Поопатрайце приложену таблічку у хторей сом спомнул парадичи, папригу, шалату, огурки, капусту, карфиол и броколу, рошліни хтори ше найчастейше продукує на наших поверхносцях, а насампредз у завартим просторе, та спрам того можу плановац продукцию у шлідуюцим року:

Вибор предкултури за продукцию у завартиим просторе

Рошліна	Предкултура		
	добра	можліва	нєдобра
парадича, паприга	цибуля, шалата, карфиол	капуста, мархва	паприга, парадича, шпинат, кромплї, огурки
шалата	парадича, цибуля	мархва	петрушка, целер
огурки	цибуля, шалата	капуста, шалата, карфиол, брокола	парадича, паприга, ретхвочка
капуста, карфиол, брокола	парадича, шалата, шпинат	паприга	огурки, бундавки, капуста, карфиол, брокола

Зоз пракси сом обачел же парадича подноши два–три роки, але паприга ніяк, та о тим вшеліяк треба водзиц рахунку. Кед зме ще зоз тим упознали можем повесц же пред нами перша и то барз значна робота – шатва, а же би ще ю успишно окончело потребни даскельо дні у найвекшай мири технічни приріхтованя.

З оглядом же уходзиме до жими – рочней часци, кед температури падаю и спод нули, простор котри зме выбрали дзе будземе кончиц шатву треба цо лепшне изоловац. У векшим пластеніку справиц ёден менши, а можліве и ище ёден, лем треба водзиц рахунку же би шицки найлонски фолій були подполно чисти, пре шветло. Зоз преградзованьом воздух у медзипростору ше справує як изолатор, та ше цеплота потребна за ключкане и сходзене помалшы траци. Спрам дзепоєдних випитованьох у таких условий-ох температура ше затрима и до 35 %. Дні пред нами кратки, а ми ше єме рошліни длугокого дня. Коло того зна ше случиц же похмарена хвиля потирва 2–3 та и вецей дні. Под час ключканя и початкового сходзеня зменшана шветлосц нє чкодзи, але накеди ще зявя котиледони и перши прави лісточка потребне дополнююце ошвицене (електричне) зоз чим рошліном предлужуєме дзень за даскельо годзини.

Температурни условия за продукцию пресади

рошліна — длужина		<u>Температурни условия у ступньох</u> <u>Целзиусових 5–7 днї после ключканя — после</u> <u>того по пресадзованс</u>				
	ключканя	дзень	ноц	слунечни дзень	хмарно	ноц
Капуста, карфиол, брокола	4–6 днї	6–10	6–10	14–18	12–16	6–10
парадичи	6–7	12–15	8–10	20–22	16–18	8–10
паприга	8–14	19–20	15–18	22–25	18–20	17–18
огурки	4–6	16–18	14–16	20–25	18–20	1–18
шалата	3–6	12–13	6–8	20–22	18–20	14–16

У каждой фазы розвою ноцну температуру зменшуєме на вредносци хто-ри орентацийно указаны у наведзеней таблічкі. На тот способ видлужоване стебелка ше зведзе на минимум. Надпоминам ище раз. Продукция пресади спада до шора найодвичательнейших роботох, бо урожаї у ярней и лётней продукциї, квалитет и квантитет, велью вязани за добре развиту и здраву пресаду.

И тераз кед знаме тоти основни податки о продукциї пресади можеме приступиц шатви, а о тим будзе обсяжнейше написане у идуцим чишле.

Желько Лікар, дипл. инг.

Робота у пластеніку

**Sadržaj
Змист
Зміст**

**Društvo i politika
Дружтво и политика
Суспільство і політика**

Svakodnevni život rusinske obitelji u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu između 1920. i 1960. godine, <i>Filip Škiljan</i>	5
Edukativni seminar: kako prezentirati i posredovati manjinske interese u javnosti, Zvonko Kostelnik, prof.	55
Язык у языку: Руски / Русински язык, проф. др Михайло Фейса, Оддзелене за русинистику, Филозофски факултет, Новосадски универзитет	63

**Kultura i obrazovanje
Култура и просвита
Культура та освіта**

«Нам вше криза и рецесия», Агнетка Балатинац.	79
Монография 20 роки КД Руснацох и Українцох Винковци, Агнетка Балатинац	80
Млади, сцели, шмели, Ксения Лікар	81
20 роки КУД-а Руснацох и Українцох з Винковцох, Агнетка Балатинац.	87
Чуваре руского культурного скарбу у Осиєку, Агнетка Балатинац.	94
Обстоянє ше “круци” коло балох, Любица Гаргай.	100
У функції чування и розвивання рускей и українскей культури, Звонко Костелник.	112
Дзе зме були, дзе нас видзели и цо зме разпочали, Томислав Рац	115
Робиц медзи своїма то дацо найкрасаше, Ксения Лікар	117
Красни несподзиваня милей учительки, Ксения Лікар	120

Literatura Литература Література

Останьце ту, Звонимир Барна	127
Конї мойо, Звонимир Барна	128
Здогадованє, Мелания Пап.	129
Рихтанє гу свадзби, Мелания Пап.	130
царица скрыта у жобрачковым облечиве - kraljica skrivena u ruhu prosjakinje, Любица Гаргай	131
жадам ци мир и шицко добре - želim ti mir i svako dobro, Любица Гаргай	132
Сучасна сказка, Желько Гаргай	133

Povijest i suvremenost Истрия и сучасносц Історія і сучасність

Рок за нами бул чежки, Томислав Рац.	141
Китай, Даниэл Парунски	144

Iz duhovnog života З духовного живота З духовного життя

Святочно преславени Кирбай у Кули, Вера Павлович	167
Святочно визначени Кирбай у Вуковаре, Вера Павлович	169
Служел вирніком вецей як пол вика, Ксения Лікар	172

Kruh naš svagdanji Хлеб наш наушни Хліб наш наушни

Ефекти наводньованя на польопривредни культуры, Желько Лікар . . .	177

Вше бліжей гу сучаснай продукції, Желько Лікар	183
Тарки – стара файта овоци, Славица Дудаш	186
Пред нами найодвичательнейша робота, Желько Лікар	188

**Културно уметніцке дружтво Осиф Костелник зоз
Вуковару преславело 45. роки свого існовання**

**Штерацети Петровски дзвон – централна културно
уметніцка манифестация Союзу Русинох и Українцох РГ**

1978. - 2013.

ISBN 978-953-7767-07-5